

GHID DE BUNE PRACTICI

privind ghidarea în carieră
și consilierea elevilor
și tinerilor cu Cerințe
Educaționale Speciale

Austria, Republica Moldova, Muntenegru 2018 ■

Glosar

CES	Cerințe Educaționale Speciale
CIPS	Centrul pentru Informare și Consiliere Profesională în Muntenegru
CV	Curriculum Vitae
IFCF	Institutul de Formare a Capacităților Profesionale în Republica Moldova
ÎPT	Instituțiile de Învățământ Profesional Tehnic
ÎPT-I	Învățământ Profesional Tehnic Incluziv
ME	Ministerul Educației în Muntenegru
MECC	Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova
MMPS	Ministerul Muncii și Protecției Sociale în Muntenegru
OCDE	Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică
ONG	Organizație Neguvernamentală
ONU	Organizația Națiunilor Unite
PECS	Sistemul de Comunicare prin Schimbul de Pictograme
PEI	Plan Educațional Individualizat
PIT	Plan Individual de Tranziție
UNESCO	Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură
UNICEF	Fondul Națiunilor Unite pentru Copii

CUPRINS

Cuprins

Introducere	7
a. Contextul	7
b. Scopul	8
c. Grupul țintă	9
d. Utilizarea	9
e. Cerințele Educaționale Speciale	10
I. Interconectarea Actorilor	17
1.1 Punctul de pornire	17
1.2 Părțile implicate	17
1.3 Barierele	19
1.4 Cooperarea	20
1.4.1 Mecanismul și dinamica la nivel național	21
1.4.2 Mecanismul și dinamica la nivel local	23
II. Competențe	31
2.1 Condiții fundamentale și structură	33
2.2 Dezvoltare și formare profesională	35
III. Factorii de succes	41
3.1 Cadrul de realizare a ghidării în carieră	41
3.1.1 Etapele	43
3.1.2 Resursele umane	45
3.1.2.1 Părinții	50
3.1.2.2 Prietenii	51
3.1.2.3 Persoanele Semnificative	52
3.1.3 Accesul și Accesibilitatea	53
3.2 Procesul	59
3.2.1 Condițiile pentru succes	60
3.2.2 Procesul, Mecanismele și Activitățile	65
3.2.3 Tranziția de la învățământul general la cel profesional tehnic	66
3.2.3.1 Roluri și proceduri	67
3.2.4 Tranziția de la învățământul profesional tehnic la piața muncii sau la învățământul superior	71
3.2.4.1 Roluri și proceduri	72
3.3 Instrumentele	79
3.3.1 Teste, Interviuri și Proceduri	80
3.3.2 Necesitățile	82
3.3.3 Interviurile	84
3.3.3.1 Tehnici de Intervieware	84
Bibliografie	104
Anexă	105

INTRODUCERE

Introducere

a. Contextul

Acest Ghid a fost elaborat în cadrul proiectului ÎPT-I: Învățământul Profesional Tehnic Incluziv – Ghidare în carieră și consiliere pentru a susține accesul la educație și formare relevantă. Proiectul este implementat de KulturKontakt (Austria) în parteneriat cu două ONG-uri care lucrează cu elevi și tineri cu dizabilități - "Staze" din Muntenegru și Centrul „Speranța” din Republica Moldova. ÎPT-I este parte a Fondului Proiectelor Strategice pentru Regiunea Dunării, al Uniunii Europene și municipalității Viena.

Proiectul ÎPT-I are drept scop îmbunătățirea serviciilor de ghidare în carieră și consiliere pentru elevii cu cerințe educaționale speciale (CES) în Austria, Moldova și Muntenegru pentru a asigura accesul egal la învățământul profesional tehnic și pentru a spori capacitatea de angajare a acestora. În vederea realizării acestui scop, cele trei organizații partenere au organizat o serie de activități în cadrul proiectului ÎPT-I. Acestea au inclus evaluarea serviciilor de ghidare în carieră și consiliere existente, schimbul de experiență și bune practici, activități de consultanță și ateliere de lucru cu participarea actorilor cheie de la diferite nivele în fiecare țară, precum și măsuri de consolidare a capacităților. Acest proiect și-a propus o mai bună înțelegere a procesului de ghidare în carieră și consiliere în cazul elevilor și tinerilor cu CES în vederea elaborării recomandărilor pentru îmbunătățirea și consolidarea capacităților prestatorilor de servicii din țările partenere. Una dintre primele activități ale proiectului ÎPT-I a vizat realizarea unei evaluări a situației actuale privind consilierea și ghidarea în carieră a elevilor cu CES în Muntenegru și în Republica Moldova și elaborarea recomandărilor pentru optimizarea serviciilor de ghidare în carieră și consiliere pentru acest grup țintă. A fost important să se reflecteze asupra măsurii în care conținutul, metodologia și procesul de implementare a serviciilor de ghidare în carieră și consiliere sunt accesibile, eficiente și receptive la cerințele elevilor și tinerilor cu CES și, în mod special, a celor cu diferite tipuri de dizabilități.

Deși evaluarea atestă diferențe semnificative în ceea ce privește disponibilitatea și accesibilitatea serviciilor de consiliere și ghidare în carieră pentru elevii și tinerii cu CES în țările partenere, totuși există și aspecte comune, care necesită îmbunătățire, precum:

- Cooperarea inter-și intra-sectorială și schimbul de informații și practici între specialiștii care lucrează în domeniul ghidării în carieră și consilierii la diferite nivele;
- Consolidarea continuă a capacităților prestatorilor de servicii pentru a aborda CES;
- Asigurarea unui proces eficient de tranziție a elevilor și tinerilor cu CES de la un nivel de învățământ la nivelul succesiv și ulterior la piața forței de muncă.

Ilustratie: © freihand-zeichner.at

I-VET

Abordarea eficientă a acestor domenii de intervenție în fiecare țară va asigura un acces sporit la educația și formarea profesională, precum și la ocuparea forței de muncă a elevilor și tinerilor cu CES și va spori incluziunea socială și șansele pentru o viață independentă de succes.

Menționăm că asigurarea accesului egal la educație și formare profesională, precum și la piața muncii constituie priorități pentru întreaga regiune a Dunării, inclusiv pentru Austria, Muntenegru și Republica Moldova. Deși s-au înregistrat progrese în domeniul educației incluzive în cadrul învățământului general, accesul elevilor și tinerilor cu CES la învățământul profesional tehnic este încă redus. De asemenea, angajarea în câmpul muncii a tinerilor cu CES, și în special cu diferite tipuri de dizabilități, rămâne o provocare majoră la nivel internațional. În acest context, consilierea și ghidarea în carieră ajustată la CES este esențială pentru a ajuta elevii și tinerii să-și sporească șansele de profesionalizare și de angajare în vederea unui trai independent și incluziunii sociale.

b. Scopul

Acest Ghid are drept scop îmbunătățirea serviciilor de ghidare în carieră și consiliere pentru elevii și tinerii cu CES prin abordarea factorilor de succes în procesul de tranziție de la învățământul general la învățământul profesional tehnic și ulterior la piața muncii, precum și prin abordarea cooperării actorilor cheie la diferite nivele și în diferite domenii, precum educație, ocuparea forței de muncă și asistență socială.

Intenția Ghidului este de a îndruma prestatorii de servicii de ghidare în carieră și consiliere astfel încât să asigure servicii calitative și eficiente elevilor și tinerilor cu CES. Din acest considerent, Ghidul a fost elaborat în baza bunelor practici existente în cele trei țări partenere ale proiectului ÎPT-I, precum și în baza capacităților și experiențelor în aplicarea diferitor metode și instrumente, care să răspundă mai bine cerințelor educaționale speciale, utilizate de practicienii din acest domeniu.

Ghidul pune un accent deosebit pe cooperarea și sincronizarea acțiunilor actorilor din diferite domenii, prezentând importanța sinergiei în abordarea elevilor și tinerilor cu CES în cadrul serviciilor de ghidare în carieră și consiliere, precum și importanța serviciilor de suport în acest proces.

Acest Ghid își propune să servească drept punct de plecare pentru eficientizarea serviciilor de ghidare în carieră și consiliere, oferind descrierea acelor mecanisme care asigură o tranziție reușită a elevilor și tinerilor cu CES de la învățământul general la cel profesional tehnic și, în final, la angajare în câmpul muncii.

c. Grupul țintă

Ghidul vizează în mod special practicienii și prestatorii de servicii de ghidare în carieră și consiliere pentru elevii și tinerii cu CES, care activează fie în cadrul instituțiilor de învățământ general sau profesional tehnic, fie în afara acestora, printre care:

- cadre didactice
- psihologi
- cadre didactice de sprijin
- specialiști din cadrul serviciilor de ocupare a forței de muncă
- specialiști în reabilitare
- specialiști din cadrul ONG-urilor.

Ghidul a fost conceput astfel încât să poată fi aplicat de către orice specialist, care lucrează cu elevi și tineri cu CES.

d. Utilizarea

Sistemul de ghidare în carieră și consiliere în cele trei țări participante în cadrul proiectului ÎPT-I este structurat și organizat diferit, în funcție de resursele disponibile, politicile și legislația națională în domeniul educației și ocupării forței de muncă, experiența acumulată în domeniile respective sau competențele profesioniștilor care prestează servicii.

Ghidul propune o abordare practică și reprezintă un punct de orientare sigur pentru specialiștii care lucrează cu elevii și tinerii cu CES. Astfel, prezentul Ghid sugerează măsuri în vederea stabilirii unei legături între nivelurile educației și ocupării forței de muncă, precum și recomandări pentru beneficiari, părțile interesate și prestatorii de servicii. Stabilirea acestor conexiuni are scopul de a spori oportunitățile profesionale și potențialul fiecărui elev și tânăr cu CES.

Ghidarea în carieră și consilierea pot fi prestate în diferite contexte și medii, precum:

- instituții de învățământ
- servicii publice de ocupare a forței de muncă
- servicii de suport
- organizații și servicii private
- întreprinderi
- ONG-uri.

Bazându-se pe o abordare modulară, Ghidul poate fi utilizat în mod flexibil de către profesioniștii din domeniul ghidării în carieră și consilierii în diferite contexte naționale.

În funcție de contextul național, în dependență de necesitățile prestatorilor de servicii și necesitățile elevilor sau tinerilor cu CES, Ghidul poate fi utilizat integral sau pot fi selectate doar anumite module sau exemple de bune practici, care sunt relevante pentru o situație concretă. De asemenea, prestatorii de servicii pot selecta și adapta instrumentele pe care le consideră relevante, în funcție de CES ale elevilor sau tinerilor pe care îi consiliază și asistă în alegerea parcursului educațional și/ sau de angajare în câmpul muncii.

e. Cerințele Educaționale Speciale

Definițiile CES variază foarte mult la nivel internațional, fiind specifice legislației fiecărei țări. În unele țări CES se utilizează pentru a face referire la copiii cu dizabilități, în timp ce alte țări clasifică elevii cu CES în mai mult de zece categorii diferite (OCDE, 2012).

Având în vedere acest aspect, este foarte importantă o înțelegere comună a acestui concept de către utilizatorii acestui Ghid.

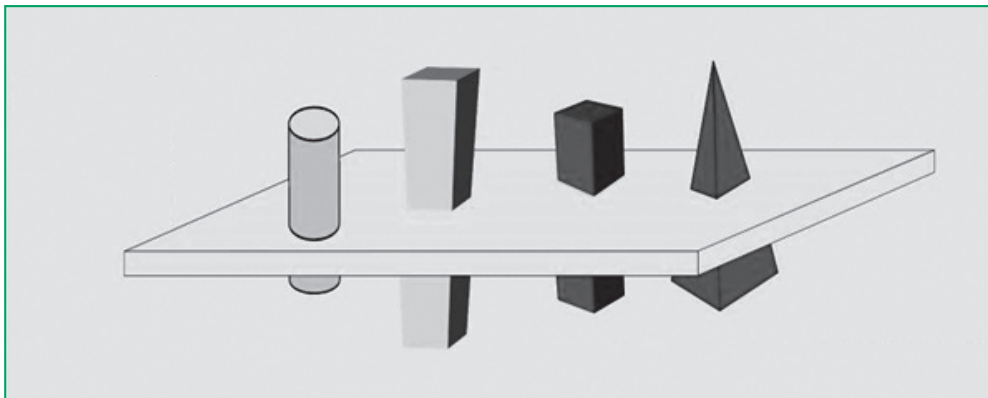
Astfel, pentru a clarifica grupul țintă de beneficiari de servicii de ghidare în carieră și consiliere pentru care a fost conceput acest Ghid, vom utiliza clasificarea UNESCO 1995, care face diferență între două mari categorii de CES:

- a) CES condiționate de o dizabilitate;
- b) CES care nu sunt condiționate de o dizabilitate

Trebuie, însă, să ținem cont de faptul că fiecare copil are propria individualitate, indiferent dacă are sau nu CES. Elevii și tinerii cu CES sunt la fel de diferiți unul față de celălalt ca oricare alt copil, poate chiar mai mult. Chiar dacă un elev sau un tânăr are o "etichetă" sau o "categorie" atașată nevoilor sale speciale, aceasta nu înseamnă că nevoile sale sunt exact aceleași ca și în cazul altei persoane în aceeași situație. În toate tipurile de dizabilități, dificultățile pot varia de la un grad ușor la unul sever și mulți elevi vor avea dificultăți în mai multe domenii de învățare. Este important ca în procesul de lucru cu un elev sau tânăr cu CES, să se ia în considerație toate domeniile în care acesta ar putea avea dificultăți.

În contextul educației incluzive, este foarte importantă asigurarea echității, astfel încât elevii și tinerii cu CES să-și poată realiza potențialul și aspirațiile și să dobândească cunoștințe și aptitudini aplicabile și utile în viața de zi cu zi.

Educația incluzivă

- Copiii sunt diferiți (gen, vârstă, statură, etnie, istoric, abilități etc.)
- Toți copiii pot învăța
- Sistemul se schimbă pentru a i se potrivi copilului

Prestatorii de servicii de ghidare în carieră și consiliere care lucrează cu elevii și tinerii cu CES determinate de dizabilitate ar trebui să țină cont de caracteristicile fiecărui tip de dizabilitate și de faptul că unii elevi sau tineri pot avea dizabilități asociate sau multiple.

În Ghidul de față facem referință la unele caracteristici definitorii ale fiecărui tip de dizabilitate și sugerăm în capitolele ulterioare anumite strategii de lucru cu elevii și tinerii cu diferite **tipuri de dizabilități**.

Elevii și tinerii cu **dizabilități intelectuale** au limitări și respectiv abilități diferite de: raționament, planificare, rezolvare de probleme, gândire abstractă, înțelegerea unor idei complexe, tragerea rapidă a concluziilor și învățarea bazată pe experiență. Acest lucru afectează învățarea și funcționarea lor în viața de zi cu zi și necesită un anumit grad de sprijin, în funcție de severitatea dizabilității. Cele mai recente clasificări în domeniul dizabilității pun accentul pe funcționarea unei persoane din perspectiva abilităților adaptive (ceea ce oamenii învață pentru a putea funcționa în viața de zi cu zi), precum și pe nivelul de suport necesar. Dizabilitatea intelectuală presupune limitări asociate în cazul a două sau mai multe abilități adaptative, precum: comunicarea, autoservirea, abilitățile sociale, viața în comunitate, auto-direcționarea (independența, autonomia), sănătatea și securitatea personală, capacitatea de învățare, gestionarea timpului și munca. Respectiv, suportul acordat se va concentra pe fortificarea acelor abilități, care să-i permită persoanei o mai bună funcționare.

Dizabilitatea fizică implică un spectru larg de condiții, dificultăți sau limitări parțiale sau complete ale funcțiilor și structurilor organismului. În cazul dizabilităților fizice pot fi afectate mobilitatea generală, dexteritatea manuală, capacitatea de efort, capacitatea de coordonare și precizie în manevrarea obiectelor etc. Aceasta denotă o funcționalitate fizică modificată, de la condiții minime la cele care împiedică totalmente funcționarea și independența persoanei.

Dizabilitatea fizică poate fi asociată, în cazul unor elevi și tineri cu dificultăți senzoriale sau intelectuale. Aceste persoane necesită sprijin coordonat.

Dizabilitatea de văz se manifestă prin sensibilitate senzorială limitată sau complet absentă la stimulii luminii, împiedicând în mod semnificativ comunicarea vizuală. Unii elevii și tinerii au vedere încețoșată; în cazul altora partea centrală a imaginii este estompată, iar vederea periferică este mai clară. Prin urmare, vor încerca să folosească o poziționare modificată a capului pentru a obține o imagine mai bună. Elevii și tinerii cu dizabilități de vedere au o capacitate limitată de a reacționa la stimulii vizuali sau le lipsesc cu desăvârșire aceste capacități. Există diferențe semnificative între: elevii și tinerii cu dizabilități de vedere, care întâmpină dificultăți de percepție vizuală, au câmp vizual limitat, au claritatea imaginii redusă, dar vederea păstrată și elevii și tinerii cu cecitate totală (absența vederii) sau cu vedere minimă. Astfel, abordarea persoanei cu dizabilități de vedere va fi diferită, în funcție de claritatea vederii, de prezența percepției luminoase, de calitatea câmpului vizual, precum și de capacitatea utilizării altor simțuri. Acești elevi și tineri pot avea, de asemenea, dificultăți de vorbire, citire și scriere.

Elevii și tinerii cu dizabilități de auz au afectată capacitatea de percepere a sunetelor, ceea ce cauzează respectiv, dificultăți în dezvoltarea vorbirii și creează obstacole în comunicarea verbală. Dizabilitățile de auz variază în funcție de gradul de pierdere a auzului și de afectarea uneia sau ambelor urechi. Așadar, elevii și tinerii cu dizabilități de auz înregistrează dificultăți de vorbire, înțelegere, citire și scriere, datorită legăturii strânse dintre dezvoltarea limbajului și auz. În cazul dizabilităților de auz, persoanele pot folosi o varietate de metode de comunicare, inclusiv citirea buzelor, interpretarea mimico-gestuală (limbajul semnelor) și comunicarea scrisă.

Tulburările din spectrul autist afectează abilitățile de comunicare și interacțiune socială și pot include prezența comportamentelor, intereselor și activităților stereotipice. Studiile de scanare a creierului indică existența unei fundații neuro-biologice, adică a unui proces neuro-chimic specific, care este de patru până la cinci ori mai frecvent la băieți decât la fete. Autismul afectează modul în care informațiile sunt preluate și stocate în creier și se caracterizează prin: probleme în interacțiunea socială cu alții (acest lucru poate include dificultăți de a menține o comunicare, de a lucra sau a se juca cu ceilalți):

- interes neobișnuit pentru obiecte;
- necesitatea rutinei (pot avea dificultăți în schimbarea programului, a hainelor, a hranei, a îngrijitorilor și a altor aspecte legate de mediul lor);
- reacția sub- sau supra-dezvoltată la unul sau mai multe dintre cele cinci simțuri: văz, atingere, gust, miros sau auz;
- acțiuni sau mișcări ale corpului repetitive.

Dizabilitățile psihosociale descriu o gamă largă de afecțiuni mintale și emoționale. Pentru a desemna dizabilitățile psihosociale, se mai utilizează termeni precum: „dizabilități mintale” sau „dizabilități psihiatrice”.

Dizabilitățile psihosociale afectează semnificativ performanțele persoanelor în activitățile de învățare, muncă și comunicare. O persoană poate experimenta o boală psihică de-a lungul mai multor ani. Tipul, intensitatea și durata simptomelor variază de la o persoană la alta. Simptomele apar și dispar și nu au întotdeauna un model regulat, ceea ce face dificilă precizarea momentului când acestea vor reapărea. Simptomele sunt adesea controlate efectiv prin medicație și/sau psihoterapie și se pot înregistra, în unele cazuri, perioade de remisiune. În consecință, unele persoane cu dizabilități psihosociale nu vor avea nevoie de sprijin considerabil, unele ar putea avea nevoie de sprijin ocazional, în timp ce alte persoane ar putea necesita un sprijin substanțial și continuu.

Dizabilitățile de învățare au la bază probleme neurologice și pot interfera cu achiziționarea și utilizarea abilităților de vorbire, citire, scriere, raționament, a abilităților matematice sau atenției. Dizabilitatea de învățare este un termen „umbrelă”, care descrie o serie de dificultăți specifice, cele mai frecvente fiind următoarele:

- **Dislexia** afectează lectura și abilitățile de procesare a informației bazate pe limbaj. Severitatea poate fi diferită la fiecare persoană, dar poate afecta fluența citirii, decodificarea, înțelegerea citirii, evocarea, scrierea, ortografia și, uneori, vorbirea.
- **Disgrafia** afectează capacitatea unei persoane de scriere de mână și abilitățile motrice fine. Problemele pot include scrisul de mână ilizibil, distanțele inconsistente, planificarea spațială slabă pe hârtie, prezența dificultăților la ortografie și compunere, precum și dificultăți de gândire și scriere în același timp.
- **Discalculia** afectează capacitatea unei persoane de a înțelege numerele și de a învăța date matematice. Persoanele pot avea, de asemenea, o înțelegere slabă a simbolurilor matematice, pot avea dificultăți de memorare și organizare a numerelor, de a citi ora pe ceas sau de a număra.

Tulburările de vorbire și de limbaj pot include o serie de dificultăți, de la probleme cu articularea cuvintelor sau puterea vocii la absența completă acesteia. Acestea includ dificultăți de pronunție, probleme de fluentă, bâlbâiala, articularea dificilă a anumitor cuvinte sau termeni. Dificultățile se pot întâlni în unul sau mai multe dintre următoarele domenii: exprimarea orală și/sau scrisă, rezolvarea problemelor, abilitatea de a asculta selectiv, având ca rezultat probleme în luarea de notițe, interpretarea indicațiilor sociale, urmărirea și concentrarea, și memoria de scurtă durată.

Deficitul de atenție și Tulburările de hiperactivitate cu deficit de atenție (ADHD) sunt de natură neurologică și afectează atât învățarea, cât și comportamentul. Acestea rezultă din tulburările cronice din zonele creierului care reglează atenția, controlul impulsurilor și funcțiile executive, care controlează sarcinile cognitive, activitatea motorie și interacțiunile sociale. Hiperactivitatea poate fi prezentă sau absentă. Deficitul de atenție și tulburările de hiperactivitate cu deficit de atenție se pot manifesta prin: incapacitatea de a continua sarcina propusă și sustragerea facilă a atenției; abilități slabe de gestionare a timpului; dificultăți în respectarea

angajamentelor ce țin de respectarea orarului, programului; dificultăți de citire; dificultăți în cazul sarcinilor, care necesită schimbări în acțiune, operare și ordine; incapacitatea de a asculta selectiv; dificultăți în executarea instrucțiunilor; dificultăți de ascultare și concentrare.

Aceasta nu este o listă exhaustivă a dizabilităților, ci le include pe cele, care restricționează în cea mai mare măsură abilitățile elevilor și tinerilor cu CES de a accesa facilitățile disponibile pentru persoanele fără dizabilități, din cauza impactului dizabilității, așa cum este experimentat de persoană și perceput de alții. Luarea în considerare a dizabilității persoanei este extrem de importantă pentru specialiștii responsabili de ghidarea în carieră și consiliere, în procesul planificării parcursului educațional și/sau angajării în câmpul muncii și pentru a oferi sprijin adecvat elevilor și tinerilor cu CES, condiționate de dizabilități specifice.

I. INTERCONECTAREA ACTORILOR

I. Interconectarea Actorilor

1.1 Punctul de pornire

Principiile generale ale *Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (2006)* implică respectarea demnității inalienabile, a autonomiei individuale, inclusiv a libertății de a face propriile alegeri și a independenței persoanelor. Convenția subliniază în mod explicit dreptul persoanelor cu dizabilități la educație, fără discriminare și cu respectarea principiului egalității de șanse, precum și angajamentul statelor părți de a asigura un sistem educațional incluziv la toate nivelurile (Articolul 24). Dreptul persoanelor cu dizabilități de a munci în condiții de egalitate cu ceilalți este de asemenea, recunoscut de Convenție. Acesta include dreptul persoanelor cu dizabilități de a-și câștiga existența prin exercitarea unei activități liber alese sau acceptate pe piața muncii, într-un mediu de muncă deschis, incluziv și accesibil (Articolul 27).

Ghidarea în carieră și consilierea elevilor și tinerilor cu CES reprezintă un domeniu esențial de dezvoltare în ceea ce privește promovarea accesului acestora la educație și la ocuparea forței de muncă. Procesul de ghidare în carieră și consiliere trebuie să pună accent pe eliminarea obstacolelor și barierele de diferită natură, pe valorificarea abilităților și potențialului elevilor și tinerilor cu CES, pe orientarea acestora spre obținerea cunoștințelor și competențelor necesare pentru a practica o profesie/meserie, precum și pe dezvoltarea deprinderilor de viață.

În acest scop este necesară utilizarea eficientă a diferitor resurse disponibile la nivelul instituției de învățământ și comunității, precum și cooperarea între diferiți actori. Pentru a asigura accesibilitatea și calitatea serviciilor de ghidare în carieră și consiliere a elevilor cu CES este importantă colaborarea între ministerele și departamentele responsabile de politici în domeniu, instituțiile de învățământ, agențiile pentru ocuparea forței de muncă, întreprinderi, partenerii sociali și organizații ale societății civile.

1.2 Părțile implicate

Dezvoltarea unui sistem eficient de ghidare în carieră și consiliere a elevilor cu CES presupune, așadar, cooperarea intersectorială și sinergia între diferiți actori, de la factorii de decizie, precum ministerele de resort și instituțiile subordonate, și până la practicieni, precum specialiști care oferă servicii de ghidare în carieră și consiliere.

Ministerele de resort cu atribuții în domeniul educației și muncii, asigură cadrul legal de reglementare a ghidării în carieră și consilierii, precum și mecanisme eficiente de implementare, inclusiv pentru elevii și tinerii cu CES. De asemenea, sunt responsabile de planificarea și bugetarea resurselor financiare și umane necesare implementării politicilor în domeniu.

Întrucât unul din obiectivele politicilor de educație incluzivă și a celor de ocupare este sporirea numărului de elevi și tineri cu CES pregătiți pentru angajarea în câmpul muncii, ministerele trebuie să reglementeze o serie de măsuri active, care să asigure acest deziderat.

În domeniul educațional, aceasta presupune oferte educaționale adaptate la CES, înlăturarea barierelor arhitecturale, asigurarea instituțiilor de învățământ cu echipamente și servicii de suport, ajustarea procesului educațional la necesitățile elevilor cu CES prin tehnologii asistive și comunicare asistată etc. **În domeniul ocupării**, aceasta presupune reglementarea și aplicarea măsurilor pentru motivarea angajatorilor să încadreze în muncă persoane cu dizabilități, prin oferire de beneficii și facilități, servicii de suport la angajare, etc.

Administrațiile instituțiilor de învățământ trebuie să stabilească un proces bine organizat, în care specialiști, precum psihologi, psihopedagogi, cadre didactice de sprijin, specialiști în reabilitare (după caz) oferă asistență activă elevilor, profesorilor și părinților. În conjunctură cu alte servicii educaționale, orientate spre susținerea educației incluzive, ei oferă recomandări pentru evaluarea potențialului elevului cu CES și pentru realizarea ajustărilor necesare la mediile sociale și educaționale.

Serviciile de asistență socială trebuie să mențină un contact activ cu elevii și tinerii cu dizabilități și cu familiile acestora și să servească drept surse de informare și consiliere, precum și de mediere în vederea asigurării accesului la alte servicii, în funcție de necesități.

Serviciile profesionale de consiliere, prestate în sectorul ocupării forței de muncă trebuie să ofere informații și consiliere cu privire la dezvoltarea carierei într-un mod activ, relevant și accesibil, întrucât prestatorii dețin cunoștințe atât în domeniul ofertelor educaționale, cât și a cerințelor pieței muncii.

Serviciile de reabilitare profesională trebuie să coopereze cu instituțiile de învățământ, să susțină procesul de evaluare a abilităților intelectuale, fizice și de muncă, să se implice în instruirea la locul de muncă, mediere și oferirea oportunităților de angajare.

ONG-urile care oferă servicii de suport familiilor cu copii cu dizabilități, pot avea un rol important în procesul de ghidare în carieră și consiliere. Cooperarea cu ONG-urile este necesară în vederea dezvoltării programelor și serviciilor pentru susținerea copiilor, tinerilor și părinților acestora, care să fie axate pe dezvoltarea personală, educațională și profesională, precum și pe dezvoltarea abilităților de trai independent. De asemenea, este necesară conlucrarea cu ONG-urile în vederea promovării unor practici incluzive de angajare a tinerilor cu dizabilități și evitarea creării unor locuri de muncă segregate, destinate doar persoanelor cu dizabilități.

1.3 Barierele

Funcționarea sistemului de consiliere și ghidare în carieră se realizează prin implicarea diferitor actori la nivel național, local și instituțional, ceea ce presupune nivele diferite de responsabilitate și, de asemenea, diferite tipuri de bariere, care pot afecta eficiența proceselor (bariere de ordin politic, financiar, administrativ, social, individual, etc.).

În procesul de lucru cu un grup țintă special, este importantă alegerea activităților, mecanismului, instrumentelor și măsurilor adecvate și eficiente, deoarece ceea ce se potrivește unui grup țintă, nu neapărat se potrivește altui grup.

Elevii și tinerii cu CES se confruntă cu o multitudine de obstacole atât în parcursul lor educațional, cât și cel profesional. Angajarea în câmpul muncii reprezintă o provocare majoră pentru ei din cauza unor bariere, precum:

- **prejudecățile angajatorilor privind capacitățile și abilitățile lor;**
- **mediul inaccesibil, lipsa acomodării locului de muncă și mediului de lucru;**
- **suportul social insuficient și/sau neadecvat, dependența de asistența socială;**
- **lipsa motivației și pasivității în căutarea unui loc de muncă;**
- **lipsa abilităților necesare și/sau a experienței de muncă.**

În acest context, se impun o serie de măsuri cu rol de a asigura accesibilitatea activităților educaționale, de asistență socială și de angajare în câmpul muncii a elevilor sau tinerilor cu CES, precum:

1. Eliminarea barierelor fizice sau arhitecturale;
2. Oferirea accesului la informație și comunicare, inclusiv în format accesibil;
3. Eliminarea barierelor psiho-sociale – opiniilor, valorilor și atitudinilor care împiedică incluziunea socială a elevilor și tinerilor cu CES;
4. Eliminarea obstacolelor instituționale – oferirea de servicii deschise și accesibile, dotarea cu echipamente, dispozitive și tehnologii asistive adecvate pentru persoanele cu dizabilități.

Realizarea acestor măsuri, implică existența unui mecanism intersectorial de cooperare în domeniul educației ocupării forței de muncă și asistenței sociale, care să asigure planificarea, implementarea și monitorizarea activităților de ghidare în carieră și consiliere în scop de eficientizare a acestora.

În procesul de ghidare în carieră și consiliere a elevilor și tinerilor cu CES este importantă recunoașterea și eliminarea alegerilor nerealiste și a celor făcute sub presiune și/sau sub influența părinților, care pot fi hiperprotectori sau pot avea așteptări

exagerate. În vederea sporirii șanselor de angajare, este necesar de lucrat la sporirea încrederii în sine a elevului sau tânărului cu CES, la dezvoltarea competențelor, inclusiv prin oferirea de suport adițional, precum și implicarea activă a acestuia în tot procesul.

1.4 Cooperarea

Ghidarea în carieră și consilierea elevilor și tinerilor cu CES are drept obiectiv de a-i ajuta să ia decizii referitoare la propriul parcurs educațional și/sau profesional bazate pe implicare, participare, încercare, succese și eșecuri, cu respectarea drepturilor acestora și combaterea practicilor de segregare.

Dezvoltarea profesională a specialiștilor responsabili de ghidarea în carieră și consilierea elevilor și tinerilor cu CES și asigurarea colaborării acestora cu specialiștii din sectoare conexe sunt esențiale în asigurarea unui proces eficient.

Această colaborare, are drept scop implementarea unor măsuri, precum:

- **Sporirea incluziunii sociale** a elevilor și tinerilor cu CES, prin incluziunea în procesele sociale și de muncă;
 - Eficientizarea proceselor de implementare a politicilor de educație incluzivă și ocupare la nivel local și **elaborarea mecanismelor de monitorizare și coordonare;**
 - **Diversificarea oportunităților** de obținere a calificărilor profesionale și de angajare în câmpul muncii, precum și informarea elevilor și tinerilor cu CES referitor la aceste oportunități;
 - Crearea **parteneriatelor** între sistemul educațional și angajatori;
 - **Promovarea încadrării în câmpul muncii** a tinerilor cu dizabilități ca un avantaj în comparație cu dependența acestora de asistența socială;
 - **Promovarea și reprezentarea** activă a posibilităților de încadrare în câmpul muncii;
 - **Informarea și educarea angajatorilor** – depășirea prejudecăților și lipsa încrederii în capacitățile acestor elevi și tineri, crearea și adaptarea locurilor de muncă;
 - **Facilitarea tranziției tinerilor cu CES de la învățământul general la cel profesional tehnic și la piața muncii**, prin dezvoltarea abilităților, inclusiv a celor de gestionare a carierei, precum și prin oferirea de suport atât în instituțiile de învățământ, cât și în procesul de angajare și la locul de muncă.
 - **Stimularea dezvoltării serviciilor** de susținere, consiliere și asistență psiho-socială a elevilor și tinerilor, și familiilor acestora.
-

1.4.1 Mecanismul și dinamica la nivel național

- 1) Pentru asigurarea funcționării optime a sistemului de ghidare în carieră și consiliere este importantă **instituirea unei Unități de coordonare** cu participarea ministerelor, agențiilor naționale și instituțiilor responsabile de educație, ocuparea forței de muncă, asistență socială, formare profesională și organizațiilor societății civile active în domeniu:
 - Prin intermediul procedurilor clare de lucru și de cooperare, sectoarele sunt interconectate și sunt stipulate: domeniul de implicare a fiecărei părți interesate, termenele de implementare a diferitor măsuri, completarea și păstrarea registrelor, promovarea practicilor de succes și raportarea;
 - Ședințe periodice sunt organizate odată la trei/șase luni pentru a coordona, superviza, monitoriza și analiza procesul;
 - Reprezentanții instituțiilor implicate realizează în mod constant schimbul de informații și analizează împreună diferite soluții pentru eficientizarea procesului.
- 2) Fiind parte a Unității de coordonare, ministerele responsabile pentru educație și muncă procesează informațiile analizate în cadrul ședințelor comune de lucru și planifică **măsuri și activități**, cum ar fi:
 - Crearea unei baze de date, care să conțină informații privind elevii și tinerii cu CES pe nivele de învățământ; serviciile de suport și serviciile de ghidare în carieră și consiliere disponibile,
 - Crearea unui portal web pentru schimbul de informații și distribuirea periodică a analizelor, studiilor, rezultatelor utile pentru ghidarea în carieră și consilierea elevilor cu CES instituțiilor de învățământ, agențiilor teritoriale pentru ocuparea forței de muncă, angajatorilor;
 - Efectuarea analizelor privind noile tendințe pe piața muncii și respectiv în domeniul profesionalizării și ghidării în carieră și distribuirea rezultatelor în cadrul ședințelor Unității de coordonare;
 - Elaborarea recomandărilor privind eficientizarea sistemului de ghidare în carieră și consiliere și discutarea acestora în cadrul Unității de coordonare.
- 3) Este necesar ca instituțiile responsabile de politicile educaționale să conceapă un număr suficient de **programe de formare profesională** și să îmbunătățească oferta educațională în conformitate cu cerințele reale ale pieței muncii și ale elevilor și tinerilor cu CES. Exemple de măsuri în acest sens pot constitui:
 - Elaborarea la începutul anului școlar a unor liste de profesii solicitate pe piața muncii și/sau liste de angajatori în colaborare cu agențiile pentru ocuparea forței de muncă în baza unor analize și prognoze ale pieței muncii;
 - Analiza bazei de date a elevilor și tinerilor cu CES pe nivele educaționale în vederea estimării numărului de elevi cu care se va lucra în mod prioritar la evaluarea necesităților, intereselor, abilităților în scop de profesionalizare și/sau angajare, precum și estimarea serviciilor de suport necesare;

- Elaborarea listelor de programe de formare profesională bazate pe modularizare, de ocupații și profesii/meserii solicitate pe piața muncii și prezentarea acestora instituțiilor de învățământ în scop de planificare a activităților de ghidare în carieră a elevilor și tinerilor cu CES;
 - Formarea profesională a specialiștilor responsabili de ghidarea în carieră și consiliere a elevilor și tinerilor cu CES, precum și a specialiștilor care acordă servicii de suport în procesul educațional.
- 4) Ministererele cu atribuții în domeniile educație, muncă, asistență socială; agențiile pentru ocuparea forței de muncă; structurile teritoriale de asistență socială; organizațiile societății civile organizează **activități de sensibilizare** a publicului general și a angajatorilor, precum:
- Organizarea anuală a unei campanii promoționale privind drepturile, posibilitățile și beneficiile angajării persoanelor cu dizabilități;
 - Organizarea trimestrială a activităților promoționale și de reprezentare în cadrul ședințelor regionale împreună cu angajatorii, Camera de Comerț și Industrie, Confederația Sindicatelor/Patronatelor;
 - Informarea agenților economici referitor la posibilitatea angajării tinerilor cu dizabilități și, ulterior, elaborarea programelor de formare profesională în baza cerințelor angajatorilor, inclusiv adaptarea acestora pentru tinerii cu dizabilități, în cadrul învățământului dual;
 - Promovarea rețelelor de susținere a semenilor, precum și a consilierii la telefon și prin intermediul rețelelor sociale.
- 5) Agențiile și instituțiile cu atribuții în domeniile educație incluzivă, ocuparea forței de muncă și organizațiile societății civile formează **o rețea de echipe școlare de incluziune** pentru diferite trepte de învățământ, cu participarea părinților, elevilor și tinerilor cu CES și specialiștilor în ghidare în carieră pentru:
- Distribuirea ghidurilor și materialelor disponibile privind ghidarea în carieră și consilierea la începutul anului școlar;
 - Adaptarea bateriilor de teste, instrumentarului pentru ghidarea în carieră a elevilor și tinerilor cu CES în dependență de specificul dizabilităților și necesităților acestora;
 - Analiza necesităților de instruire și consolidarea capacităților specialiștilor în domeniul ghidării în carieră și consilierii elevilor și tinerilor cu CES;
 - Analiza metodelor și tehnicilor de ghidare în carieră aplicate, a modalităților de lucru, a metodelor didactice și ajustărilor/adaptărilor efectuate în cadrul ședințelor de lucru cu specialiștii responsabili de ghidare în carieră și consiliere;
 - Planificarea următorilor pași care urmează a fi întreprinși pentru eficientizarea procesului de ghidare în carieră a elevilor și tinerilor cu CES, precum și, reactualizarea planurilor de intervenție în baza analizei situaționale;
 - Elaborarea rapoartelor de activitate și prezentarea constatărilor și recomandărilor Unității de Coordonare.
-

- 6) Ministerele cu atribuții în domeniul educației, muncii și protecției sociale, împreună cu prestatorii de servicii de ghidare în carieră și consiliere (instituții de învățământ, agenții pentru ocuparea forței de muncă, organizații ale societății civile, prestatori privați, etc.) vor crea o **rețea de cooperare** la nivel național. Activitatea rețelei va fi organizată după cum urmează:
- Ședințele de lucru ale rețelei se vor organiza în momentele cruciale pentru procesul de ghidare în carieră și consiliere: la începutul anului școlar, înainte de finalizarea de către elevii cu CES a învățământului general sau a învățământului profesional tehnic, când este necesară tranziția acestora la etapa de profesionalizare sau angajare;
 - În cadrul rețelei vor fi abordate inclusiv modalitățile de lucru cu părinții elevilor și tinerilor cu CES, precum și cu serviciile de asistență socială de plasament sau cu instituțiile rezidențiale (în cazul elevilor și tinerilor fără părinți sau separați de părinți) în scop de eficientizare a procesului de ghidare în carieră a acestora;
 - Rețeaua va contribui la sistematizarea informațiilor referitoare la disponibilitatea serviciilor de suport pentru elevii și tinerii cu CES și părinții acestora și va elabora recomandări privind accesarea acestor servicii și coordonarea acțiunilor dintre diferiți actori în special în perioada de tranziție a elevilor sau tinerilor cu CES de la învățământul general la cel profesional tehnic și la piața muncii.

1.4.2 Mecanismul și dinamica la nivel local

La nivel local responsabilitatea pentru organizarea și coordonarea procesului de ghidare în carieră și consiliere a elevilor și tinerilor cu CES le revine în primul rând instituțiilor de învățământ, dar pot fi implicați, de asemenea, și alți prestatori de servicii, precum agențiile pentru ocuparea forței de muncă, serviciile de asistență socială, ONG-uri specializate în domeniu.

- 1) Instituția de învățământ are un rol esențial în stabilirea echipei de specialiști responsabili de ghidarea în carieră și consiliere și definirea responsabilităților și rolurilor acestora. Echipa constituită în cadrul instituției de învățământ își stabilește un program de lucru în funcție de numărul de elevi cu CES cu care va lucra, se întrunește în ședințe, asigură schimbul de informații, monitorizează implementarea activităților propuse pentru fiecare elev:
- **Administrația instituției de învățământ** desemnează echipa de specialiști pentru implementarea și monitorizarea tranziției elevilor cu CES de la o treaptă de învățământ la cea succesivă sau la angajare. Administrația trebuie să asigure accesibilitatea clădirii și materialelor de studiu, instruirea angajaților, cooperarea, monitorizarea procesului de ghidare în carieră și consiliere, precum și schimbul de informații cu alți prestatori de servicii.
 - **Echipa multidisciplinară intrașcolară** realizează analiza comună a intereselor, capacităților, dificultăților elevilor cu CES; acordă asistență metodologică cadrelor didactice în realizarea adaptărilor curriculare, în selectarea metodelor de lucru în funcție de CES; stabilește contacte cu alte instituții și servicii și referă elevii cu CES la acestea în funcție de necesități; crează rețelele de suport cu implicarea colegilor elevului cu CES; asigură cooperarea cu partenerii.

- **Profesorii** monitorizează performanțele școlare ale elevilor cu CES, domeniile de interes ale acestora, realizează activități de ghidare în carieră prin conținuturile didactice etc.
 - **Centrele de resurse**, unde sunt disponibile, propun tehnologii de asistență și de adaptare a procesului de învățare și evaluare, acomodări ale locului de muncă, evaluează abilitățile, stilurile de comunicare, potențialul elevului sau tânărului cu CES.
- 2) Implicarea specialiștilor din domeniul asistenței sociale este, de asemenea, importantă în vederea evaluării situației elevilor și tinerilor cu CES. În acest scop se solicită evaluarea familiei, contextului social, serviciilor sociale de care aceștia beneficiază:
- **Managerii de caz** lucrează cu elevii și tinerii cu CES și familiile lor: le oferă asistență psihosocială și suport pentru viața în comunitate, îi informează despre posibilitățile de instruire și obținere a unui loc de muncă, mediază angajarea în câmpul muncii. Ei stimulează și motivează aplicarea măsurilor active de angajare prin promovarea beneficiilor și subvențiilor, ca un avantaj comparativ cu asistența socială, informează și sensibilizează angajatorii cu privire la angajarea persoanelor cu dizabilități.
 - **Mediatorii de carieră** desfășoară activități de mediere între beneficiarii serviciului și angajatori; acordă asistență la pregătirea pentru angajare și în procesul de căutare a unui loc de muncă, auto-reprezentare, instruire pentru obținerea unui loc de muncă concret, realizarea acomodărilor necesare conform cerințelor locului de muncă, prevenirea abandonării locului de muncă de către beneficiari. Ei cooperează în procesul de evaluare a nivelului de suport necesar pentru persoană, elaborează și monitorizează planul individual de servicii și lucrează cu beneficiarii în vederea implementării acestuia.
- 3) Serviciile pentru ocuparea forței de muncă cooperează cu instituțiile de învățământ și cu serviciile sociale, participând direct în procesul de ghidare, consiliere și reprezentare:
- **Specialiștii din cadrul agențiilor pentru ocuparea forței de muncă** cooperează cu echipele multidisciplinare intrașcolare în vederea evaluării caracteristicilor personale și profesionale ale elevilor cu CES, oferă informații cu privire la: programele de învățământ profesional tehnic, cursurile de formare profesională, cerințele de admitere/înscrisoare, posibilitățile de angajare, potențialii angajatori. În cazul disponibilității serviciilor de reabilitare profesională, referă persoana la acestea. În procesul de lucru cu angajatorii, specialiștii din cadrul agențiilor pentru ocuparea forței de muncă informează angajatorii referitor la abilitățile persoanei cu dizabilități, beneficiile și facilitățile disponibile în cazul angajării persoanei cu dizabilități, etc.
 - **Specialiștii centrului de reabilitare profesională** lucrează cu elevii la finalizarea procesului de studii: evaluează abilitățile de muncă, planifică măsurile necesare pentru angajare, elaborează planuri pentru ajustarea locului de muncă și mediului, pentru asistența tehnică și echipamentul necesar, efectuează instruirea pentru ocupații concrete și realizează monitorizarea și evaluarea persoanei la locul de muncă.
-

Bune practici | Muntenegru

În continuare sunt reflectate impresiile despre realizările în domeniul ghidării în carieră, consilierii și angajării elevilor și tinerilor cu CES în Muntenegru. Acestea au fost obținute pe parcursul cercetării privind situația curentă, practicile și modelele de ghidare în carieră și consiliere a elevilor și tinerilor cu CES.

“Ocuparea în câmpul muncii este una dintre cele mai importante măsuri de prevenire și depășire a excluziunii sociale a fiecărei persoane, nu doar a celor cu dizabilități. Legea privind reabilitarea profesională și ocuparea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități recunoaște diverse beneficii pentru angajatorii, care oferă locuri de muncă pentru persoanele cu dizabilități. Subvenții sunt oferite prin intermediul Fondului de Reabilitare Profesională pentru adaptarea condițiilor de lucru și a locului de muncă pentru persoanele cu dizabilități; sunt oferite credite pentru procurarea mașinilor, a echipamentului și instrumentelor necesare pentru angajarea persoanelor cu dizabilități; este asigurată cofinanțarea cheltuielilor pentru angajarea asistenților (persoanelor de suport) și sunt oferite subvenții pentru salarii pentru persoanele cu dizabilități (factor decident, Muntenegru)”.

De asemenea, este prezentat un model creat pentru tranziția de la învățământul profesional tehnic la cel superior, care include și angajarea ulterioară.

“Planul Individual de Tranziție (PIT) a fost mai mult decât folositor. Aveam dubii că va fi, dar fiica mea a participat la o lecție privind turismul și i-a plăcut. Prin urmare, ea a ales această ramură. Îi place diversitatea acestui tip de lucru. Mai caută și informații suplimentare despre turism pe Internet și va continua să studieze turismul la facultate, dacă procesul de predare va fi ajustat potrivit necesităților ei.” (Mama unei eleve a școlii secundare din nordul Muntenegru).

În Muntenegru există 3 nivele de implementare a PIT. Pentru tranziția de la învățământul profesional tehnic la învățământul superior este implementat PIT-3, care constă din următoarele componente:

- 1) Partea care conține informații relevante despre elev, în ceea ce privește analiza cunoștințelor, competențelor, abilităților, intereselor în scop de planificare a măsurilor necesare în vederea selectării unei facultăți;
- 2) Planul de suport pentru selectarea unei facultăți și recomandările de adaptare: pași, activități planificate, recomandări, responsabilități, sarcini și termeni de implementare.

Din echipa PIT-3 fac parte: elevul, un reprezentant al administrației instituției de învățământ, dirigintele, părintele și un consultant din cadrul Centrului pentru Informare și Consiliere Profesională (CIPS). În ședințele lor, membrii echipei analizează metodele aplicate, modalitățile de lucru, mijloacele asistive, materialele didactice și ajustările făcute, precum și cerințele, abilitățile și necesitățile elevului pentru învățământul superior. Părinții participă la analiza realizărilor, intereselor, necesităților și motivației copiilor lor, pentru a acorda suportul adecvat și rațional în vederea alegerii unei facultăți potrivite.

Centrele de resurse evaluează potențialul, abilitățile și stilul de învățare și comunicare ale elevului cu CES. Ele recomandă măsuri prevăzute în legea cu privire la învățământul superior, precum adaptările și organizarea procesului de predare în facultăți, în conformitate cu cerințele studenților cu CES: predarea în limbajul semnelor (mimico-gestual), Braille, utilizarea tehnologiilor asistive, organizarea conținuturilor și materialelor, testarea cunoștințelor în modul cel mai potrivit pentru studenți.

Consilierii CIPS au un rol important în oferirea informațiilor și serviciilor de consiliere. Ei cooperează cu serviciile profesionale școlare pe parcursul evaluării caracteristicilor personale și profesionale a elevilor. Ei acordă suport în efectuarea potrivirii și ajustarea caracteristicilor personale ale elevului la cerințele facultății, oferă informații despre cazare, burse și posibilități de angajare, etc.

Unele ONG-uri, precum Asociația Tinerilor cu Handicap din Muntenegru (UMHCG¹) sunt parteneri importanți deoarece ele cooperează cu **Biroul de Consiliere a Elevilor**. Acest Birou oferă tinerilor susținere, informații și asistență în procesul de înscriere la facultăți prin colectarea și prezentarea documentelor necesare, asigurarea cazării în cămine, împrumuturi bancare pentru finanțarea studiilor și prin alte forme de asistență, care facilitează procesul de admitere și de studii.

Reabilitarea Profesională

Întreprinderea Publică "**Centrul pentru Reabilitare Profesională**" prestează servicii de reabilitare medicală, socială și profesională persoanelor de diferite categorii de vârstă, în dependență de necesitățile acestora.

Prin intermediul serviciilor prestate, Centrul favorizează angajarea beneficiarilor în câmpul muncii și incluziunea socială a acestora. Beneficiarii Centrului sunt persoanele cu dizabilități fizice, intelectuale, senzoriale (vedere, auz, vorbire), tulburări din spectrul autist și dizabilități asociate și dificultăți de dezvoltare (spre exemplu, dificultăți de învățare cauzate de depravarea socio-emoțională și boli cronice).

Membrii echipei de bază a Centrului sunt: pediatri, medici de diferite specialități, psihologi, psihopedagogi, specialiști în reabilitare, logopezi și asistenți sociali.

¹ Abreviere în limba Sârbă (Montenegrin)

Asistentul social are și rol de coordonator de echipă.

Echipe multidisciplinară efectuează o evaluare complexă și diagnosticarea capacităților persoanei, pe baza cărora creează un plan individual de suport, în colaborare cu părinții (în cazul copiilor).

Activitățile echipei sunt următoarele:

1. Observarea beneficiarilor în cadrul Centrului prin activități individuale și de grup;
2. Elaborarea planului individual de suport în cazul fiecărui beneficiar;
3. Prestarea serviciilor în baza Planului individual;
4. Documentarea intervențiilor de la diagnosticarea inițială și până la finisarea reabilitării;
5. Consilierea, stimularea și motivarea persoanelor cu dizabilități să caute în mod activ locuri de muncă;
6. Stabilirea capacității de muncă restante.

Secția de reabilitare socială se axează pe formarea deprinderilor de viață independentă. Una din activitățile de bază ale secției constă în dezvoltarea deprinderilor de autoîngrijire și instruirea beneficiarilor în utilizarea mijloacelor asistive în vederea depășirii unor bariere cauzate de dizabilitate.

De asemenea, sunt oferite programe educaționale informale și programe de alfabetizare pentru beneficiarii care nu au absolvit învățământul obligatoriu, inclusiv prin utilizarea sistemului Braille și limbajului mimico-gestual.

Specialiștii care participă la realizarea activităților secției de reabilitare socială sunt: asistenți sociali, specialiști în reabilitare, pedagogi, psihopedagogi, profesori de educație fizică, psihologi și ergoterapeuți.

Secția de ghidare în carieră oferă servicii de consiliere, orientare profesională, asistență beneficiarilor în selectarea acelor profesii/meserii care se potrivesc cu abilitățile și interesele lor. Beneficiarii sunt informați cu privire la oportunitățile de profesionalizare și de angajare. Specialiștii întocmesc planul individual de angajare, în care sunt identificate profesiile/meseriile care se potrivesc cu profilul vocațional al beneficiarului și, respectiv, măsurile necesare de întreprins pentru realizarea obiectivului propus.

Se acordă, de asemenea, asistență beneficiarului în căutarea unui loc de muncă adecvat, prin analiza locurilor de muncă disponibile, realizarea planului de adaptare a locului de muncă și lista echipamentelor necesare la locul de muncă respectiv. La etapa inițială de angajare (pe parcursul primelor 6-9 luni) se efectuează monitorizarea situației, după care are loc o evaluare a succesului procesului de reabilitare și a rezultatelor obținute de angajat. În colaborare cu

Biroul de Ocupare a Forței de Muncă, fiecare beneficiar este instruit referitor la prezentarea personală și metodele de căutare a locului de muncă (scrierea unei cereri, elaborarea CV-ului, etc.).

Specialiștii care participă la realizarea activităților sunt: ergoterapeuți instructori, consilieri de reabilitare profesională, psihopedagogi și specialiști în reabilitare și personal specializat pentru anumite profesii.

COMPETENȚE

II. Competențe

Competențele necesare pentru realizarea ghidării în carieră și consilierii elevilor și tinerilor cu CES trebuie analizate din perspectiva incluziunii sociale, a egalității de șanse, nediscriminării, valorificării potențialului fiecărui individ și a diferențelor.

Profesioniștii implicați în ghidarea în carieră și consiliere au rolul de a ajuta elevii și tinerii să reflecteze asupra propriilor lor ambiții, interese, calificări și abilități, să înțeleagă piața forței de muncă și sistemele educaționale și să coreleze ceea ce știu despre ei înșiși cu ceea ce știu despre ofertele educaționale și de angajare. Aceștia sunt responsabili pentru a face mai accesibile informațiile despre oportunitățile educaționale și cele oferite de piața muncii, organizându-le, sistematizându-le și punându-le la dispoziție atunci când o persoană are nevoie de aceste informații.

Este important să ținem cont de faptul că elevii și tinerii cu CES trebuie să fie informați într-un mod accesibil și implicați activ în tot procesul, pentru a putea realiza alegeri și lua decizii referitor la parcursul educațional și profesional.

Competențele cheie sunt definite ca un set de cunoștințe transferabile, multifuncționale și obiceiori necesare pentru dezvoltarea personală și auto-realizare, incluziunea în viața socială și în câmpul muncii. Ele sunt definite ca și cunoștințe de bază, abilități, puncte de vedere și comportamente vizibile din exterior ce duc spre succes la locul de muncă și în viața personală.

Ele combină competențele academice, profesionale, sociale și personale, atât cognitive, cât și noncognitive: gândirea critică, rezolvarea problemelor, interacțiunea, motivarea, perseverența, competența de a învăța cum să înveți și de a folosi informațiile, capacități socio-emoționale, creativitate, inovații, etică, etc.

Comisia Europeană (CE) definește opt domenii de competențe cheie:

- 1) competențe de comunicare în limba maternă,
 - 2) competențe de comunicare în limbi străine,
 - 3) competențe în matematică, științe și tehnologie,
 - 4) competențe digitale,
 - 5) competențe sociale și civice,
 - 6) competența de a învăța să înveți,
 - 7) competențe antreprenoriale și spirit de inițiativă,
 - 8) competențe de exprimare culturală și de conștientizare a valorilor culturale.
-

Practicienii, consilierii, profesorii creează un context optim pentru dezvoltarea elevilor și a tinerilor prin:

1. **Interacțiunea** în formă de promovare a dezvoltării unui mediu care este disponibil, accesibil și adecvat pentru fiecare copil și în care fiecare copil se simte acceptat, binevenit și susținut în realizarea potențialului său.
2. Cooperarea cu **familia și comunitatea**, care poate fi observată în felul în care profesioniștii promovează parteneriatul și participarea familiei la conceperea și desfășurarea activităților și măsurilor de dezvoltare a elevului prin participare și implicare într-o comunicare bidirecțională caracterizată prin recunoaștere și respect.
3. **Oportunități egale** ce asigură accesibilitatea, mediul incluziv și atmosfera bazată pe recunoașterea deplină a diversității și dreptului de a participa și învăța indiferent de orice caracteristică.
4. **Echitatea**, deoarece abordarea adecvată și atitudinea previn orice formă de discriminare, segregare, indiferent de diferențe și duce la o incluziune egală, apartenență și participare.
5. **Strategiile** și mediul pentru învățare, incluziune, socializare, instruire și angajarea în câmpul muncii ce susține dezvoltarea, lucrul și independența copiilor, bazate pe experiențe, origini, interese, abilități și necesități.

6. Estimarea și planificarea să fie efectuată în mod regulat și sistematic; precum și monitorizarea progresului fiecărui copil, a procesului de învățare și a realizărilor.

7. Dezvoltarea profesională și personală a specialiștilor care își revizuiesc periodic necesitățile, pentru a putea îmbunătăți ulterior competențele proprii, pentru a determina necesitățile de instruire în scop de extindere a cunoștințelor și direcția de dezvoltare ulterioară.

2.1 Condiții fundamentale și structură

Condițiile inițiale pentru **practicienii** care prestează servicii de ghidare în carieră și consiliere sunt: **să predea într-o instituție de învățământ și/sau să lucreze în domenii precum psihologie, pedagogie, asistență socială, psihopedagogie, reabilitare.**

Aici discutăm despre cei care au obținut cunoștințe și abilități de bază pe parcursul instruirii lor inițiale, pentru a preda și lucra cu elevi și tineri în domeniul educațional. De asemenea, este necesară implicarea celor instruiți în crearea, implementarea și monitorizarea strategiilor, tehnicilor de învățare, consiliere, evaluare și suport în procesul de învățare și la angajare.

Profesioniștii trebuie să dețină cunoștințe despre caracteristicile personale; să cunoască ce este abordarea individualizată și diferențiată în lucrul cu elevii și tinerii cu CES (cu accent pe învățare, comunicare, interacțiune socială și angajare), structura și ritmul procesului educațional, precum și caracteristicile pieței muncii etc.

În ceea ce privește nivelul de studii, se recomandă ca specialiștii să dețină studii superioare sau 240 de credite de studii conform Sistemului european de credite transferabile (ECTS). Experiența practică dobândită de-a lungul timpului, este de asemenea, foarte importantă. În cadrul formării inițiale a cadrelor didactice se pune accentul pe importanța creării rapide a oportunităților de dobândire a cunoștințelor și a experienței în lucrul cu persoanele cu dizabilități. Este oportună și practică acumularea de experiențe informale în lucrul cu persoanele cu dizabilități, pentru ca pedagogul să își formeze și să schimbe opiniile cu privire la procesul de incluziune.

În această privință, competențele de bază pentru specialiștii implicați în ghidarea în carieră și consiliere sunt următoarele:

- competențe de comunicare în limba maternă;
 - competențe sociale și civice;
 - competența de a învăța să înveți;
 - competențe digitale.
-

Profesioniștii trebuie să cunoască elevii cu care lucrează, experiențele lor, originile, caracteristicile și factorii care influențează sănătatea și dezvoltarea lor. În această privință, ei trebuie să recunoască posibilitățile și să utilizeze abilitățile necesare, potrivite pentru fiecare elev, să aplice strategiile adecvate, precum și să includă, ghideze și să orienteze fiecare elev și tânăr în măsura posibilităților, cu accent pe satisfacerea până la maximum a necesităților elevului, valorificarea potențialului și a progreselor înregistrate de acesta.

Specialiștii trebuie să aplice tehnici de evaluare și consiliere individuală și în grup (teste, interviuri etc.).

În activitatea lor, profesioniștii trebuie să fie atenți la următoarele aspecte:

- Dacă sunt capabili să înțeleagă poziția celor cu care lucrează (starea lor de spirit, modul de a gândi și acționa);
- Cum este reflectat comportamentul lor asupra activității, relațiilor cu cei ce lucrează, care sunt reacțiile reciproce;
- Dacă creează situații în care dau dovadă de responsabilitate și contribuie la dezvoltarea responsabilității elevilor față de alții;
- Dacă respectă aceleași principii la serviciu și în afara acestuia – reprezintă grupurile de persoane în situație vulnerabilă și marginalizate, atât din punct de vedere profesional, cât și în mod privat;
- Dacă creează situații favorabile pentru a dobândi experiență, învățare și dezvoltare, în care nimeni nu se simte exclus;
- Dacă posedă cunoștințe despre metodele alternative de predare și comunicare, precum și lucrul și practica bazată pe adaptare;
- Dacă aplică diferite stiluri de învățare, consiliere, interacțiune, comunicare și prevenire a excluziunii;
- În ce măsură ei recunosc eforturile pozitive și stimulează încrederea în sine și independența celor cu care lucrează, în ce măsură se confruntă cu provocări și obstacolele – dacă recunosc și depășesc barierele în practică;
- Dacă ei știu unde să găsească și cum să utilizeze sursele de cunoștințe, informații și comunicare; dacă știu cum să-și recunoască propriile necesități de dezvoltare profesională.

În scopul de a obține informații adiționale necesare pentru a oferi suport elevilor și tinerilor cu CES este deosebit de importantă capacitatea de comunicare a specialiștilor cu cadrele didactice, părinții și serviciile specializate.

Caracteristicile menționate ale competențelor de bază indică asupra faptului că specialiștii implicați în procesul de ghidare în carieră și consiliere trebuie:

- Să aibă cunoștințe despre cadrul legal și strategic, domeniile reglementate și principiile incluziunii;

- Să cunoască limba maternă, dar și să aibă cunoștințe despre alte forme de comunicare în limba maternă;
- Să demonstreze empatie, răbdare, toleranță și abilitatea de a accepta diferențele;
- Să fie organizat, sigur, responsabil, să respecte codul deontologic și cel vestimentar;
- Să fie creativ, să posede informație și cunoștințe ale tehnologiilor informaționale și abilitatea de a utiliza instrumentele moderne de comunicare și predare și rețelele sociale; să poată utiliza mijloacele asistive pentru deplasare, comunicare și interacțiune;
- Să fie imparțial, rezistent, perseverent, să se poată concentra și să se focalizeze pe beneficiari;
- Să fie comunicabil și cooperant, să aibă abilități de coordonare, monitorizare, relaționare, mediere, lucru în echipă și în grup;
- Să posede capacitatea de a identifica, reflecta și depăși provocările, conflictele și problemele; să găsească soluții, să caute susținere când este necesar, să accepte punctele de vedere ale altor persoane, etc.;
- Să posede deschidere și sensibilitate culturală – pentru origini, contexte și dinamici familiale diverse;
- Să aibă capacități de analiză, evaluare, organizare, monitorizare și planificare bazată pe dovezi și necesități.

2.2 Dezvoltare și formare profesională

Formarea profesională inițială și continuă a specialiștilor care prestează servicii de ghidare în carieră și consiliere, este esențială pentru dezvoltarea competențelor specifice domeniului și asigurării calității acestor servicii. Studiile deținute de specialist sunt importante, dar, de multe ori nu sunt suficiente, ținând cont de transformarea continuă a pieței muncii, schimbarea profesiilor, evoluția tehnologiilor asistive pentru elevii și tinerii cu CES, precum și noile abordări și metodologii de lucru cu aceștia.

Astfel, **tematicile de instruire a practicienilor** implicați în ghidarea în carieră și consilierea elevilor și tinerilor cu CES, includ:

1. Abordarea dizabilității prin prisma drepturilor omului:

- Principiile incluziunii și nediscriminării;
- Adoptarea modelului bazat pe drepturile omului în stabilirea măsurilor de intervenție;
- Caracteristicile specifice ale dizabilităților;
- Promovarea și reprezentarea drepturilor persoanelor cu dizabilități, sensibilizarea angajatorilor și crearea unui dialog cu partenerii sociali.

² <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/autism>

2. Comunicare și Rețele:

- Cerințele față de comunicarea, interacțiunea socială, lucrul cu persoanele cu dizabilități și incluziunea socială a acestora;
- Crearea mesajelor pentru cooperare și relaționare, selectarea activităților corespunzătoare;
- Programele de educație vocațională, cererea și oferta pe piața muncii, serviciile de suport în domeniul educației și ocupării;
- Tipul, caracteristicile și scopul diferitor servicii disponibile în comunitate;
- Comunicarea, asigurarea suportului și răspunsul la nevoile părinților elevilor și tinerilor cu CES.

3. Metodologia de prestare a serviciilor:

- Teste și instrumente pentru analiza necesităților, intereselor, capacităților, formulare, modalități de intervievare;
- Evaluarea, testarea și adaptarea modalităților de lucru cu elevii și tinerii în conformitate cu particularitățile de dezvoltare a acestora, precum și tipul dizabilității și CES;
- Elaborarea și monitorizarea implementării PEI, a PIT;
- Menținerea unei evidențe a propriei activități cu elevii și tinerii cu CES și elaborarea rapoartelor de activitate.

4. Adaptările de mediu, psiho-pedagogice și de evaluare:

- Recunoașterea și eliminarea factorilor și a barierelor de mediu;
 - Aplicarea abordărilor moderne și a tehnologiilor asistive pentru învățare, interacțiune, comunicare, socializare și lucru;
 - Materialele didactice și de suport utilizate pentru: evaluarea intereselor și capacităților elevului sau tânărului, oferirea suportului în procesul de învățare, instruirea la locul de muncă, căutarea unui loc de muncă și păstrarea acestuia.
-

Adaptări specifice pentru diferite tipuri de dizabilități:

- Adaptările pentru **elevii și tinerii cu autism** – abordarea vizuală; comunicarea prin utilizarea pictogramelor, desenelor, pozelor, imaginilor; învățarea structurată; terapii comportamentale, etc..
- Adaptările pentru **elevii și tinerii cu dizabilități intelectuale** – organizarea învățării bazate pe experiențe practice, utilizarea instrucțiunilor simple, divizarea sarcinii în secțiuni mai mici, demonstrații, organizarea materialelor de lucru.
- Adaptările pentru **elevii și tinerii cu dizabilități fizice** – suport în mânuirea seturilor și materialelor de lucru, orientarea în spațiu, pe hârtie; suport în comunicare utilizarea tehnologiilor asistive (computere, programe și dispozitive adaptate).
- Adaptările pentru **elevii și tinerii cu dizabilități de văz** – marcaje tactile, iluminare, orientare, tehnologii asistive, materiale de lucru și seturi pentru copiii cu vederea slabă, materiale în format audio, Braille.
- Adaptările pentru **elevii și tinerii cu dizabilități de auz** – limbajul semnelor, citire, eliminarea barierelor de sunete și a altor obstacole, oferirea materialelor imprimante, fonturilor, comunicării vizuale, etc..

Bune practici | Austria

Mentoratul pentru Tineri

Programul de mentorat pentru tineri a început în 2012 și a fost implementat la nivel național în 2013. În perioadele dificile de luare a deciziilor, mulți tineri au nevoie de sprijin și îndrumare profesională, în particular în relație cu planurile lor pentru viitor și alegerea unei cariere relevante.

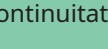
Obiectivul comun al programului este să susțină tinerii în elaborarea perspectivelor reale pentru viitor.

Mentoratul pentru tineri este oferit de diverse organizații, care implică lucrătorii sociali și alți specialiști în lucrul cu tinerii din diferite grupuri țintă. Activitatea se realizează în cadrul și în afara instituțiilor de învățământ: tinerii sunt contactați de către mentori înainte de absolvirea/finalizarea învățământului obligatoriu. Mentoratul pentru tineri mai poate fi oferit și în perioada învățământului profesional tehnic. Adicional, se oferă mentorat și tinerilor din grupul NEET, care nu au un loc de muncă și nu sunt cuprinși în sistemul educațional sau de formare profesională.

Principalele grupuri țintă de tineri sunt:

- tinerii care nu au finalizat învățământul obligatoriu cu succes;
- tinerii care au nevoie de asistență pentru identificarea oportunităților de ucenicie sau instruire;
- tinerii care sunt în pericolul de a fi marginalizați sau care au necesități specifice de susținere.

Mentorii pentru tineri oferă suport acelor tineri, care se confruntă cu dificultăți privind continuarea studiilor sau alegerea unui traseu educațional corespunzător intereselor, sau care deja au abandonat sistemul de învățământ. Subiectele abordate variază de la problemele personale și familiale până la abuzul de substanțe, datorii sau probleme legate de școală. Mentoratul pentru tineri presupune consiliere gratuită și asistență în domeniile: educație, carieră sau problemele personale, care are loc în trei etape.

Etapa 1 Interviul 	<ul style="list-style-type: none"> prima evaluare a situației (durează între 3 și 5 ore).
Etapa 2 Consilierea 	<ul style="list-style-type: none"> elaborarea profilului vocațional și stabilirea traseului educațional (durează în total circa 10 - 15 ore și se desfășoară pe parcursul a maxim 6 luni).
Etapa 3 Asistența 	<ul style="list-style-type: none"> suport intensiv (managementul de caz) și elaborarea Planului de dezvoltare personală (durează în total circa 30 de ore și se desfășoară pe parcursul a maxim 12 luni).
Follow-up (continuitatea) 	<ul style="list-style-type: none"> continuarea studiilor, plasare în câmpul muncii, instruire vocațională, angajare asistată.

Angajarea Asistată

Serviciul de angajare asistată oferă consultanță și asistență personală pentru tinerii care sunt pregătiți să se angajeze, în timp ce caută sau aplică la un program de ucenicie, curs de instruire sau un loc de muncă.

Beneficiarii acestui serviciu sunt:

- tineri cu dizabilități cu vârsta cuprinsă între 15-24 ani;
- elevi care au dificultăți de învățare, probleme emoționale, dizabilități fizice, senzoriale, intelectuale, mintale;
- tineri încadrați în proiecte sau programe de instruire vocațională;
- tineri care beneficiază de activități de mentorat.

Durata de supervizare în cadrul serviciului de angajare asistată este de un an.

Servicii pentru tineri:

- consultare / sfaturi / informații despre posibilitățile de carieră – orientarea profesională (ucenicie, instruire, educație);

- asistență în găsirea unei ocupații pe piața muncii (de ex., ucenicie/ucenicie extinsă, calificări parțiale, munci semi-calificate);
- suport și asistență în procesul de aplicare (de ex., scrisoare de motivare/de intenție, stabilirea contactelor cu organizația/instituția, interviul de angajare, organizarea stagiilor, etc);
- asistență în caz de conflict la locul de muncă;
- intervenția în situații de urgență la locul de muncă, care presupun un anumit risc (de ex., mentorat privat pentru școlile profesionale).

Servicii pentru întreprinderi:

- servicii de consultanță pentru angajatori – informații despre serviciile de suport și opțiunile de instruire și finanțare a cheltuielilor legate de ucenicie și angajare, informații privind potențialul de performanță a persoanei tinere;
- sfaturi și suport pentru incluziunea socială a tânărului în companie /întreprindere, sensibilizarea tuturor părților interesate și consultanță privind parteneriatul la locul de muncă;
- asistență în caz de conflict la locul de muncă.

Program de asistență în domeniul formării profesionale

Programul de asistență în domeniul formării profesionale susține formarea vocațională integrată. Programul oferă suport persoanelor în situație vulnerabilă și tinerilor cu dizabilități pe perioada studiilor în instituția de învățământ profesional tehnic și sunt instruiți într-o companie. Aceasta are scopul de a facilita finalizarea cu succes a formării/instruirii prin pregătire, acompaniere și sprijin pentru incluziunea pe termen lung pe piața muncii.

Servicii pentru tineri: mentorat și oferirea sfaturilor pe întreaga perioadă de instruire; suport în procesul de admitere în învățământul profesional tehnic; servicii de suport pentru însușirea programului de studii în învățământul profesional tehnic.

Servicii pentru angajatori: pregătirea unui contract de ucenicie, perfectarea contractului cu instituția de învățământ profesional tehnic, găsirea soluțiilor comune în situații problematice.

FACTORII DE SUCCES

III. Factorii de succes

Succesul ghidării în carieră și consilierii depinde de mai mulți factori, precum.

- **Cadrul de realizare a procesului de ghidare și consiliere, dar și mediul** în care trăiește și învață elevul sau tânărul cu CES;
- **Serviciile de suport disponibile și pregătirea specialiștilor** care lucrează cu elevii și tinerii CES;
- **Sistemul familial și social**, care are un rol deosebit în influențarea și/sau susținerea elevului și tânărului cu CES în efectuarea propriilor alegeri.

Combinarea eficientă a acestor factori este esențială pentru a oferi elevului sau tânărului cu CES servicii eficiente de ghidare în carieră și consiliere, care să conducă la rezultate palpabile: alegerea și urmarea unui parcurs educațional și/ sau profesional în concordanță cu interesele și abilitățile proprii, dar și cu cerințele pieței muncii.

3.1 Cadrul de realizare a ghidării în carieră

Ghidarea în carieră și consilierea elevilor și tinerilor cu CES este o direcție a consilierii educaționale și reprezintă ansamblul acțiunilor opționale și consultative realizate prin modalități pedagogice, generale și speciale, destinate să sprijine psihologic, moral și informațional elevul cu CES, în vederea identificării unor opțiuni adecvate școlare și profesionale. Rolul major al ghidării în carieră și consilierii trebuie privit din perspectivă dublă: socială și profesională. Acest demers necesită a fi sprijinit prin activități de consiliere oferite de cadrul didactic, psiholog, etc., cât și asistență psihopedagogică oferită prin serviciile de educație incluzivă.

Obiectivele procesului de ghidare în carieră și consiliere promulgate de Declarația Asociației Internaționale de Orientare Școlară și Profesională, adoptată la Stockholm, în 1995, urmăresc dezvoltarea următoarelor capacități la elevi și tineri:

- să înțeleagă și să evalueze;
- să comunice eficient cu alții;
- să facă planuri pentru propria carieră și să aleagă oportunități de formare adecvate;
- să țină cont de opțiunile alternative de carieră (activități profesionale care pot fi selectate din variantele disponibile la un moment dat);
- să facă față cu succes diferitelor obstacole pentru a-și câștiga locul în societate și pe piața muncii.

În atingerea obiectivelor pot interveni și anumite obstacole, care reprezintă limitele procesului. Totuși, nu trebuie neglijat faptul că, în procesul de consiliere și ghidare în carieră, elevul cu CES este influențat direct de mediul de creștere și dezvoltare și anume:

- posibilitățile materiale și financiare de care dispune copilul și familia sa;
- resursele informaționale și de formare disponibile copilului și familiei;
- situațiile și activitățile de învățare în care este inclus copilul.

Consilierea și ghidarea în carieră este un proces de explorare axat pe următoarele aspecte:

1. Explorarea caracteristicilor personale – elevii învață de ce este important să se cunoască și identifică metodele prin care poate fi realizată autocunoașterea.
2. Explorarea lumii ocupaționale – elevii învață unde să caute informații despre ocupații, care sunt caracteristicile ocupațiilor și cum să le compare între ele.
3. Explorarea ocupațiilor potrivite – elevii învață să identifice ocupațiile compatibile cu profilul lor vocațional și să adune cât mai multe informații despre aceste ocupații.
4. Explorarea alternativelor/rutelor educaționale care îi pot conduce spre ocupațiile compatibile – elevii învață să identifice alternativele educaționale, să le evalueze și să ia decizii cu privire la traseul educațional.

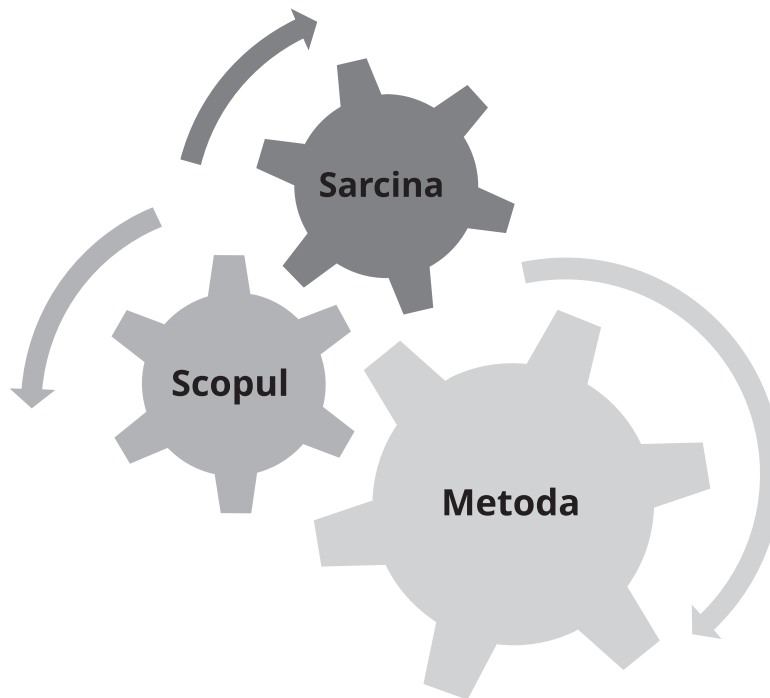
Ghidarea în carieră și consilierea elevului cu CES trebuie să dețină conținuturi bine definite, care includ:

- cunoașterea și autocunoașterea personalității elevilor și tinerilor în vederea autodeterminării școlare și/sau profesionale, a corelării optime între posibilități, aspirații și cerințe socioprofesionale;
- stimularea elevilor și tinerilor să opteze pentru domenii profesionale în concordanță cu aptitudinile generale și speciale de care dispun;
- educarea elevilor și tinerilor în vederea alegerii unor opțiuni școlare și profesionale corecte și realiste;
- facilitarea percepției categoriilor socioprofesionale și aprecierii situațiilor reale de muncă, de respect pentru fiecare domeniu de activitate;
- îndrumarea și consilierea elevilor și tinerilor în scopul elaborării planurilor profesionale (planificarea propriilor studii în raport cu proiectele profesionale și de carieră);
- informarea referitor la profesie și domenii profesionale, cunoașterea realităților economice și sociale, precum și a riscurilor și avantajelor profesionale;
- informarea părinților cu privire la posibilitățile de formare ale copiilor, precum și dinamica obiectivă a rutelor școlare și profesionale.

Activitățile de consiliere și ghidare în carieră e elevilor cu CES se pot desfășura pe trei dimensiuni²:

- 1) **Sarcina** arată pe cine sau ce țintește intervenția de consiliere. Din perspectiva sarcinii, intervențiile pot fi orientate către copil, familie, clasă, școală, localitate, asociație sau instituție.

² A se vedea: Educația incluzivă. Suport de curs pentru formarea continua a cadrelor didactice. Chișinău, 2016, vol.I. https://fism.gov.md/sites/default/files/document/attachments/educatia_incluziva_vol_1.pdf

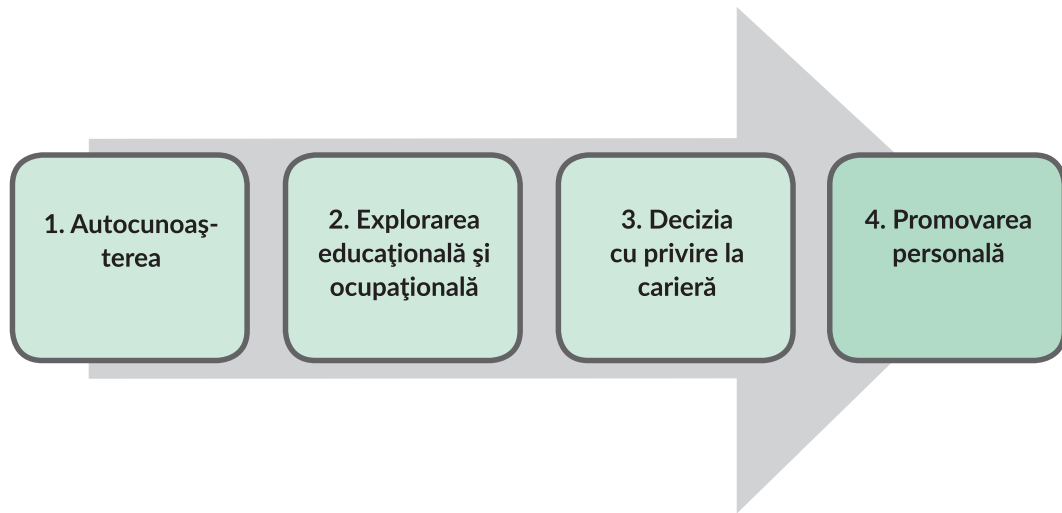
- 2) **Scopul** intervenției poate fi: prevenția sau remedierea dificultăților de adaptare la mediu a elevului și tânărului și inserția profesională a acestuia. Totodată, se precizează de ce este necesară sau așteptată intervenția.
- 3) **Metoda** de stabilire a contactului și de lucru cu elevul și tânărul arată cum se produce intervenția: prin serviciu direct, care implică contact și comunicare între consilier și consiliat; prin consultație și pregătire, împreună cu alți profesioniști; prin media.

3.1.1 Etapele

Etapele procesului de ghidare în carieră și consiliere sunt în strânsă interdependență și se axează pe parcurgerea următoarelor etape:

1. **Autocunoașterea** - identificarea intereselor, valorilor, aptitudinilor și abilităților elevului sau tânărului.
 2. **Explorarea educațională și ocupațională** - presupune centralizarea informațiilor despre oportunitățile educaționale și ocupaționale.
 3. **Decizia cu privire la carieră** - alegerea unei opțiuni din variantele disponibile la un moment dat.
 4. **Promovarea personală** - sistematizarea și prezentarea informațiilor despre abilitățile, interesele și experiențele educaționale și profesionale proprii în vederea atingerii scopurilor de carieră.
-

Figura 1. Etapele procesului de consiliere și ghidare în carieră

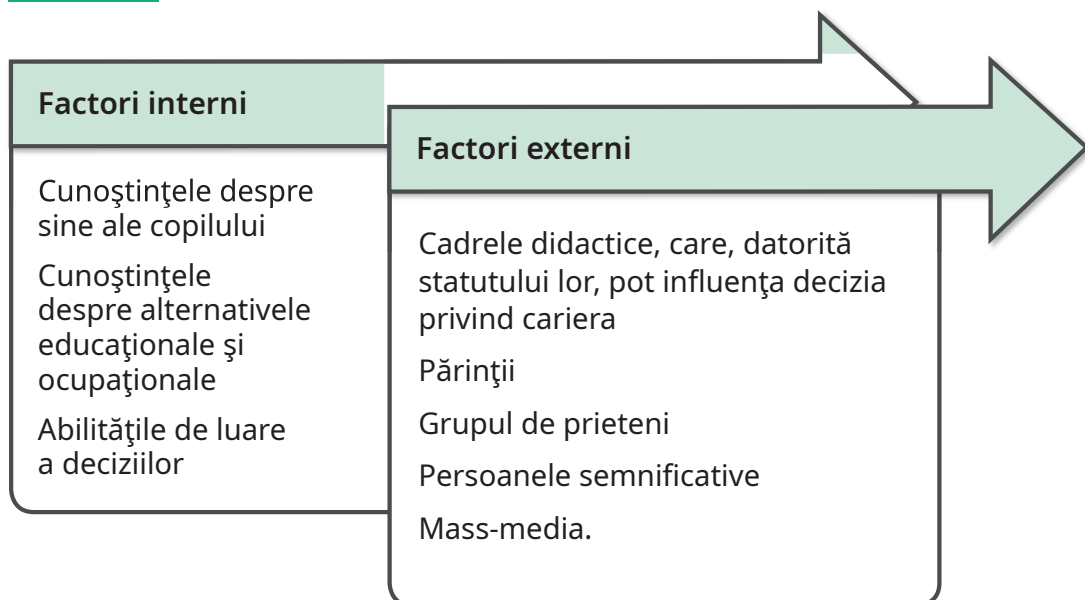

Parcurgerea succesivă de către elevul cu CES a acestor etape asigură eficiența procesului de ghidare în carieră și consiliere.

Din această perspectivă, ghidarea în carieră și consilierea reprezintă principalul scop al sistemului de educație. La acest demers contribuie un șir de factori interni și externi. Procesul de ghidare în carieră și consiliere a elevilor și tinerilor cu CES poate fi influențat de un șir de factori, care acționează asupra elevului și care pot fi divizați în: **factorii externi și cei interni**.

Factori interni reprezintă condițiile și caracteristicile interne ale persoanei care îi influențează traseul educațional și ocupațional. Factorii externi se referă la persoanele care pot influența decizia privind cariera.

Figura 2. Influențe

Ghidarea în carieră și consilierea presupune co-participarea unitară, convergentă a ansamblului factorilor educaționali (cadre didactice, părinți, prieteni, etc.). Menirea consilierii este și aceea de a asigura sensul pozitiv al acțiunii acestor factori și de a contribui la armonizarea influențelor acestora.

3.1.2 Resursele umane

Un rol deosebit de important în procesul de ghidare în carieră și consiliere a elevilor și tinerilor cu CES îl dețin resursele umane din instituțiile de învățământ și serviciile de suport.

Rolul instituției de învățământ în realizarea ghidării în carieră și consilierii poate fi identificat la cel puțin trei niveluri:

1. La nivelul organizării sistemului de învățământ - în funcție de tipul de instituție, profilul școlii și specializarea, ghidarea în carieră și consilierea sunt furnizate în mod corespunzător pentru a facilita definirea opțiunilor vocaționale ale elevilor și tinerilor;
2. La nivelul conținutului învățământului - conținutul educației este instrumentul principal prin care introducerea cunoștințelor despre realitate și perspectivele pe care le oferă societatea contemporană este condusă pentru aprecierea liberă și completă de personalitatea fiecărui individ;
3. La nivelul acțiunilor specifice de ghidare în carieră și consiliere - acțiunile specifice destinate cunoașterii personalității elevului și a informațiilor școlare contribuie, de cele mai multe ori, la obținerea decisivă a maturității profesionale a acestora.

După criteriul raporturilor dintre școală și serviciile de ghidare în carieră și consiliere și, literatura de specialitate distinge între patru tipuri de **sisteme de consiliere și ghidare în carieră**:

1. Sisteme în care **ghidarea în carieră și consilierea se realizează în afara școlii, prin sisteme specializate.**
2. Sisteme în care **orientarea școlară se realizează în școală, iar cea profesională în afara școlii, prin servicii de suport în angajare.**
3. Sisteme în care **ghidarea în carieră și consilierea se realizează în școală prin conținutul învățământului și prin alte activități educative.**
4. Sisteme în care **ghidarea în carieră și consilierea se realizează în școală prin consultații pentru elevi și părinți.**

Specialiștii în domeniu sunt de părere că serviciile de ghidare în carieră și consiliere oferite de școli au o mai mare adresabilitate, o stabilitate și satisfacție a alegerilor, o rată de exactitate a recomandărilor mai înaltă în comparație cu serviciile oferite în afara școlii.

Ghidarea în carieră și consilierea se realizează în școală pe mai multe paliere, de la disciplinele studiate de elevi până la acțiuni specifice realizate de specialiști. Prin fiecare obiect de studiu și fiecare lecție, elevii descoperă nu numai noi

cunoștințe și informații, ci își dezvoltă și diferite deprinderi, își formează interese, își consolidează anumite valori, cu alte cuvinte se descoperă pe ei înșiși.

În același timp, este important să subliniem faptul că ghidarea în carieră și consilierea elevilor și a tinerilor implică o abordare trans-disciplinară axată pe cunoaștere, alegere, aplicarea strategiilor de învățare, gândirea critică, gândirea divergentă, luarea deciziilor și rezolvarea problemelor prin diferite perspective ale conținutului curricular.

Profesorii au un rol foarte important în consilierea și îndrumarea elevilor în alegerea viitoarei cariere, în funcție de aptitudinile și interesele lor, cu accent pe acele forme de activitate școlară care permit elevilor să aleagă anumite domenii profesionale. Cadrele didactice trebuie să cunoască profesiile existente, să dezvolte activități axate pe dezvoltarea intereselor, să aibă abilități generale și speciale și să fie capabili să sporească caracteristicile pozitive cerute de profesia pentru care elevul optează. Aceste activități trebuie să aibă un caracter permanent și să vizeze găsirea unui echilibru între dorința / interesul elevului, abilitățile și capacitățile acestuia și cerințele unei anumite profesii / ocupații. **Rolul dirigintelui**, ca îndrumător și mentor al colectivului de elevi, nu se rezumă doar la desfășurarea orelor de ghidare în carieră și consiliere, ci include o multitudine de activități, de la cele desfășurate cu părinții, prin ședințe, lectorate și întâlniri individuale, la activitățile extrașcolare și extra-curriculare cu elevii, dar și cu cadrele didactice. În toate aceste tipuri de activități, dirigenții poate aborda elemente specifice activității de consiliere și ghidare în carieră a tuturor elevilor. Dacă relația profesor-elev se bazează pe o atitudine autoritară, care cel mai adesea înseamnă dominație și necesită respect și ascultare prin frică și sancțiuni nejustificate, atunci mediul de clasă nu va fi incluziv. Și, într-un astfel de mediu nu se face nimic din convingere și dorință. Este evident că asigurarea accesului la educație de calitate a tuturor elevilor, inclusiv a celor cu CES, necesită o pregătire profesională foarte bună a cadrelor didactice și a personalului de suport.

Profesorii trebuie să ia în considerare următoarele întrebări pentru a asigura participarea elevilor:

- Îi tratez pe toți elevii cu respect?
- Îmi exprim încrederea în toți elevii?
- Am elaborat un cod de conduită în instituție împreună cu elevii?
- Toți elevii au responsabilități în clasă?
- Încurajez fiecare elev să-și dezvolte potențialul?
- Îmi manifest autoritatea într-un mod constructiv?
- Elevii respectă regulile din convingere sau conformism?
- Îmi pasă de fiecare elev și îl consider personalitate?
- Știu și respect diferențele dintre elevi?
- Încurajez cooperarea, atmosfera unei înțelegeri bune sau mă interesează doar rezultatele academice?

- Sunt profesor flexibil și sociabil?
- Îi încurajez și îi apreciez întotdeauna pe toți elevii pentru efortul lor?
- Elevii au încredere în mine? Dacă da, care este dovada?
- Integrez în propriul meu comportament valorile generale-umane și naționale promovate în cadrul procesului educațional?

Prin urmare, profesorii și specialiștii din instituția de învățământ trebuie să beneficieze de o gamă largă de activități de formare pentru a înțelege filosofia incluziunii, a conștientiza importanța ghidării în carieră și consilierii și a avea o motivație intrinsecă pentru a desfășura activități de ghidare și consiliere în carieră.

În procesul de ghidare în carieră și consiliere a elevilor cu CES un rol deosebit de important îl dețin serviciile de suport pentru educația incluzivă, cadrele didactice și personalul specializat (cadrul didactic de sprijin, psihologul etc.).

Cadrul didactic de sprijin (CDS) sau asistentul didactic (în unele țări) are o dublă semnificație în contextul educației incluzive: reprezintă un serviciu de sprijin, fiind parte a pachetului minim de servicii de educație incluzivă, dar este și funcție didactică, fiind specialist calificat în domeniul pedagogiei, psihopedagogiei sau psihopedagogiei speciale. Sarcina de bază a cadrului didactic de sprijin sau a asistentului didactic este de a oferi asistență psihopedagogică elevilor și tinerilor cu CES. Cadrul didactic de sprijin sau asistentul didactic are multe responsabilități, cum ar fi:

- facilitează și susține incluziunea școlară a elevilor și tinerilor cu CES;
- participă, în comun cu învățătorii/cadrele didactice pe discipline școlare, alți specialiști, la elaborarea Planului Educațional individualizat (PEI);
- colaborează cu învățătorii/cadrele didactice pe discipline școlare, alți specialiști pentru realizarea obiectivelor PEI și stabilirea modalităților concrete de lucru cu elevii cu CES;
- elaborează și implementează strategii de sprijin în toate ariile curriculare, precum și identifică resursele necesare și adecvate realizării acestora;
- realizează activități de recuperare educațională, individuale sau în grup;
- asistă elevii cu CES în pregătirea temelor pentru acasă;
- propune și elaborează materiale didactice individualizate în funcție de dificultățile de învățare ale elevilor;
- acordă consultanță și colaborează cu familiile elevilor care beneficiază de serviciile CDS.

Psihologii au misiunea de a facilita adaptarea elevilor și tinerilor la mediul educațional și de a maximiza potențialul de participare școlară și socială, exercitând următoarele sarcini de bază:

- **evaluare:** raportarea la normele și standardele existente, prin aplicarea diferitor metode, instrumente specifice pentru a estima nivelul de dezvoltare a proceselor psihice, precum și personalitatea elevului și tânărului în ansamblu;

- **asistență:** consultarea, consilierea, acompanierea elevilor și tinerilor care prezintă anumite dizabilități în vederea remedierii, diminuării și eliminării efectelor acestora;
- **prevenirea** intrării elevilor și tinerilor în situații de dificultate;
- **asistență și consiliere** cadrelor didactice, părinților sau reprezentanților legali, altor adulți care lucrează cu elevi și tinerii cu CES.

Una din direcțiile de bază în activitatea psihologului este consilierea psihologică și activitățile de dezvoltare personală.

1) Consilierea psihologică (individuală și/sau de grup) presupune:

- ședințe de consiliere psihologică cu elevii și tinerii în vederea prevenirii și diminuării abandonului, inadaptării în procesul educațional, depășirii unor situații conflictuale, optimizării comunicării, relațiilor interpersonale, depășirii eșecului școlar, problemelor de comportament etc;
- consilierea elevilor în luarea deciziilor legate de carieră, oferirea de suport în elaborarea traseului educațional privind ghidarea în carieră;
- ședințe de consiliere psihologică cu părinții/reprezentanții legali ai elevului în scopul prevenirii și diminuării dificultăților de învățare, relaționare, comportament, dezvoltarea abilităților parentale, optimizarea relațiilor părinte - copil etc;
- ședințe de consiliere cu cadrele didactice și cadrele de conducere în vederea stabilirii dificultăților/problemelor specifice vârstei, grupei/clasei de elevi, particularităților individuale de dezvoltare a elevilor, identificării cauzelor acestora și implicarea în soluționarea lor etc.

2) Activitățile de dezvoltare personală includ:

- selectarea și elaborarea programelor de intervenție pe diverse domenii de dezvoltare (cognitiv, comunicare, socio-emoțional, comportament adaptativ etc.);
- implementarea programelor de intervenție în vederea dezvoltării proceselor psihice, formării competențelor pro-sociale – de comunicare, colaborare/cooperare, negociere, relaționare, adaptare la situațiile solicitante ale vieții, rezolvarea problemelor și luarea deciziilor;
- dezvoltării capacităților individuale de autocunoaștere, autoevaluare și dezvoltare personală;
- depășirii situațiilor de criză, conflict și risc etc.

Conchidem, că pentru asigurarea unei abordări comprehensive, calitative și calificate privind ghidarea în carieră și consilierea elevilor și tinerilor cu CES, este necesar de implicat toate resursele umane disponibile în sistem, cu atribuții în domeniu: cadrele didactice, precum și personalul specializat, alte servicii specializate în domeniu din afara instituțiilor de învățământ (de exemplu, centrele de ghidare în carieră).

Bune practici

Munte negru | Centrul de Resurse în Educația Incluzivă

Centrele de resurse în educația incluzivă sunt instituții educaționale care dezvoltă și realizează diferite programe de asistență în scopul facilitării, alături de alte servicii, a incluziunii educaționale a elevilor și tinerilor cu CES și abilitarea acestora de a trăi independent prin: intervenție timpurie, reabilitare, tratament, activități de informare; furnizare de tehnologii de asistență, sprijin, consiliere; oferirea de suport cadrelor didactice, altor specialiști și părinților în vederea realizării adaptărilor și acomodărilor necesare pentru copiii cu CES în grădinițe și școli; planificarea și desfășurarea activităților de sprijin educațional pentru elevii și tinerii cu CES; acordarea de asistență psihologică specializată, terapie de limbaj; asigurarea coordonării tuturor intervențiilor de sprijin și crearea condițiilor pentru desfășurarea activităților de sprijin cu elevii și tinerii; evaluarea nevoilor specifice și oferirea de recomandări pentru participarea copilului; organizarea de activități comune cu elevii și tinerii tipici, fără dizabilități; promovarea drepturilor tuturor copiilor și promovarea educației incluzive și furnizarea asistență metodologică pentru personalul didactic și non-didactic.

Republica Moldova | Serviciul Raional sau Municipal de Asistență Psihopedagogică

Serviciul municipal sau raional de asistență psihopedagogică este un serviciu de educație incluzivă și a fost creat pentru a susține elevii cu CES. Obiectivele acestui Serviciu sunt³: a) evaluarea complexă a dezvoltării copiilor și identificarea timpurie a necesităților specifice ale acestora; b) stabilirea CES și elaborarea recomandărilor privind măsurile de intervenție și serviciile de suport pentru incluziunea educațională; c) acordarea asistenței psihopedagogice copilului și familiei acestuia; d) oferirea asistenței metodologice cadrelor didactice, cadrelor didactice de sprijin, psihologilor, altor specialiști în lucrul cu copiii cu CES sau copiii în situație de risc din sistemul de învățământ preșcolar, primar și secundar general și administrației publice locale. Potrivit regulamentului serviciului, una din atribuțiile acestuia este și orientarea profesională a elevilor cu CES.

Austria | Managementul de Caz

În unele cazuri, există prestatori de servicii licențiați, care lucrează în calitate de **manageri de caz** și / sau consilieri pentru tineri. Rolul acestora este de a ghida, sprijini și monitoriza elevii și tinerii în perioada școlară, de formare profesională sau de angajare.

Un manager de caz sau consilier pentru tineri lucrează cu un elev sau tânăr pentru unul sau mai mulți ani și colectează informații diferite, precum: nivelul de educație (dacă beneficiarul încă este de vârstă școlară), limba maternă, cultura, informații privind asigurarea (socială), cetățenia, rudele apropiate, situația familială (elevul

³ Hotărârea Guvernului Nr.732 din 16.09.2013 cu privire la Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică și Serviciul raional/municipal de asistență psihopedagogică. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 20.09.2013, nr.206-211/823.

sau tânărul locuiește cu familia sau separat de familie, are un singur părinte sau este plasat într-o familie de asistenți parentali profesioniști).

Managerul de caz sau consilierul pentru tineri descrie, de asemenea, caracteristicile elevului sau tânărului cu CES, istoria școlarizării acestuia, tipul instituției de învățământ în care este încadrat. Acești prestatori de servicii coordonează măsurile care au fost întreprinse pentru susținerea elevului sau tânărului, ducând evidența serviciilor de consiliere, terapie, reabilitare etc., de care acesta a beneficiat. Managerii de caz, de asemenea, asigură suport, realizarea diferitor acomodări, stabilesc și încurajează sprijinul din partea semenilor.

Împreună cu elevul sau tânărul analizează aspirațiile și interesele acestuia pentru anumite profesii/ocupații și enumeră și descriu cel puțin trei opțiuni de alegere și explică motivația și interesul tânărului pentru acestea. Ulterior, monitorizează și ghidează elevul sau tânărul în parcursul educațional și profesional, prin vizite la întreprinderi/companii, organizarea stagiilor de practică, analiza termenilor și duratelor necesare pentru anumite activități. De asemenea, managerii de caz investighează cererile pentru anumite prestații sociale și facilitează accesul beneficiarilor la diferite servicii de asistență socială.

3.1.2.1 Părinții

Practica modernă a ghidării în carieră și consilierii demonstrează importanța implicării **părinților** în acest proces. Sporirea eficienței intervențiilor părinților este posibilă prin:

- sprijinirea lor în cunoașterea mai realistă a resurselor personale ale propriilor copii;
- acordarea suportului psiho-social;
- atenuarea impactului prejudecăților și stereotipurilor cu privire la profesii și piața muncii;
- convingerea lor că în procesul alegerii carierei, este necesară implicarea și acordul elevilor și tinerilor;
- furnizarea de informații cu privire la rețeaua școlară și piața forței de muncă;
- stimularea intereselor școlare ale elevilor.

Părinții trebuie să se asigure că-l vor sprijini pe tânăr să ia o decizie liberă, în baza intereselor și abilităților acestuia și să nu-și impună punctul de vedere sau propria profesie ca model. În sprijinirea propriilor copii în vederea alegerii carierei, părinții trebuie:

- să cunoască temerile, ezitățile, succesele copiilor;
- să ofere sugestii, dar să nu le impună;
- să-și trateze copiii cu respect și să aibă încredere în aspirațiile și interesele lor;
- să fie informați în ceea ce privește ofertele de educație, formare, angajare;

- să pună la dispoziție și să încurajeze copiii să citească reviste, ziare ce conțin reclame sau anunțuri ale diferitelor instituții sau firme despre locuri de muncă;
- să încurajeze tinerii în conturarea intereselor profesionale;
- să evite inocularea de idei preconcepute și stereotipuri cu privire la anumite profesii;
- să informeze tinerii cu privire la piața muncii și dinamica ei;
- să ofere un suport afectiv propriilor copii.

Posibilitățile de influență ale părinților sunt variate și se pot concretiza în:

- discuții pe tema alegerii carierei cu scopul de a le cunoaște punctul de vedere, temerile, ezitățile, succesele;
- oferirea de sugestii, dar fără impunerea punctului de vedere;
- discuții cu profesorii;
- încurajări permanente;
- informarea în legătură cu ofertele de muncă etc.

De foarte multe ori influența părinților în alegerea profesiei este decisivă. Modelele comportamentale prezente în familie și atitudinile parentale autoritare/neutre/de tip compensator vor fi preluate de copii contribuind la conturarea alegerilor. Datorită legăturilor psiho-afective intrafamiliale specifice, unii părinți își supraapreciază copiii și le impun trasee educaționale și profesionale la care aceștia nu aderă sau care nu sunt compatibile cu potențialul, cu aptitudinile și interesele lor. Dezacordul dintre părinți și copii cu privire la traseul educațional și profesional va influența alegerea, în sensul că aceasta se va contura dificil, iar adeziunea la decizie va fi redusă.

În etapele mai mici de vârstă „criteriile” alegerii vocaționale sunt afectiv motivaționale. Pe măsură ce copiii sunt incluși în niveluri mai înalte de școlarizare, „criteriile” pe care le au în vedere părinții în influențarea deciziei se referă la: siguranța și viitorul profesiei pe piața muncii, durata studiilor necesară pentru a atinge obiectivele, costurile financiare, avantajele materiale, poziția socială conferită de profesie, potențialele riscuri ale muncii în exercitarea profesiei, conservarea unei tradiții familiale, hiperprotecția copilului.

3.1.2.2 Prietenii

Grupul de prieteni reprezintă o sursă semnificativă de influență asupra planurilor de carieră ale adolescenților. Acesta are o reală valoare pozitivă, de sprijinire a socializării și dezvoltării comunicării cu semenii, de întărire a sentimentului de securitate personală, de suport emoțional în situații de stres, de refugiu în caz de conflict cu alte persoane.

O modalitate eficientă, care poate fi utilizată de către psihologul școlar și/sau cadrele didactice, în procesul de consiliere și ghidare în carieră este **grupul de suport**. A.O. Keystone Moldova a introdus această formă de lucru în procesul de elaborare a

planului individualizat de asistență a persoanei cu dizabilități, precum și la elaborarea PEI al elevului cu CES. Necesitatea creării grupurilor de suport se explică prin lipsa serviciilor specializate la nivel comunitar și prin intermediul acestora se poate acorda sprijin, inclusiv în experiențele de cunoaștere a profesiilor etc.

Grupul de suport presupune participarea benevolă și structurată a unor persoane la identificarea unor soluții la anumite probleme comune. Scopul utilizării acestei tehnici este de a-și oferi reciproc informații, sfaturi, încurajare și suport emoțional. De cele mai multe ori, aceste întâlniri au scop terapeutic și sunt coordonate de către psihologul școlar și/sau cadrul didactic de sprijin care, împreună cu membrii grupului, reglementează regulile și normele interne de funcționare.

Obiectivele grupului de suport sunt: oferirea ajutorului în cadrul grupului, efort pentru a înțelege problemele proprii, problemele celorlalți și pentru a găsi soluții la aceste probleme; învățarea unor modele de rezolvare a problemelor; mobilizarea și folosirea resurselor existente în cadrul grupului prin informații, sprijin emoțional și resurse materiale; îmbunătățirea condițiilor de viață și creșterea eficienței și inițiative personale.

Grupul de suport oferă și asigură suport moral, medical, legislativ și financiar, afectiv-emoțional; sprijin în rezolvarea problemelor; orientare în găsirea căilor de soluționare a problemelor; ajutor în identificarea și clarificarea situației problematice a beneficiarului; implicarea personală sau implicarea altor persoane în rezolvarea propriilor probleme resursele informaționale, oferind alternative pentru rezolvarea problemelor și identificând exemple bune oferite de alte grupuri de sprijin pentru a rezolva unele probleme.

3.1.2.3 Persoanele Semnificative

Persoanele semnificative, de asemenea, pot influența decizia privind alegerea unei profesii. Acestea reprezintă modelele profesionale, personalitățile cu care intră în contact, elevii și tinerii și pe care îi admiră, exemplul cărora doresc să-l urmeze. De regulă, modelele sunt persoane semnificative din anturajul lor, din mediul familial sau personaje promovate prin intermediul mass-media. Influența modelelor asupra deciziilor de carieră ale elevilor se realizează prin: oferirea suportului informațional și psihologic, orientare și modelare a comportamentului decizional. Elevii și tinerii care beneficiază de modele pozitive de carieră dezvoltă o anumită „maturitate vocațională”, adică manifestă preocupare activă față de alegerea carierei; au un grad ridicat de autonomie și inițiativă în luarea deciziilor; sunt mai flexibili în ceea ce privește alternativele vocaționale selectate.

Mass-media are o pondere tot mai mare în informarea tinerei generații privind dinamica pieței muncii, mobilitatea profesională, în promovarea unor modele ale succesului în carieră (site-uri specializate, anunțuri în ziare, târguri ale locurilor de muncă).

În concluzie, evidențiem că este important să fie ajutat elevul sau tânărul cu CES să înțeleagă mulții factori care participă la determinarea succesului în carieră, astfel încât, să parcurgă etapele necesare și să beneficieze de suport adecvat pentru a avea rezultate.

3.1.3 Accesul și Accesibilitatea

Un factor deosebit de important, care asigură succesul ghidării în carieră și consilierii elevilor și tinerilor cu CES este adaptarea mediului la necesitățile acestora. Noțiunea de „adaptare” este complementară noțiunilor de „adaptare rezonabilă” și „design universal”⁴:

- „Adaptarea rezonabilă” semnifică modificările și ajustările necesare și adecvate, care nu impun un efort disproporționat sau nejustificat atunci când este necesar într-un caz particular, pentru a permite persoanelor cu dizabilități să se bucure sau să își exercite, în condiții de egalitate cu ceilalți, toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului.
- „Design universal” semnifică proiectarea produselor, mediului, programelor și serviciilor, astfel încât să poată fi utilizate de către toate persoanele, pe cât este posibil, fără să fie nevoie de o adaptare sau de o proiectare specializată. Designul universal nu va exclude dispozitivele asistive pentru anumite grupuri de persoane cu dizabilități, atunci când este necesar.

Pentru ca elevii și tinerii cu CES să trăiască independent și să participe pe deplin la toate aspectele vieții este necesară asigurarea accesului acestora la mediul fizic, la transport, la informație și mijloace de comunicare, inclusiv la tehnologiile și sistemele informaționale și de comunicații și alte servicii. Crearea unui mediu sigur și prietenos reprezintă o condiție iminentă pentru succesul incluziunii educaționale a elevilor și tinerilor cu CES în general, și pentru ghidare în carieră și consiliere în special.

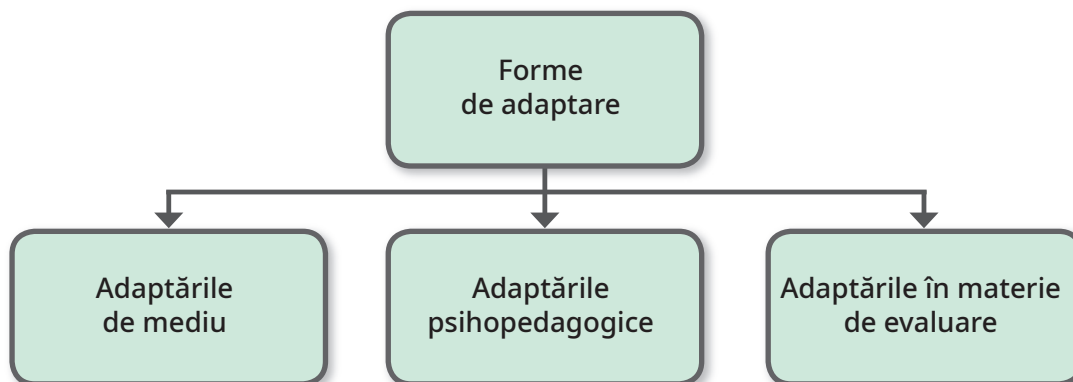
Astfel, accesibilitatea reprezintă ansamblu de măsuri și lucrări de adaptare a mediului fizic, a transporturilor, precum și a mediului informațional și comunicațional, incluzând tehnologiile și sistemele informaționale și de comunicare, conform necesităților persoanelor cu dizabilități. Accesibilitatea constituie o precondiție esențială pentru exercitarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor persoanelor cu dizabilități în societate.

Adaptările includ identificarea strategiilor pedagogice, strategiilor de evaluare, a resurselor umane și/sau a echipamentului personalizat, care va ajuta elevul sau tânărul cu CES să parcurgă demersul educațional stabilit.

Adaptările reprezintă strategii și acțiuni de sprijin, oferite elevilor și tinerilor cu CES inclusiv în procesul de ghidare în carieră și consiliere.

⁴ Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, Articolul 2.

Figura 3. Formele de adaptare în procesul de ghidare în carieră și consiliere a elevilor cu CES

În procesul de ghidare în carieră și consiliere a elevilor și tinerilor cu CES distingem următoarele forme de adaptare⁵:

1. **Adaptările de mediu**, care includ schimbările sau măsurile de sprijin al elevului în mediul fizic al instituției.
2. **Adaptările psihopedagogice**, care includ modificările operate în strategiile pedagogice, în scopul facilitării procesului educațional pentru elevul cu CES și pentru a-i asigura progresul în dezvoltare.
3. **Adaptările în materie de evaluare** se referă la modificarea metodelor/ tehnicilor de evaluare, pentru a permite elevului să demonstreze abilitățile și competențele achiziționate.

Pentru **evaluarea mediului în clasa de elevi**, cadrul didactic ar putea face observări pe următoarele aspecte⁶:

- cum elevii comunică unii cu alții - se ascultă reciproc, fiecare poate să-și exprime liber gândurile, divergențele în comunicare se rezolvă constructiv;
- ce fel de relații sunt stabilite între elevi (de prietenie, cooperare, competiție, dominare, subordonare);
- ce fel de atitudini manifestă elevii unii față de alții (de prietenie, respect, colegialitate, indiferență, izolare).

Câteva din **considerațiile esențiale privind adaptarea mediului** sunt:

- Asigurarea unui mediu sigur și accesibil prin eliminarea barierelor arhitecturale, pragurilor, aglomerării obiectelor de mobilier și nu numai, prin construcția pantelor de acces și instalarea barelor de sprijin, etc.
- Potrivirea/adaptarea corespunzătoare a luminii, nivelului de zgomot, ventilației, etc.

⁵ A se vedea: Educația incluzivă. Suport de curs pentru formarea continuă a cadrelor didactice. Chișinău, 2016, vol.II. https://fism.gov.md/sites/default/files/document/attachments/educatia_incluziva_vol_2_0.pdf

⁶ Educație incluzivă. Ghid metodologic pentru instituțiile de învățământ primar și secundar general. Chișinău, 2013, pag. 45-46. <http://www.keystonemoldova.md/assets/documents/ro/publications/Guide%20inclusive%20education.pdf>

- Adaptarea mobilierului în sensul ajustării acestuia la particularitățile elevilor cu CES, asigurarea unui mobilier confortabil și atractiv în sala de clasă, astfel încât mediul să fie primitiv și plăcut, etc.
- Accesibilizarea facilităților, echipamentelor, altor resurse educaționale.

Principiile de bază ale adaptării mediului școlar la necesitățile elevilor cu dizabilități derivă din modelul social al abordării dizabilității și se focusează pe proiectarea mediului în felul în care acesta să nu creeze bariere pentru participarea și activitatea persoanelor. Principalele caracteristici ale unui astfel de mediu sunt: siguranța, accesibilitatea, conveniența, flexibilitatea, adaptabilitatea, durabilitatea, ușurința în utilizare.

În procesul de ghidare în carieră și consiliere a elevilor și tinerilor cu CES se va ține cont de faptul că, chiar și un mediu incluziv de cel mai înalt grad, nu va putea răspunde întotdeauna necesităților tuturor elevilor. Cu toate acestea, mediul proiectat și adaptat, care ia în considerare marea diversitate a persoanelor, va elimina, pe parcurs și în proces, barierele în calea participării lor. Este important ca mediul educațional să fie accesibil pentru elevii cu diferite probleme de dezvoltare: fizice, senzoriale sau intelectuale. Principiile menționate sunt, în esență, fundamentale pentru conceptul stabilirii comunității educaționale durabile.

Unele adaptări sau utilizarea predării în format alternativ și a mijloacelor asistive de comunicare ar putea include: materiale în versiunea ușor de citit și ușor de înțeles; utilizarea pictogramelor, pozelor, materialelor video și audio; dispozitive tehnice, electronice; softuri specializate; mijloace ajutătoare tehnice (fotolii rulante, aparate de fixare, corsete, încălțăminte ortopedică, cadru pentru mers, etc); rampe de acces; tehnologii Braille; iluminare specială; dispozitive speciale; texte imprimate cu un corp mare de literă; reducerea stimulilor vizuali și auditivi, etc.

Conceptul mediului incluziv se referă și la alte elemente decât accesibilizarea mediului fizic. De exemplu, crearea spațiilor care stimulează activitatea intelectuală. Spațiile de învățare cu pereți goi, bănci așezate în rânduri orientate spre biroul cadrului didactic și tabla întunecată din fața clasei nu sunt stimulative și favorabile procesului de învățare. În acest sens sunt recomandate: materialele informativ-intuitive afișate pe pereții clasei, care să stimuleze interesul și activitatea mintală; ferestre mari, care permit iluminarea naturală amplă a spațiilor de învățare, creează starea de bine; bănci, birouri așezate în cerc, în format care stimulează discuțiile, dezbaterile; echipamente, dispozitive tehnologice auxiliare, care să faciliteze învățarea și comunicarea etc.

Crearea unui climat incluziv favorabil în sala de clasă, tratarea în mod egal a tuturor elevilor va contribui la o mai bună implicare și participare a elevilor cu CES la activitățile de ghidare în carieră și consiliere. Cadrele didactice pot favoriza crearea unui astfel de mediu prin stabilirea unor relații de bună înțelegere între sine și elevi și între elevi.

Cadrele didactice dețin un rol esențial în a-i învăța pe elevi să fie îngăduitori, să aibă o atitudine amicală, de stimă și respect față de toți colegii. Este important ca învățătorul/profesorul să încurajeze relațiile de prietenie între elevii și tinerii cu CES și ceilalți elevi, să identifice modalități de fortificare a unor asemenea relații.

Așadar, crearea unui mediu incluziv pornește de la stabilirea unei relații adevărate, bazate pe spirit de echitate, pe empatie și respect reciproc, pe comunicare deschisă și constructivă între toți elevii, inclusiv elevii și tinerii cu CES.

Bună Practică | Republica Moldova

În Republica Moldova activitățile care pot constitui exemple de bună practică privind ghidarea în carieră și consilierea elevilor sunt numeroase, însă au un caracter fragmentat și sunt reprezentate de propuneri, care vin din partea unor ONG-uri. Experiența în domeniul ghidării în carieră și consilierii elevilor și tinerilor cu CES este foarte modestă.

În cele ce urmează vom prezenta experiența care poate constitui un exemplu de bună practică în ghidarea în carieră și consilierea tuturor elevilor. Acest exemplu reflectă cum factorii de mediu, precum schimbul de informații între diferiți actori și aspectul interactiv al procesului pot favoriza o ghidare în carieră și consiliere eficientă, inclusiv pentru elevii și tinerii cu CES.

JOBS Moldova – orientare profesională în mediul de afaceri și școli

Proiectul „**JOBS Moldova – orientare profesională în mediul de afaceri și școli**” este implementat în Republica Moldova în perioada ianuarie 2016 - decembrie 2017 (I etapă), iar în 2018 a început etapa a II-a. Implementatorul local al proiectului este *Institutul de Formare a Capacităților Profesionale (IFCF)*, proiectul fiind realizat în parteneriat cu Centrul de Proiecte Internaționale în Educație și Universitatea Pedagogică Zurich din Elveția și finanțat de Fondul Loteriei Cantonului Zurich din Elveția.

Scopul proiectului este susținerea tinerilor în procesul de tranziție de la școală spre instruire sau piața muncii, prin acordarea suportului individualizat în vederea alegerii unui parcurs personal și profesional. Obiectivul specific al proiectului este de a determina dacă programul JOBS poate fi adaptat la necesitățile sistemului educațional din Republica Moldova prin pilotarea materialelor în 3 școli partener (o instituție de învățământ profesional tehnic și 2 instituții de învățământ general) și ajustarea acestora la contextul local.

Grupurile țintă: echipa managerială a instituțiilor de învățământ selectate; cadrele didactice (diriginți și concomitent profesori la diferite discipline precum: educație civică, limbi străine, istorie, chimie); elevii claselor a 8-a din învățământul general și anul I și II din învățământul profesional tehnic; părinții; agenții economici..

Metodologia JOBS

Programul JOBS presupune un set de materiale, de bază fiind: șapte caiete JOBS pentru elevi (două seturi a câte șapte caiete fiecare: un set pentru școlile generale și un set pentru școlile profesionale); broșura JOBS pentru profesori și trusa de instrumente JOBS (în România este destinată elevilor, în Republica Moldova – cadrelor didactice).

Fiecare din cele șapte caiete JOBS conține o tematică specifică și anumite sarcini pe care elevii trebuie să le realizeze singuri sau în echipă, profesorul având doar rol de ghidare. Cele șapte caiete sunt concepute astfel încât pe parcursul unui an școlar elevii să parcurgă șapte module.

Trusa de instrumente include 16 instrumente, care reprezintă o colecție de instrucțiuni, fișe de lucru, liste de verificare, etc. menite să-i ajute pe profesori să ghideze elevii cum să colecteze informații; cum să sorteze informațiile; cum să realizeze o lucrare creativă; cum să prezinte o lucrare; cum să coopereze cu ceilalți în realizarea unei sarcini, etc. Exemple din trusa de instrumente: crearea hărții mentale (organizarea gândurilor atunci când pregătești o prezentare, planifici un proiect), realizarea unui poster, cercetarea pe Internet, cercetarea în bibliotecă, realizarea unui interviu, realizarea unei expoziții, realizarea unei prezentări Power Point, etc.

Pentru fiecare caiet JOBS au fost alocate de la patru la cinci ore academice, câte o oră pe săptămână, orele fiind incluse în orarul școlii prin ordinul administrației.

Caietele JOBS

Caietul 1 | Profesii - Rolul caietului a fost însușirea de către profesor a metodei de învățare bazată pe sarcină, de acceptare a diferitor posibilități de răspunsuri din partea elevilor, de facilitare a colaborării între elevi în realizarea sarcinii, de ghidare a elevilor în realizarea unei sarcini fără a interveni în proces. Pentru elevi, rolul caietului a fost de a investiga biografii personale. Elevii au avut ca sarcină realizarea unui interviu cu rude, vecini, trecători de pe stradă și realizarea unei prezentări privind rezultatele interviului. A fost dificil pentru ei, unii au primit refuzuri, unii nu au avut curajul să se apropie de persoane din afara școlii/familiei, dar au învățat până la urmă să realizeze un interviu. Ei au avut drept sarcină să înțeleagă cum persoana interviuată și-a ales profesia, de ce și-a ales-o, ce experiențe a avut, ce presupune profesia respectivă, etc.

Caietul 2 | Eu și punctele mele forte – Rolul caietului pentru elevi a fost să se autoanalizeze, să facă o călătorie în interiorul lor și să se descopere pe ei înșiși. Ei au făcut harta punctelor lor forte, diagrama intereselor. Au analizat ce competențe, abilități, talente, vise au și au povestit colegilor despre trecutul lor. Potrivit diriginților, acesta a fost un caiet cu multe emoții, care a consolidat foarte mult clasa. Elevii au fost surprinși să descopere pasiuni, abilități și talente ale colegilor lor, pe care nici nu le bănuiau.

Caietul 3 | Piața muncii – Rolul caietului a fost ca elevii să înțeleagă cât se câștigă în diferite domenii, cum sunt impozitate salariile, ce sectoare economice există și ce profesii. Elevii au mimat diferite profesii și colegii trebuiau să ghicească profesia. Ei au mai învățat că orice hobby / ocupație din timpul liber poate fi aducătoare de venit (de exemplu, fotografiatul, croșetatul, cântatul la chitară, etc.).

Caietul 4 | Oportunități pe piața muncii – Din acest caiet elevii au învățat cererea și oferta pe piața muncii, s-au familiarizat cu coșul minim de consum în Republica Moldova, au înțeles fenomenul „muncești mult la noi în țară, dar tot sărac rămâi”, au ajuns să înțeleagă ce înseamnă sărăcia extremă, au înțeles riscurile lipsei competențelor și a studiilor. S-au discutat posibilitățile de continuare a studiilor: au realizat topul universităților, topul școlilor profesionale, topul profesiilor solicitate pe piața muncii.

Caietul 5 | Gata de acțiune! - Acest caiet a avut drept scop pregătirea explorării unui loc de muncă, ei au descoperit unde sunt locurile de muncă în comunitatea lor, au abordat diferite întreprinderi, unii au fost refuzați. S-a lucrat în tandem: câte doi elevi au colectat date despre diferite întreprinderi (adresa, telefonul), au comunicat cu antreprenorul/directorul, au aflat care este codul vestimentar pentru diferite profesii/întreprinderi. Au fost puși în situația de a scrie 3 scrisori de intenție pentru a vizita 3 întreprinderi, ca să fie acceptați cel puțin la una. Unii au fost acceptați la toate trei, alții doar la una.

Caietul 6 | Vizita de explorare (La întreprindere) – Acest caiet a avut menirea să-i ghideze pe elevi în contact direct cu angajatorii. Ei au stabilit un program de vizite la întreprinderea/întreprinderile care i-a/i-au acceptat. Dirigintele îi ghida din oficiu, dar și la întreprindere era o persoană responsabilă de ghidarea lor. Timp de o lună elevii au mers la întreprindere, unde s-au implicat în activități, au observat ce sarcini de muncă exercită angajații, au observat cum colaborează, etc.

Caietul 7 | Rezultatele vizitei de explorare (Expoziția rezultatelor explorării) – Acest caiet este unul de totalizare și elevii au pregătit singuri „Marea expoziție” a locurilor de muncă. Ei au invitat părinții, directorii întreprinderilor, prietenii. În scop de realizare a expoziției, elevii au făcut prezentări ale locurilor de muncă vizitate prin fotografii, colaje, au adus produse, echipamente de la întreprinderile vizitate și au împărtășit experiențele avute în perioada vizitelor.

Constatere - Programul JOBS se axează mai mult pe valorificarea competențelor de viață. Metodele de învățare JOBS sunt orientate pe proiecte și sarcini de lucru realizate de elevi, implicând schimbarea de la învățarea centrată pe profesor, la învățarea centrată pe elev. Activitățile propuse în caietele JOBS ar putea fi realizate și cu elevii cu CES, inclusiv cu dizabilități, prin adaptarea instrumentelor în dependență de gradul de severitate a dizabilității și prin utilizarea unor tehnici adiționale de suport, prin utilizarea de materiale în format accesibil.

3.2 Procesul

Viața omului nu prezintă un proces uniform de dezvoltare: pe parcursul ei se observă perioade caracterizate de modificări substanțiale și considerabile, care manifestă începutul unei noi etape de dezvoltare. Aceste transformări corespund anumitor perioade de vârstă. Pubertatea și adolescența sunt perioade importante ale dezvoltării umane, fiind marcate de numeroase și profunde schimbări biologice, fizice, psihice, morale, etc. Adolescența este considerată drept una dintre cele mai provocatoare etape de dezvoltare ale ființei umane, fiind o perioadă de tranziție de la pubertate la maturitate, fapt de care trebuie să ținem cont, inclusiv atunci când abordăm dezvoltarea elevului cu CES.

Potrivit Comentariului general nr. 20 (2016) al Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului privind exercitarea drepturilor copilului, la etapa adolescenței, în procesul implementării Convenției ONU privind Drepturile Copilului, Statele trebuie să ia în considerație **legile dezvoltării și capacitățile în dezvoltare ale copiilor**. Comentariul general nr. 20 (2016) reiterează că adolescenții necesită susținere și protecție specifică, deoarece la această etapă se pun bazele siguranței emoționale, sănătății, sexualității, educației, dezvoltării abilităților, rezistenței, înțelegerii și exercitării drepturilor umane, care au implicații importante nu doar la nivelul dezvoltării lor personale, ci și la nivelul dezvoltării sociale și economice prezente și viitoare.

În abordarea elevilor cu CES, trebuie să ținem cont, ca și în cazul elevilor tipici, că schimbările care au loc la nivel biologic în perioada pubertății determină respectiv schimbări la nivel de comportament. Maturizarea organelor reproductive duce la majorarea apetitului sexual și, respectiv, implică riscul pentru fete de a rămâne însărcinate. Creșterea fizică se accelerează, dar, în afară de creșterea în înălțime și greutate, formele corpului, de asemenea, suportă schimbări. Aspectul fizic devine principala preocupare a copiilor în perioada pubertății, destul de des, apare nesiguranța și neîncrederea în sine. La această etapă, adolescenții simt mai acut nevoia de apartenență la un grup. Prin urmare, influența colegilor și grupurilor devine extrem de importantă în perioada adolescenței. Schimbările frecvente de dispoziție, încăpățânarea, hipersensibilitatea emoțională, opunerea rezistenței față de orice autoritate, modul de gândire critic și lupta constantă pentru independență pot fi dificile, în special pentru părinți, dar și pentru profesori. Copiii, în pubertate, au nevoie de un sens de realizare, de recunoaștere a eforturilor lor, deși aceste eforturi ar putea să nu se ridice la așteptările celor din imediata apropiere.

Perioada învățământului profesional tehnic coincide cu adolescența. Perioada adolescenței este la fel de complexă și complicată pentru adolescenții cu dizabilități. Schimbările de dezvoltare la nivel mintal, fizic și social și criza de identitate din adolescență în cazul elevilor cu CES și în special cu dizabilități pot fi la fel provocatoare. Prin urmare, următoarele aspecte trebuie tratate în mod special: relațiile cu părinții și cu alți membri ai familiei, participarea în activitățile școlare și sociale, normele și valorile sociale, influența contextului la nivel macro (politic, economic și sociocultural),

interacțiunea dintre diverși factori de risc și rezistența în momentele când adolescenții se confruntă cu diverse provocări. La considerarea riscurilor, este important de reținut că multiplii factori de risc pot avea un efect cumulativ asupra adolescenților. Pe de altă parte, efectele unor factori de risc pot fi reduse prin transformarea treptată în factori de protecție, întărind rezistența adolescenților.

Prin urmare, implicarea și susținerea serviciilor specializate, cum ar fi servicii de consiliere psihosocială, poate fi necesară pentru a facilita lucrul cu elevii cu CES în perioada adolescenței. De asemenea, rolul și susținerea colegilor sunt extrem de importante. Astfel, se obține rezultat educațional dublu: conștientizarea propriei identități și încrederea în sine sporește atât în cazul elevilor cu CES și, în special, cu dizabilități, cât și a elevilor tipici.

În paralel cu provocările dezvoltării, pe parcursul acestei perioade din viață, procesul instructiv-educativ se orientează spre profesionalizarea elevului în vederea angajării ulterioare. În baza celor menționate mai sus, este extrem de importantă asigurarea unei organizări corecte, sistemice și responsabile a procesului de tranziție de la un nivel educațional la cel succesiv, pentru a abilita adolescenții să participe activ în acest proces.

Echipa de incluziune are un rol deosebit în cooperarea cu părinții și elevii cu CES, în asigurarea cooperării dintre instituția de învățământ general și instituția de învățământ profesional tehnic, serviciul de ocupare a forței de muncă, consilierii în carieră, managerii de caz, serviciile comunitare și angajatori.

3.2.1 Condițiile pentru succes

O bună înțelegerea a etapelor de dezvoltare ale elevilor și tinerilor cu CES este esențială pentru specialiștii care lucrează cu acești elevi, pentru a le putea oferi suportul necesar și adecvat în procesul de tranziție de la un nivel educațional la altul și, în final, la angajare.

Distingem, în general, trei etape de tranziție, când este imperativă susținerea și consilierea elevilor și tinerilor cu CES: tranziția de la învățământul general la cel profesional tehnic, tranziția de la învățământul profesional tehnic la piața muncii și tranziția de la învățământul secundar/ profesional tehnic la învățământul superior.

În procesul de tranziție, indiferent de etapă, este importantă implementarea unor măsuri care să faciliteze acest proces pentru elevii și tinerii cu CES, printre care, putem menționa măsurile de orientare, măsurile individuale, măsurile de promovare, etc.

Măsurile de orientare au scopul să informeze elevii și tinerii despre ofertele educaționale disponibile.

Măsurile individuale se concentrează pe necesitățile elevilor și tinerilor pe o perioadă mai îndelungată de timp și necesită ajustări din partea tuturor celor implicați în proces: elevi, părinți, profesori, profesioniști, administrația școlii, etc. Abordarea individualizată a fiecărui elev sau tânăr în procesul de tranziție presupune, în primul

rând, analiza și evaluarea următoarelor aspecte: conceptul de sine, autoreglarea emoțională și comportamentală, acceptarea responsabilităților, potențialul profesional, interesele, relațiile (grupuri de semeni, prieteni și parteneriate). Abilitățile elevilor sunt evaluate într-un context educațional, de afaceri și social mai vast și în comunitatea în care locuiesc și/sau în care trebuie să muncească.

Prin urmare, este necesar de a planifica și implementa activități concrete pentru dezvoltarea competențelor sociale și profesionale, precum și de a le oferi elevilor și tinerilor idei despre rolul lor, despre viitor, despre stilul de viață, implicit prin abordarea valorilor personale și sociale.

În acest context, în lucrul cu elevii și tinerii cu CES, specialiștii trebuie să pună accent și pe dezvoltarea abilităților de înțelegere, pe exprimarea emoțiilor, necesităților, independenței. Susținerea din partea colegilor și implicarea elevilor și tinerilor cu CES în experiențe de viață specifice vârstei trebuie încurajate și facilitate pentru a le asigura sentimentul de apartenență la un grup și la o comunitate. De asemenea, este importantă acceptarea acestora din partea semenilor.

În ceea ce privește ghidarea în carieră și consilierea, aceasta trebuie să se bazeze pe monitorizările și evaluările anterioare ale elevului sau tânărului pentru a determina dacă, după finalizarea învățământului general, acesta va urma un program educațional complet sau parțial, în scop de profesionalizare. Ulterior, în cadrul instituției de învățământ profesional tehnic, este necesară elaborarea unui Plan individual de studii în cazul elevului cu CES, care îi va permite să finalizeze studiile și să obțină o calificare în conformitate cu capacitățile proprii. Planul individual de angajare se va elabora, respectiv, în baza rezultatelor obținute de elev în învățământul profesional tehnic. În cazul elevilor cu CES, este oportun de a examina, de asemenea, posibilitatea încadrării într-un program de învățământ dual pentru a le facilita din start accesul pe piața muncii.

Măsurile și acțiunile de promovare presupun lucrul în rețea a diferitor actori cheie sau părți interesate (elevi, părinți, instituții de învățământ, angajatori, servicii sociale, servicii de ocupare a forței de muncă, servicii de reabilitare profesională, etc.) și depind de contextul social, economic și politic al țării. Acestea sunt foarte importante pentru a asigura succesul intervențiilor, începând cu etapa de ghidare în carieră și consiliere, etapa de profesionalizare și finalizând cu angajarea și monitorizarea situației tânărului în vederea menținerii locului de muncă.

Reiterăm că, o condiție esențială pentru succesul ghidării și consilierii în carieră este **participarea elevilor și tinerilor cu CES în procesul decizional și în planificarea măsurilor care îi vizează** și respectiv realizarea dreptului acestora la auto-reprezentare. Prin această implicare și participare se realizează, de fapt, un efect dublu: pe de o parte, crește încrederea în sine și autonomia personală a elevilor și tinerilor cu CES și, pe de altă parte, încrederea în propriile abilități și gradul mai înalt de autonomie contribuie la crearea unei imagini pozitive în societate și facilitează, astfel, angajarea în câmpul muncii a acestor tineri.

De asemenea, este importantă identificarea problemelor și obstacolelor, dar și a resurselor (umane, organizaționale, instituționale, tehnologice, etc.), care vor fi utilizate în procesul de ghidare în carieră și consiliere, precum și la etapele de tranziție.

Mai mult ca atât, pentru asigurarea succesului intervențiilor la diferite etape, este necesară și importantă, clarificarea și explicarea așteptărilor reciproce, a dorințelor, a temerilor și a punctelor de vedere ale tuturor participanților la proces.

Abordarea necesităților și dezvoltarea abilităților elevilor și tinerilor cu CES trebuie să aibă un caracter continuu și să fie bazate pe distribuirea clară a responsabilităților și rolurilor între specialiști, pe organizarea regulată a întâlnirilor și pe planificarea în comun a intervențiilor. Elevii și tinerii cu CES trebuie să fie clar informați despre data și timpul fixate pentru aceste întâlniri și trebuie să știe că acestea au realmente loc. Aceasta va permite stabilirea unei relații stabile de încredere.

Planificarea intervențiilor se va face etapizat, cu pași mici, pentru a ne asigura că elevii și tinerii cu CES au timp suficient să proceseze informația, să înțeleagă evenimentele și propriile experiențe emoționale legate de aceste evenimente, să facă aprecieri cu privire la instituțiile de învățământ vizitate sau locurile de muncă identificate, să reflecteze asupra lor, să se consulte cu părinții, să facă comparațiile necesare, cu scopul de a face o alegere bună și a lua o decizie corectă.

Organizarea și desfășurarea eficientă a stagiilor de practică de către instituțiile de învățământ profesional tehnic și colaborarea cu agenții economici în scop de acceptare la practică a elevilor și tinerilor cu CES, în special cu diferite tipuri de dizabilități, reprezintă, de asemenea, o condiție esențială pentru succesul acestor elevi și tineri. Stagiile de practică și instruirea practică trebuie ajustate la necesitățile elevilor și tinerilor cu CES, inclusiv prin oferirea suportului adițional și prin alocarea timpului necesar pentru ca aceștia să înțeleagă mediul și sarcinile de lucru.

Putem conchide, așadar, că aspectele cheie pentru asigurarea unui proces de ghidare în carieră și consiliere de succes includ:

- 1. Stabilirea contactelor și conexiunilor** între diferiți actori participanți la proces (elevi sau tineri cu CES, părinți, profesioniști, servicii de suport, etc.) și dezvoltarea relațiilor de parteneriat bazate pe încredere și recunoaștere reciprocă;
 - 2. Adaptarea metodelor și tehnicilor de lucru** la necesitățile elevilor și tinerilor cu CES, pentru a identifica caracteristicile lor de dezvoltare, necesitățile, interesele, capacitățile de învățare, de relaționare, abilitățile și potențialul de muncă, etc. Prin intermediul interviurilor și testelor adaptate, specialiștii responsabili de ghidare în carieră și consiliere trebuie să colecteze și analizeze o multitudine de informații relevante despre elevul sau tânărul cu CES pentru a le putea corela ulterior cu ofertele educaționale și de angajare existente pe piața muncii.
-

3. **Stabilirea acordurilor de colaborare** între actorii participanți la proces în vederea elaborării și implementării participative a planurilor de tranziție.
 4. **Distribuirea clară a rolurilor și responsabilităților** între participanții la proces, schimbul reciproc și constant de informații cu privire la măsurile realizate și rezultatele obținute. Aceasta oferă posibilitatea considerării necesităților elevilor și tinerilor cu CES la toate etapele și în toate domeniile, unde aceștia necesită suport, pentru a beneficia de îndrumare și asistență până angajarea în câmpul muncii.
 5. **Cultivarea unei atitudini responsabile** față de implementarea măsurilor stipulate în planul de tranziție, precum și **cultivarea spiritului de inițiativă și creativitate** în rândul specialiștilor participanți la proces în vederea explorării posibilităților și oportunităților existente pentru elevii și tinerii cu CES.
 6. **Respectarea procedurilor** la toate etapele de implementare a activităților și măsurilor, pentru a construi o relație de încredere între elevul sau tânărul cu CES, părinții acestuia și profesioniștii implicați în proces. Astfel, se dezvoltă relații profesionale bazate pe stabilitate, consistență și previzibilitate.
 7. **Asigurarea unei comunicări deschise și eficiente** între participanții la proces, axate pe: respect reciproc, interese comune, puncte forte, experiențe pozitive, așteptări realiste, cooperare, implicare activă, etc.
 8. **Asigurarea accesibilității** prin adaptări, ajustări și eliminări a obstacolelor atât în mediul fizic, cât și în procesul instructiv-educativ și de evaluare, precum și **utilizarea eficientă și flexibilă a resurselor disponibile**. Pe de o parte, acestea constituie precondiții pentru realizarea cu succes a procesului, iar pe de altă parte, derivă din evaluarea și analiza necesităților elevului.
 9. **Întocmirea listei serviciilor de suport disponibile** în comunitate (educaționale, sociale, de angajare, etc.) și **inventarierea resurselor disponibile în instituția de învățământ** (programe, tehnologii, resurse umane etc.). Aceasta va permite o analiză mai bună a resurselor, care urmează a fi atrase în proces, precum și delimitarea grupului țintă, pentru care vor fi destinate diferite resurse (elevii cu CES, părinții acestora, angajatorii, etc.).
 10. **Instruirea cadrelor didactice și altor specialiști implicați** în ghidarea în carieră și consilierea elevilor și tinerilor cu CES. Instruirea trebuie să se axeze pe: caracteristicile etapelor de dezvoltare în cazul elevilor și tinerilor cu CES; individualizarea, adaptarea, modularizarea predării; tranziția și planurile de tranziție; utilizarea mijloacelor și tehnologiilor asistive; evaluarea intereselor elevilor cu CES prin utilizarea instrumentelor adaptate și corelarea rezultatelor evaluării cu selectarea profesiei/meseriei.
-

- 11. Monitorizarea constantă** în vederea revizuirii, modificării, adaptării procesului în funcție de gradul de realizare a obiectivelor propuse, de rezultatele obținute, de schimbările survenite, etc. Aceasta va preveni efectuarea unei alegeri greșite, nepotrivite și nemulțumirea participanților: elevului sau tânărului cu CES, părinților acestuia, instituției de învățământ, angajatorului. În caz de necesitate, în rezultatul monitorizării, se vor propune soluții, inclusiv pentru a corecta anumite măsuri întreprinse, care nu s-au soldat cu succes.
- 12. Organizarea vizitelor la instituțiile de învățământ profesional tehnic și la locuri de muncă** pentru elevii și tinerii cu CES încă în perioada de studii în instituția de învățământ general, pentru a-i ajuta să facă alegeri informate. În acest context, stabilirea contactelor și planificarea în comun a activităților de familiarizare a acestor elevi și tineri cu specificul instituției de învățământ profesional tehnic sau cu cerințele potențialului angajator, sunt esențiale în procesul de comunicare între participanții la proces.
- 13. Promovarea cadrului legislativ-normativ incluziv, implementarea programelor educaționale incluzive la toate nivelurile și diversificarea oportunităților de angajare pe o piață incluzivă a muncii.** Acestea vor contribui la sporirea gradului de participare în societate a elevilor și tinerilor cu CES și la incluziunea lor socială, inclusiv prin activarea diferitor rețele de suport.
- 14. Dezvoltarea abilităților elevilor și tinerilor cu CES de a face propriile alegeri și de a lua decizii** prin crearea oportunităților de experimentare, prin ajustarea mediului și a procedurilor de lucru, prin facilitarea implicării în diverse situații de viață și de muncă, etc. Pentru a facilita acest proces, este esențial ca specialiștii, care lucrează cu elevul sau tânărul cu CES, să determine inițial nevoile individuale și apoi să lucreze la dezvoltarea abilităților de a face alegeri în concordanță cu nevoile sale.
- 15. Măsurarea și evaluarea competențelor și performanțelor profesionale ale elevilor și tinerilor cu CES pe parcursul instruirii profesionale, în perioada de angajare și post-angajare.** Aceasta oferă posibilitatea testării eficienței măsurilor propuse și, de asemenea, are drept scop reducerea riscului de pierdere a locului de muncă identificat, pentru care s-a realizat pregătirea elevului sau tânărului.
-

3.2.2 Procesul, Mecanismele și Activitățile

Obiectivul final, misiunea, sarcina și intenția educației incluzive este să ofere instruire la locul de muncă pentru tinerii cu dizabilități, după ce aceștia intră în sistemul de învățământ profesional tehnic, pentru ca să-și găsească un loc de muncă și pentru ca toți să fie incluși în viața zilnică a societății. Mulți copii cu dizabilități au mers la grădiniță, ceea ce înseamnă că au avut o incluziune de la o vârstă fragedă. Acum apare întrebarea: după 13 - 15 ani de participare în procesul de educație ei trebuie să piardă contactul cu generația lor, cu prietenii lor și să stea acasă? (Psiholog, școală generală, Muntenegru).

Procesul de ghidare în carieră și consiliere a elevilor și tinerilor cu CES presupune asigurarea tranziției eficiente și de succes a acestora de la un nivel de învățământ la cel succesiv și/sau la piața muncii. Aceasta se efectuează la sfârșitul învățământului general și la sfârșitul învățământului profesional tehnic.

La **prima etapă**, se stabilește conexiunea dintre învățământul secundar și cel profesional tehnic, persoanele responsabile și desemnate, precum și mecanismele de cooperare. Această cooperare se concentrează pe schimbul de informații, identificarea intereselor, potențialului și inclinațiilor elevilor și tinerilor, cu scopul de a selecta programe profesionale adecvate.

Etapa a doua (sfârșitul învățământului profesional tehnic) vizează pregătirea elevilor și tinerilor pentru angajarea în câmpul muncii, precum și abilitățile necesare pentru viața independentă. Instituția de învățământ cooperează cu diverși prestatori de servicii, care acordă suport la găsirea locurilor de muncă adecvate sau susțin continuarea studiilor – selectarea, înscrierea la și absolvirea unei facultăți de către elevii și tinerii cu CES.

Procesul și activitățile sunt stabilite în baza abordării bazate pe drepturile omului, cu respectarea principiilor proclamate de Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (Respectarea demnității inalienabile, a autonomiei individuale, inclusiv a libertății de a face propriile alegeri și a independenței persoanelor; Nediscriminarea; Participarea și integrarea deplină și efectivă în societate; Respectul pentru diversitate și acceptarea persoanelor cu dizabilități ca parte a diversității umane și a umanității; Egalitatea de șanse; Accesibilitatea; Egalitatea între bărbați și femei; Respectul pentru capacitățile de evoluție ale copiilor cu dizabilități și respectul pentru dreptul copiilor cu dizabilități de a-și păstra propria identitate).

Ca prim pas, în procesul de ghidare în carieră și consiliere, este importantă identificarea grupului țintă, cu care se va lucra. Prin urmare, (1) **transferul informațiilor** este o parte foarte importantă a ghidării în carieră și consilierii. Pentru acest pas este indispensabil ca specialiștii să dețină anamneza socială a fiecărui elev sau tânăr cu CES, înainte de a determina care vor fi subiectele pentru transferul de informații.

Specialiștii trebuie să cunoască, de asemenea, posibilitățile educaționale și cerințele pe piața muncii. Astfel, este importantă conectarea părților interesate pentru a demara procesul de ghidare și consiliere. Este firesc, în acest context, să fie organizate întâlniri regulate cu toate părțile interesate (actorii cheie) pentru a oferi un flux bun de informații.

Mai mult ca atât, specialiștii trebuie să poată evalua (2) **competențele și abilitățile grupului țintă**. Spre exemplu, dacă elevii sau tinerii cu care lucrează nu au abilități de comunicare verbală, atunci se pot folosi *fișele de competențe*⁷.

Un alt aspect important este (3) **educația psihologică a specialiștilor**, care poate facilita înțelegerea problemelor și spori capacității de a face față diferitor probleme. Specialiștii, care realizează ghidarea în carieră și consilierea, trebuie să dețină cunoștințe despre caracteristicile elevilor și tinerilor cu CES și despre specificul diferitor tipuri de dizabilități. De asemenea, este important să identifice resursele elevilor și tinerilor și să stabilească scopuri și obiective, care li se potrivesc.

Este necesară, de asemenea, identificarea (4) **punctelor forte și slabe** ale beneficiarilor, din perspectiva necesității de a se concentra pe resursele și lucrurile, care au succes. În procesul de lucru cu elevii și tinerii, este important să fie analizat (5) **mediul social**, și în special relațiile cu părinții.

În final, rolul specialiștilor este de a determina care sunt (6) **interesele** elevului sau tânărului cu CES și care ar putea fi profesiile sau meseriile care i s-ar potrivi cel mai bine.

3.2.3 Tranziția de la învățământul general la cel profesional tehnic

Pentru a facilita procesul de tranziție de la învățământul general la învățământul profesional tehnic pentru elevii și tinerii cu CES și pentru a satisface necesitățile și capacitățile lor, este necesar de aplicat mecanismul de tranziție. Toate părțile interesate (instituțiile de învățământ, serviciile de ocupare a forței de muncă, părinții, alte servicii) trebuie să se implice și să fie responsabile pentru rolurile asumate, și să respecte perioadele stabilite pentru realizarea măsurilor planificate. Mecanismul prevede servicii și măsuri pentru elevii și tinerii cu CES și pentru familiile lor în domeniul educației, asistenței sociale și ocupării forței muncii, dar și pentru alte părți interesate. Acesta oferă o abordare practică, o evaluare corectă a necesităților de dezvoltare și educaționale ale acestor elevi și tineri, care pot fi satisfăcute pe parcursul perioadei de tranziție. Acesta este implementat în învățământul general pe parcursul ultimilor doi ani de studiu.

Mecanismul implică o conexiune multidisciplinară și o rețea constituită din instituțiile de învățământ general și profesional tehnic cu scopul de a asigura condiții pentru o ghidare în carieră și consiliere oportună. Persoanele responsabile sunt desemnate din cadrul instituțiilor de învățământ general și profesional tehnic, iar mecanismul de cooperare este stabilit cu scopul de a armoniza obiectivele, măsurile și activitățile în procesul de selectare a programului de studii adecvat. Acesta constituie o bază

⁷ <https://www.skillcards.at/>

bună pentru înrolarea elevilor și tinerilor cu CES în învățământul profesional tehnic, deoarece oferă profesorilor o prezentare bună a elevilor și tinerilor nou înmatriculați din perspectiva abilităților și gradului de suport necesar. Punctele forte ale elevilor și tinerilor sunt evaluate și sunt folosite în dezvoltarea potențialului.

În cadrul acestui proces, sunt identificate resursele, măsurile, precum și activitățile, serviciile de asistență specializată adițională și se fac eforturi pentru a depăși prejudiciile și lipsa de încredere în capacitățile acestor elevi și tineri.

Obiectivele măsurabile includ elemente ce se referă la: 1) consiliere și susținere, 2) evaluarea, ghidarea și orientarea în carieră și 3) evaluarea funcțională și instruirea profesională, care să asigure achiziționarea și dezvoltarea competențelor profesionale necesare pentru practicarea unei meserii.

Pentru a asigura eficiența procesului de tranziție, se realizează instruirea inițială și continuă a specialiștilor responsabili de ghidarea în carieră și consilierea elevilor cu CES.

Mecanismul de tranziție presupune implicarea unei echipe, care constă din: elevi și tineri cu CES, profesori (dirigințele din instituția de învățământ general, reprezentanții comitetului profesorilor din instituția de învățământ profesional tehnic), alți specialiști (spre exemplu, psihologul) în domeniul ghidării în carieră și consilierii (din instituția de învățământ general și din instituția de învățământ profesional tehnic), părinți, reprezentanții administrației instituției de învățământ (general și profesional tehnic). Pot fi implicați și alți experți și prestatori de servicii.

3.2.3.1 Roluri și proceduri

- **Administrația instituției de învățământ** desemnează o echipă pentru efectuarea și monitorizarea procesului de tranziție și definește responsabilitățile acesteia. Echipa este responsabilă de: orarul întâlnirilor, fluxul de informații, monitorizarea și supravegherea procesului, comunicarea și cooperarea dintre instituțiile de învățământ general și profesional tehnic, crearea unei echipe comune pentru selectarea programelor de studii, etc. Este important ca rolurile și responsabilitățile fiecărui membru al echipei să fie clar definite, convenite și onorate. Administrația instituției de învățământ trebuie să asigure condițiile necesare pentru desfășurarea activității: materiale didactice, accesibilitatea instituției și a procesului de studii. Aceasta se asigură că angajații sunt pregătiți în mod adecvat și implementează procedurile propuse. Administrația instituției de învățământ organizează pentru elevi vizitele de informare și consiliere la instituțiile de învățământ profesional tehnic, cooperează cu alți prestatori de servicii, desfășoară consultații cu privire la oferta programelor de instruire profesională. Administrația instituției de învățământ face schimb regulat de informații și raportează cu privire la etapele de implementare ale procesului de tranziție, inclusiv către Organul de Coordonare în vederea înregistrării datelor despre elevii și tinerii cu CES și serviciile de ghidare în carieră și consiliere prestate.

- **Diriginții de clasă** monitorizează realizările elevilor stabilite în PEI. Prin cooperarea cu alți specialiști ei monitorizează nivelul de motivare, realizările, interesele și potențialul elevilor. Ei organizează ședințe ale clasei, în cadrul cărora adună informații despre interesele și necesitățile profesionale ale elevilor. Ei compară și discută informațiile obținute, observațiile proprii și impresiile cu alți specialiști responsabili de ghidare în carieră și consiliere. Ei se implică în comunicarea imediată și directă cu părinții elevilor. Diriginții participă la elaborarea și implementarea planului de tranziție.
- **Specialiștii responsabili de ghidarea în carieră și consiliere din învățământul general și cel profesional tehnic (pedagogi, psihologi, cadre didactice de sprijin, psihopedagogi, specialiști în reabilitare, etc.)** participă la elaborarea și implementarea planului de tranziție. Ei sunt figurile principale în procesul de susținere și lucru cu elevii și tinerii cu CES și cu părinții acestora. Ei stabilesc primul contact și construiesc ulterior o relație de calitate bazată pe încredere cu elevii și tinerii cu CES. Ei organizează instruirea cadrelor didactice și altor specialiști în vederea implementării planului de tranziție. Instruirea se concentrează pe următoarele subiecte: individualizarea, tranziția, adaptarea, caracteristicile specifice și dificultățile de dezvoltare ale elevilor cu CES, aplicarea abordărilor și tehnologiilor moderne, inclusiv a tehnologiilor asistive utilizate în procesul de învățare, interacțiune, comunicare, socializare și lucru. Ei efectuează analiza intereselor și abilităților elevilor și tinerilor cu CES. *Evaluarea intereselor elevilor și tinerilor cu CES, a capacităților și abilităților lor de a practica o anumită meserie este efectuată cu ajutorul testelor adaptate.* Este elaborat profilul vocațional al elevului sau tânărului. În baza acestui profil, elevii și tinerii sunt monitorizați, în mod special se monitorizează: capacitățile și stilul de învățare; abilitățile sociale, abilitățile motrice, auto-percepția, auto-evaluarea; mijloacele asistive utilizate de către elevi, adaptarea mediului și condițiilor, tehnologiile de asistență, comunicarea alternativă, etc. Datele și informațiile rezultate în urma monitorizării sunt încărcate într-o bază de date prin intermediul unui portal web.

Este efectuată, de asemenea, analiza, inventarierea și descrierea profesiilor și abilităților practice de care sunt interesați elevii și tinerii. Prioritățile la selectarea instituțiilor de învățământ profesional tehnic sunt armonizate și stabilite la această etapă de tranziție.

Specialiștii responsabili de ghidarea în carieră și consiliere din învățământul general și cel profesional tehnic cooperează cu angajații altor instituții, cu ONG-uri, prestatorii licențiați de servicii și cu autoritățile locale; stabilesc conexiuni între elevi și tineri, părinți și profesori; organizează cooperarea pentru analiza și eliminarea obstacolelor; monitorizează și supraveghează prestarea serviciilor și implementarea planurilor de tranziție.

Acești specialiști cooperează cu și oferă sfaturi părinților. Ei fac schimb de informații utile pentru programele de lucru împreună cu *părinții/tutorii*, pentru a stabili metodele

de comunicare cu elevii și tinerii cu CES, pentru a crea condiții pentru socializarea adecvată a acestora etc. **Cooperarea cu părinții include:** ședințe inițiale cu părinții și acordul de participare și cooperare; evaluarea necesităților părinților, organizarea și oferirea susținerii necesare; participarea părinților la analiza performanțelor elevilor și tinerilor; consultarea părinților pentru stabilirea priorităților pentru elevi și tineri; familiarizarea părinților cu rezultatele evaluării preliminare și cu recomandările emise, cu posibilitățile de adaptare a programelor recomandate, cu planul de cooperare cu instituția de învățământ profesional tehnic; informarea despre activitățile realizate și ritmul de implementare a măsurilor de tranziție.

Lucrul în rețea este realizat de către echipa comună, instituită pentru tranziția de la învățământul general la cel profesional tehnic. Aceasta implică semnarea de acorduri între instituțiile de învățământ general și cele de învățământ profesional tehnic, care prevăd: formarea echipei comune pentru PIT; stabilirea orarului întâlnirilor, a modalității de cooperare, schimbul de informații, monitorizarea, activitățile de promovare, planificarea și organizarea vizitelor elevilor în instituțiile de învățământ profesional etc.

Membrii echipei de tranziție din **învățământul profesional tehnic** elaborează orarul vizitelor pentru elevii din învățământul general și prezintă programul/programele de studiu, de care aceștia sunt interesați. Pe parcursul vizitelor elevilor din instituțiile de învățământ general în instituțiile de învățământ profesional tehnic, aceștia discută cu profesorii și maiștrii acestor programe și cu specialiștii responsabili de ghidarea în carieră și consiliere. În timpul lecțiilor practice, profesorii oferă elevilor oportunitatea să facă cunoștință cu profesiile reale, pentru care vor fi instruiți. Ei discută cu alți elevi, care participă la un program educațional anume. Pe parcursul acestor conversații, elevii și tinerii cu CES au oportunitatea de a cunoaște direct, din propria experiență, despre școala, facultatea, pe care vor s-o alegă, și au posibilitate să observe cum se desfășoară lecțiile la anumite discipline de studiu. În procesul de analiză a profesiilor propuse elevilor și tinerilor cu CES, aceștia sunt informați în mod accesibil pentru ei, despre cunoștințele și abilitățile, pe care trebuie să le dobândească pentru a practica o anume meserie.

Așadar, activitățile de familiarizare a elevilor și tinerilor cu programele de studiu și posibilitatea de observare a acestora în instituțiile de învățământ profesional tehnic includ:

- informarea și consultarea cu privire la posibilitățile de adaptare și modularizare a programului;
- inventarierea programelor de studiu disponibile;
- vizitele elevilor și tinerilor în instituțiile de învățământ profesional tehnic și asistarea la lecții, inclusiv în ateliere;
- întreveneri cu elevii și tinerii care participă deja la programele educaționale recomandate;
- explorarea posibilităților și pregătirea pentru învățământul dual;
- analiza preliminară și sugestiile pentru profesiile recomandate pentru elevi și tineri cu analiza posibilităților de angajare;

- elaborarea planului de adaptări pentru mediul de învățare, achiziționarea echipamentului pentru asigurarea accesului și accesibilității;
- monitorizarea și asistența din partea specialistului responsabil de ghidarea în carieră și consilierea pe parcursul instruirii și educației.

Consilierii în carieră din afara școlii au rolul de a oferi informații elevilor și tinerilor cu CES, profesorilor și părinților cu privire la oferta educațională a diferitor instituții de învățământ profesional tehnic, profesiile solicitate pe piața muncii, etc., precum și rolul de a oferi consiliere și ghidare în carieră. Ei pot participa la ședințele echipei de tranziție, se pot implica în analiza comună a abilităților și intereselor elevilor și tinerilor, în activități de instruire și promovare. În baza analizei necesităților elevilor și tinerilor și descrierii profesiilor propuse se elaborează o listă de locuri de muncă, care pot fi oferite. Sunt prezentate posibilitățile, pe care le oferă un anumit tip/nivel de educație pe piața muncii. De asemenea, consilierii în carieră din afara școlii oferă informații privind posibilitățile de angajare și potențialii angajatorii, cu privire la cerințele de înmatriculare în instituțiile de învățământ profesional, cu privire la cerințele specifice pentru practicarea anumitor profesii etc. Ei oferă informații cu privire la conformarea caracteristicilor personale ale elevului sau tânărului cu CES cu cerințele respective, precum și asistența specializată prin consiliere profesională.

Managerii de caz, din cadrul serviciilor sociale, dacă elevul sau tânărul beneficiază de un serviciu social, sunt invitați la ședințele echipei de tranziție de la învățământul general la cel profesional tehnic. Scopul lor este să viziteze și să lucreze cu familiile elevilor și tinerilor cu CES și să indice serviciile disponibile în domeniul protecției sociale, să informeze beneficiarii despre diferite opțiuni în domeniul asistenței sociale, despre serviciile psihosociale și de suport disponibile în comunitate.

Prestarea serviciilor adiționale, necesare pentru ghidarea în carieră și consiliere, poate fi organizată, de asemenea. De exemplu, consultarea adițională a elevului sau tânărului cu CES de către specialiști din cadrul echipei mobile și /sau altor servicii din comunitate, etc. Aceasta poate fi organizată în special în scop de consiliere privind metoda de lucru, adaptările procesului de predare, analiza programelor educaționale concrete, adaptările la mediul, echipamentul și mijloace asistive necesare pe parcursul instruirii și educației.

După ce s-a realizat selectarea câtorva profesii preferate în cazul elevului sau tânărului cu CES și nivelul educațional solicitat pentru aceste profesii, sunt analizate posibilitățile de calificare, după cum urmează:

- a) Dobândirea unei calificări potrivite nivelului de studii oferit de instituție (dacă se parcurge programul educațional integral) – diplomă.
 - b) Dobândirea unei calificări profesionale (dacă se parcurge programul educațional modularizat) – certificat.
 - c) Dobândirea abilităților necesare pentru îndeplinirea sarcinilor de bază ale unei profesii/meserii – certificat privind participarea la o parte din program.
-

Participarea elevilor și tinerilor cu CES în proces este asigurată tot timpul, aceștia fiind consultanți astfel încât să poată înțelege, să facă alegeri și să ia decizii. De asemenea, sunt asigurate condițiile pentru acordarea de suport elevilor și tinerilor în timpul instruirii, în dezvoltarea socio-emoțională și formarea competențelor sociale.

3.2.4 Tranziția de la învățământul profesional tehnic la piața muncii sau la învățământul superior

Este clar că elevii și tinerii cu CES se confruntă încă cu prejudecata angajatorului privind capacitățile lor, precum și cu problema mediului neadaptat la necesitățile lor, inclusiv cu lipsa accesibilității la locurile de muncă. Angajatorii trebuie să fie mai bine informați despre beneficiile de angajare a tinerilor cu CES sau să primească o susținere mai bună. Mai există și problema lipsei de motivare pentru căutarea unui loc de muncă, cel mai des din cauza dependenței persoanei cu dizabilități de asistența socială, care creează un sens fals de securitate (părintele unui copil cu CES, Muntenegru).

Pentru elevii din instituțiile de învățământ profesional tehnic, în ultimii ani de studiu, se elaborează planul de tranziție la piața muncii sau la facultate.

Obiectivele, măsurile și activitățile planului de tranziție la această etapă au scopul să pregătească elevul sau tânărul fie pentru angajarea în câmpul muncii (tranziția la piața muncii), sau pentru selectarea unei universități și înscrierea la facultate (tranziția la învățământul superior).

Scopul acestei proceduri este sporirea nivelului cunoștințelor părților interesate, în special a instituțiilor de învățământ, părinților, agenților de ocupare a forței de muncă și angajatorilor locali despre procesul de formare profesională în cazul persoanelor tinere cu dizabilități în vederea angajării acestora.

Spre finele perioadei de studiu în cadrul instituției de învățământ profesional tehnic, cea mai mare parte din elevii cu CES sunt ghidați și susținuți în vederea angajării. În acest sens, li se oferă recomandări în baza realizărilor lor, cunoștințelor și abilităților dobândite pe parcursul studiilor.

Această conexiune dintre învățământul profesional tehnic și piața muncii trebuie să contribuie la satisfacerea necesităților profesionale și de viață ale fiecărui elev sau tânăr cu CES.

Această etapă presupune, inclusiv informarea elevilor despre importanța planificării procesului de angajare sau despre procedura de tranziție la facultate. Planul de tranziție include etapele necesare de parcurs, activitățile preconizate, acțiunile concrete de eliminare a obstacolelor și asigurare a accesibilității mediului și procesului, perioada de realizare a acțiunilor, responsabilitățile și obligațiile membrilor echipei

responsabile pentru implementarea planului respectiv. În cazul tranziției la piața muncii, sunt prevăzute măsuri de susținere în angajare, adaptarea locului de muncă, instruirea adițională necesară, etc. În cazul tranziției la învățământul superior, sunt incluse măsuri privind selectarea facultății și, de asemenea, măsuri de adaptare a mediului, procesului și materialelor de studiu.

3.2.4.1 Roluri și proceduri

Deși sunt deseori subiectivi, părinții sunt capabili să perceapă aspectele pe care noi uneori nu le vedem la elevii cu CES (educator și terapeut special, școala generală, regiunea centrală din Muntenegru).

Administrația instituției de învățământ formează o echipă care monitorizează tranziția și se asigură că membrii echipei înțeleg corect, acceptă și se conformează cu rolurile și responsabilitățile prescrise. De asemenea, este responsabilă să asigure accesibilitatea instituției, să organizeze instruirea angajaților în vederea implementării planului de tranziție și să ofere condiții necesare de muncă: materiale didactice, echipamente și tehnologii etc. Administrația instituției de învățământ elaborează cu regularitate rapoarte și le prezintă Organului de Coordonare și se asigură că registrele de evidență a elevilor și tinerilor și a serviciilor prestate sunt completate corespunzător.

Administrația instituției de învățământ inițiază și organizează cooperarea și schimbul de informații, cu alți prestatori de servicii, de care au nevoie elevii și tinerii cu CES, inclusiv cu potențialii angajatori și cu universitățile.

Serviciul specializat al școlii (de exemplu, psihologul școlar) inițiază colaborarea și se implică în cooperarea cu consilierii în carieră pentru a realiza analiza comună a capacităților și intereselor elevilor cu CES (interesul cu privire la angajare sau dorința de continuare a studiilor, identificarea persoanelor sau motivelor, care fac învățarea sau munca dificilă, stabilirea domeniului și gradului de susținere necesară).

Acesta organizează instruirea angajaților instituției de învățământ. În cadrul instruirii sunt abordate subiecte precum: cerințele de comunicare în cazul elevilor cu CES, interacțiunea socială, incluziunea socială și pe piața muncii; măsurile de suport și adaptare în cadrul învățământului profesional tehnic, ajustările la locul de muncă, etc.

Serviciul specializat al școlii (de exemplu, psihologul școlar) creează rețele de suport din rândul semenilor elevilor cu CES, implementează programe de consolidare a abilităților socio-emoționale, valorilor și normelor, asigură participarea elevilor cu CES la viața școlară, dezvoltă abilitățile elevilor cu CES de a răspunde la factorii de risc și la diverse provocări.

Analiza intereselor elevilor și tinerilor cu CES cu privire la angajare este o activitate care se realizează în parteneriat cu consilierii în angajare și este participativă, elevul sau tânărul fiind antrenat la toate etapele. Este efectuată analiza realizărilor, necesităților, stilurilor de învățare, abilităților de muncă, abilităților și capacităților sociale prin interviuri, observații, teste adaptate.

Pentru elevii și tinerii, care realizează tranziția de la învățământul profesional tehnic la piața muncii, sunt evaluate capacitățile, caracteristicile și metodele de învățare, precum și modalitățile de comunicare, adaptare, socializare, mobilitate, dexteritate, reacțiile senzoriale. Pentru tinerii care realizează tranziția de la învățământul profesional tehnic la învățământul superior, este efectuată o evaluare similară, cu stabilirea adițională a cerințelor și metodelor de adaptare la procesul de învățare specific mediului universitar.

La această etapă sunt desemnați mentori, care monitorizează realizările în plan educațional și de dezvoltare a tinerilor. Sunt identificați factorii care perturbă sau fac dificil procesul de studiu sau de muncă, sunt asigurate condițiile pentru oferirea suportului tinerilor pe parcursul învățării, dezvoltării socio-emoționale și a competențelor sociale. Se realizează profilul vocațional al tânărului și se efectuează analiza și inventarierea locurilor de muncă disponibile, se stabilesc prioritățile la angajare în baza comparării profilului vocațional și a caracteristicilor și cerințelor locurilor de muncă. În procesul de înscriere la o facultate, este elaborat profilul de interese al tânărului cu CES cu scopul de a suprapune interesele personale, cu performanțele academice și cu condițiile de înmatriculare. În baza acestei analize sunt stabilite prioritățile pentru înscrierea la facultate.

Pe parcursul ședințelor de lucru specialiștii implicați în proces analizează metodele aplicate, formele de lucru, tehnologiile asistive, materialele didactice și ajustările făcute, necesitățile, statutul curent și nivelul de funcționare, precum și capacitățile elevului cu CES de continuare a studiilor și de angajare ulterioară în câmpul muncii. Acești specialiști comunică prin intermediul portalelor web și fac schimb de experiență practică.

De asemenea, ei cooperează cu și oferă consiliere părinților, îi includ în analiza nivelului curent de realizări, de interese și necesități prin:

- familiarizarea cu activitățile planificate și dinamica implementării măsurilor de tranziție;
 - evaluarea necesităților părinților și oferirea suportului necesar;
 - schimbul de informații, analiza în comun a intereselor și necesităților;
 - comunicarea priorităților de verificare și selectare a locului de muncă sau a facultății.
-

Specialiștii în domeniul ghidării în carieră și consilierii din afara școlii inițiază și stabilesc contacte cu alte instituții și servicii (centrele de reabilitare, managerii de caz din cadrul serviciilor sociale, ONG-uri, prestatori licențiați de servicii). Cooperarea cu managerii de caz din cadrul serviciilor de asistență socială se concentrează pe informarea despre posibilități și drepturi, pe elaborarea în comun a planurilor de servicii. Managerii de caz din serviciile de asistență socială oferă informații despre posibilitățile de instruire și angajare. Ei stimulează și motivează aplicarea măsurilor active de angajare promovând beneficiile salariale, ca avantaje, în comparație cu dependența de prestațiile bănești oferite de sistemul de asistență socială. Ei oferă susținere părinților în procesul de dezvoltare a abilităților de trai independent și îi motivează referitor la posibilitatea de angajare în câmpul muncii a tânărului cu CES. Ei informează și instruiesc angajatorii privind dreptul la subvenții în cazul angajării tinerilor cu dizabilități, la adaptarea locului și condițiilor de muncă; achiziționarea mașinilor, echipamentului și instrumentelor asistive; angajarea personalului de suport.

Consilierii în carieră sau mentorii realizează activități de mediere între beneficiarul de ghidare în carieră și angajatori. Aceștia acordă suport în procesul de pregătire pentru și căutarea unui loc de muncă, în procesul de instruire pentru un loc de muncă concret, inclusiv în perioada de adaptare la condițiile de muncă și contribuie la prevenirea abandonării locului de muncă.

Pentru realizarea activităților de mediere între beneficiari și facultăți pot fi angajați mediatori/specialiști în mediere pentru a ajuta tinerii cu CES să se pregătească de înscriere la o facultate, iar după înmatriculare, aceștia pot oferi asistență în procesul de adaptare la noul mediu.

Rolul consilierilor și specialiștilor în ghidare în carieră este foarte important în oferirea informațiilor și serviciilor de consultanță elevilor și tinerilor cu CES pentru dezvoltarea carierii. Ei cooperează cu serviciile specializate școlare pe parcursul evaluării caracteristicilor personale și profesionale și fac schimb de informații cu privire la oferta programelor de formare profesională și cerințele pe piața muncii, posibilitățile de angajare și potențiali angajatori. Ei facilitează angajarea prestatorilor profesioniști de servicii de reabilitare, motivează și informează angajatorii. De asemenea, ei monitorizează și informează despre condițiile de înscriere și înmatriculare la facultate.

Spre sfârșitul ciclului de studii, în cazul Muntenegru, spre exemplu, *specialiștii centrului de reabilitare profesională* se implică în evaluarea abilităților mintale, fizice și de muncă, în instruirea la locul de muncă și în procesul de încadrare în câmpul muncii. Ei identifică necesitățile individuale ale beneficiarilor, evaluează funcționarea lor socială și profesională curentă, nivelul de abilități și cunoștințe posedate, factorii agravanți sau atenuanți. De asemenea, fac comparații, selectează și creează conexiuni între profilurile de interese și capacitățile individuale ale persoanelor și locurile de muncă posibile. Ei elaborează planul pentru realizarea adaptărilor la locul de muncă și a mediului de lucru, pentru oferirea echipamentului necesar. Ei implementează instruire la locul de muncă într-un loc de muncă concret.

Activitățile de evaluare a necesităților în contextul lucrului și cooperării cu angajatorii sunt următoarele:

- familiarizarea cu activitățile planificate și dinamica implementării măsurilor de tranziție;
- evaluarea necesităților părinților și oferirea suportului necesar;
- schimbul de informații, analiza în comun a intereselor și necesităților;
- comunicarea priorităților de verificare și selectare a locului de muncă sau a facultății.

Specialiștii în domeniul ghidării în carieră și consilierii din afara școlii inițiază și stabilesc contacte cu alte instituții și servicii (centrele de reabilitare, managerii de caz din cadrul serviciilor sociale, ONG-uri, prestatori licențiați de servicii). Cooperarea cu managerii de caz din cadrul serviciilor de asistență socială se concentrează pe informarea despre posibilități și drepturi, pe elaborarea în comun a planurilor de servicii. Managerii de caz din serviciile de asistență socială oferă informații despre posibilitățile de instruire și angajare. Ei stimulează și motivează aplicarea măsurilor active de angajare promovând beneficiile salariale, ca avantaje, în comparație cu dependența de prestațiile bănești oferite de sistemul de asistență socială. Ei oferă susținere părinților în procesul de dezvoltare a abilităților de trai independent și îi motivează referitor la posibilitatea de angajare în câmpul muncii a tânărului cu CES. Ei informează și instruiesc angajatorii privind dreptul la subvenții în cazul angajării tinerilor cu dizabilități, la adaptarea locului și condițiilor de muncă; achiziționarea mașinilor, echipamentului și instrumentelor asistive; angajarea personalului de suport.

Consilierii în carieră sau mentorii realizează activități de mediere între beneficiarul de ghidare în carieră și angajatori. Aceștia acordă suport în procesul de pregătire pentru și căutarea unui loc de muncă, în procesul de instruire pentru un loc de muncă concret, inclusiv în perioada de adaptare la condițiile de muncă și contribuie la prevenirea abandonării locului de muncă.

Pentru realizarea activităților de mediere între beneficiari și facultăți pot fi angajați mediatori/specialiști în mediere pentru a ajuta tinerii cu CES să se pregătească de înscriere la o facultate, iar după înmatriculare, aceștia pot oferi asistență în procesul de adaptare la noul mediu.

Rolul consilierilor și specialiștilor în ghidare în carieră este foarte important în oferirea informațiilor și serviciilor de consultanță elevilor și tinerilor cu CES pentru dezvoltarea carierei. Ei cooperează cu serviciile specializate școlare pe parcursul evaluării caracteristicilor personale și profesionale și fac schimb de informații cu privire la oferta programelor de formare profesională și cerințele pe piața muncii, posibilitățile de angajare și potențialii angajatori. Ei facilitează angajarea prestatorilor profesioniști de servicii de reabilitare, motivează și informează angajatorii. De asemenea, ei monitorizează și informează despre condițiile de înscriere și înmatriculare la facultate.

Spre sfârșitul ciclului de studii, în cazul Muntenegru, spre exemplu, specialiștii centrului de reabilitare profesională se implică în evaluarea abilităților mintale, fizice

și de muncă, în instruirea la locul de muncă și în procesul de încadrare în câmpul muncii. Ei identifică necesitățile individuale ale beneficiarilor, evaluează funcționarea lor socială și profesională curentă, nivelul de abilități și cunoștințe posedate, factorii agravanți sau atenuanți. De asemenea, fac comparații, selectează și creează conexiuni între profilurile de interese și capacitățile individuale ale persoanelor și locurile de muncă posibile. Ei elaborează planul pentru realizarea adaptărilor la locul de muncă și a mediului de lucru, pentru oferirea echipamentului necesar. Ei implementează instruire la locul de muncă într-un loc de muncă concret.

Activitățile de evaluare a necesităților în contextul lucrului și cooperării cu angajatorii sunt următoarele:

- stabilirea abilității de lucru în conformitate cu abordarea bazată pe drepturilor omului;
- elaborarea propunerii pentru planul de reabilitare profesională;
- selectarea, stabilirea contactului cu și vizita la angajatori, selectarea unui loc de muncă;
- analiza locului concret de muncă și a mediului de lucru.

Ceea ce urmează este *căutarea unui loc de muncă adecvat*, prin intermediul acestor activități:

- susținerea persoanei în realizarea unor alegeri independente și autonome;
- propunerea planului pentru ajustări la locul de muncă și a mediului, procurarea echipamentului necesar și oferirea altor forme de suport;
- instruire practică, monitorizarea și asistența specialistului responsabil de ghidarea în carieră și consiliere pentru un loc de muncă concret, prevenirea abandonării locului de muncă.

Monitorizarea și evaluarea la locul de muncă sunt efectuate după angajare. Aceasta include evaluarea succesului inițial și a rezultatelor muncii.

Adaptările la locul de muncă implică ajustări ale proceselor de lucru și ale sarcinilor de lucru, iar adaptarea locului de muncă implică asigurarea tehnologiilor potrivite și a echipamentului necesar, accesibilizarea mediului fizic de lucru în conformitate cu necesitățile persoanei.

În cazul tinerilor care doresc să-ți continue studiile, înainte de înscrierea la facultate, este elaborată lista facultăților preferate. Se organizează vizite la facultăți, se pregătește planul de înscriere la facultate și se efectuează instruirea angajaților universității. Se elaborează planul pentru susținerea tinerilor pe parcursul studiilor, planul pentru adaptările procesului educațional și a mediului, se achiziționează echipamentul și tehnologiile asistive indispensabile, asigurându-se efectiv accesul și monitorizarea constantă a progresului.

Pe parcursul întregului proces de ghidare în carieră și consiliere, și tranziție, fie la piața muncii, fie la facultate, se asigură participarea efectivă a elevilor și tinerilor pentru ca aceștia să facă alegeri și să ia decizii informate.

Bună practică | Muntenegru

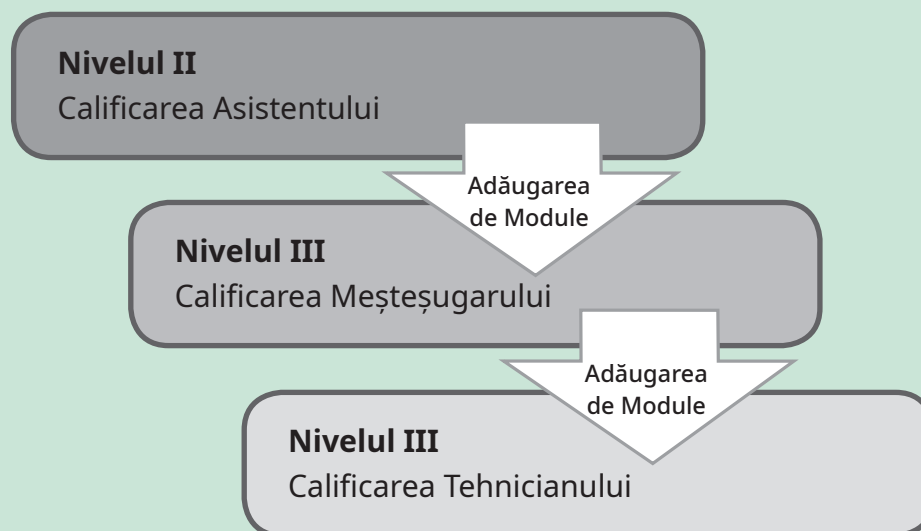
Educația profesională în Muntenegru relevă faptul că elevii și tinerii cu CES trebuie să fie instruiți astfel, încât să poată avea un trai independent și să poată fi angajați în câmpul muncii. Elevilor și tinerilor cu CES li se oferă oportunități egale de dobândire a calificărilor în rezultatul formării profesionale, precum și mijloace eficiente de angajare și incluziune socială deplină.

„Dacă vrem să pregătim copiii noștri pentru lucrul independent, pentru a-i face capabili să-și câștige existența independent și să se simtă de folos, este necesar să eliminăm conținutul în exces din sistemul educațional. În schimb, trebuie să ne concentrăm pe dezvoltarea deprinderilor de viață. Lecțiile cheie învățate indică că încă nu suntem liberi de încercarea de a modela copiii noștri după standardele educaționale, deși aplicăm abordarea individualizată” (psiholog, școala generală, partea centrală din Muntenegru).

Oferirea unei educații profesionale (inițiale și continue) de bună calitate presupune, inclusiv urmărirea unor obiective, precum:

- Îmbunătățirea flexibilității și asigurarea accesibilității cu scopul de a satisface necesitățile educaționale ale elevilor și tinerilor cu CES și pentru a facilita ulterior participarea competitivă a acestora pe piața muncii;
- Stabilirea conexiunilor dintre cunoștințele generale și cele profesionale, dintre cele teoretice și cele practice, prin definirea competențelor cheie și stabilirea rezultatelor așteptate;
- Oferirea posibilităților elevilor și tinerilor, care abandonează procesul educațional și instruirea la o etapă timpurie, să obțină calificări profesionale adecvate în conformitate cu capacitățile lor;
- Stimularea învățării pe tot parcursul vieții și a mobilității academice;
- Asigurarea condițiilor necesare pentru realizarea instruirii practice la angajatori.

Pentru a permite elevilor și tinerilor cu CES să parcurgă programele educaționale treptat și să finalizeze studiile în conformitate cu capacitățile lor, aplicarea programelor educaționale pe bază de module este de o importanță deosebită. Acestea sunt bazate pe calificări profesionale pentru diferite trepte educaționale și permit, spre exemplu, obținerea nivelului II sau III de calificare la nivelul IV al programului. Prin urmare, elevii care pleacă din sistemul de învățământ mai devreme, deoarece participarea în cadrul programului depășește capacitățile lor, pot primi, spre exemplu, un certificat de calificare de nivelul II sau III, ceea ce le oferă acces la piața muncii. În particular, după completarea unui număr anumit de module, elevii și tinerii pot dobândi diferite nivele de calificări.

Programele educaționale bazate pe module (modularizate) presupun acumularea unui anumit număr de credite, care definesc rezultatele învățării. Modul de verificare a rezultatelor (dacă și în ce măsură rezultatele învățării au fost obținute) se bazează pe criterii aranjate în mod ierarhic – în conformitate cu nivelul de dificultate a sarcinilor, pe care trebuie să le îndeplinească elevul. Celelalte programe educaționale, care nu presupun nivele inferioare de calificare, sau programele mai vechi, care încă nu sunt modularizate, pot fi scurtate, în conformitate cu necesitățile individuale ale elevilor. Aceasta implică determinarea părților necesare ale profesiei și elaborarea planului pentru instruirea elevilor, care urmează a fi implementat de către instituțiile de învățământ profesional tehnic. Dacă elevii obțin certificate privind finalizarea unei părți a programului educațional (în conformitate cu regulamentul privind documentarea pedagogică), aceasta demonstrează că ei dețin abilități cheie specifice unei anumite profesii. Această idee nu este pe deplin implementată în instituțiile de învățământ și nu este cunoscută încă bine de angajatori. Prin urmare, este nevoie de capacitatea actorilor cheie, deoarece promovarea, informarea și popularizarea angajării tinerilor cu CES și, în special, cu dizabilități, se bazează în multe cazuri, pe acest tip de documente – certificatele.

Pentru moment, programele educaționale bazate pe module sunt disponibile și adoptate în domeniile: energetic, mecanic, economie, drept, planificare spațială, construcție, industria de catering, textile și procesarea pielii, electronică, telecomunicații, tehnologii informaționale, servicii personale, prepararea mâncării, comerț, industrie alimentară, transportul nautic și ingineria maritimă⁸.

⁸ <http://www.cso.gov.me/vijesti/190179/modularizovani-obrazovni-programi-koji-se-implementiraju-od-skolske-2017-2018-i-2018-2019-godine.html>.

3.3 Instrumentele

În procesul de ghidare în carieră și consiliere trebuie respectate diferențele și necesitățile individuale ale fiecărei persoane. În mod special, la etapa de evaluare a capacităților, când sunt definite interesele, specialiștii trebuie să dea dovadă de flexibilitate, ca, de altfel și pe parcursul selectării profesiei de către elevul sau tânărul cu CES.

Condițiile de lucru, metodele aplicate și activitățile planificate trebuie să fie adaptate la necesitățile elevilor și tinerilor cu CES, în multe cazuri fiind necesară elaborarea de instrumente noi și/sau modificarea sau adaptarea instrumentelor utilizate pentru elevii și tinerii fără CES.

În procesul de ghidare în carieră și consiliere, următoarele instrumente pot fi aplicate **teste, interviuri și proceduri**, care trebuie să țină cont în mod special de aspecte precum: **gradul de funcționare, modalitățile de interacțiune, de învățare și de comunicare ale elevului sau tânărului cu CES.**

Ghidarea în carieră și consilierea se realizează treptat, procesul incluzând următorii pași.

1. În primul rând, se stabilește contactul cu grupul țintă: elevii și tinerii cu CES și părinții acestora, fiind explicate scopul și obiectivele ghidării în carieră și consilierii;
2. Se planifică prima întrevvedere individuală cu elevul sau tânărul cu CES și cu părinții acestuia, după caz;
3. Se realizează primul interviu informațional. Componentele acestuia sunt următoarele:
 - Realizarea anamnezei sociale, ceea ce presupune colectarea și analiza informațiilor relevante despre contextul social, familial, personal al elevului sau tânărului;
 - Definirea necesităților, problemelor, obstacolelor, resurselor, serviciilor disponibile în comunitate și a posibilităților existente;
 - Stabilirea așteptărilor și dorințelor elevului sau tânărului, stilurilor de comunicare și a modului de evaluare;
 - Evaluarea nevoilor părinților (susținerea psihosocială, serviciile sociale accesate sau necesare, etc.) și stabilirea modului de cooperare;
 - Definirea programului pentru asigurarea implementării pașilor succesivi: testarea, interviurile, selectarea instituției de învățământ profesional tehnic, selectarea locului de muncă și a angajatorului, etc.
 - Determinarea și acceptarea direcției de ghidare în carieră și consiliere.
4. Identificarea analizei intereselor și a potențialului elevului sau tânărului cu CES (aplicarea testelor și realizarea interviurilor).

5. Elaborarea și convenirea asupra unei liste de parteneri externi: servicii sociale, alte tipuri de servicii, resurse și centre de reabilitare, ONG-uri, etc.
6. Aplicarea procesului și procedurilor de tranziție.
7. Discutarea concluziilor, organizarea și planificarea acțiunilor concrete: alegerea direcției de lucru, a cursurilor de instruire necesare, a angajării, etc.
8. Analiza contextului economic – instruirea practică, analiza oportunităților și a ofertei pieței muncii.

3.3.1 Teste, Interviu și Proceduri

În contextul ghidării în carieră și consilierii, testele sunt mijloace pentru determinarea capacităților, potențialului de învățare și de muncă al persoanei. Interviuurile ajută la stabilirea intereselor și servesc drept instrumente de consiliere, ghidare, orientare și motivare.

Procedurile sunt mecanisme de tranziție întreprinse într-un ritm pre-definit și în conformitate cu obiectivele și măsurile stabilite. Ele constau din activități, care au drept scop susținerea elevilor în procesul de tranziție de la un nivel educațional la cel succesiv și respectiv, de la nivelul educațional - la piața muncii.

Atunci când vorbim despre teste și proceduri, oferim o serie de sfaturi practice, în baza cărora se vor aplica abordările, tehnicile, mijloacele de suport și tehnologiile, pentru a realiza o bună analiză a posibilităților și selectarea celei mai potrivite opțiuni pentru elevul sau tânărul cu CES.

Specialiștii responsabili de ghidarea în carieră stabilesc formatul testării și selectează bateriile de teste necesare de aplicat pentru realizarea unei evaluări adaptate la necesitățile elevilor și tinerilor cu CES, inclusiv la tipul dizabilității. Evaluarea și stabilirea competențelor socio-emoționale, stabilirea și consolidarea capacităților personale ale elevului sau tânărului cu CES sunt esențiale pentru acordarea suportului necesar la etapele ulterioare.

În scopul tranziției elevului cu CES de la învățământul general la cel profesional tehnic sunt evaluate următoarele aspecte:

- capacitățile și stilul de învățare (capacitățile de concentrare, de memorare, de citire și scriere, de a efectua calcule matematice);
- abilitățile sociale (inclusiv comportamentul și comunicarea cu semenii și adulții);
- abilitățile motrice (motricitatea fină și grosieră, mișcarea);
- auto-percepția și auto-evaluarea (dorințele, necesitățile, interesele);
- modalitățile de adaptare a evaluării intereselor și potențialului;
- mijloacele asistive⁹ pe care trebuie să le utilizeze, ajustarea condițiilor și spațiului, tehnologiile asistive necesare, comunicarea alternativă, etc.

⁹ Dispozitive tehnice și electronice, medicale-protective și ajutoare, câini-ghizi instruiți și ajutori, alte tipuri de obiecte și dispozitive moderne ce permit și facilitează procesul de predare și locuirea independentă până-n cea mai mare măsură și sunt considerate o parte integrată a persoanei care le folosește.

În scopul tranziției elevului cu CES de la învățământul profesional tehnic la piața muncii sunt evaluate următoarele aspecte:

- capacitățile de învățare (capacitatea de concentrare, memoria, înțelegerea);
- abilitățile de comunicare (abilitatea, modul și forma de comunicare);
- abilitățile sociale (independența, interacțiunea, acceptarea și respectarea regulilor de lucru, cooperarea);
- abilitățile motrice (motricitatea fină și grosieră, mișcarea, orientarea în spațiu, rezistența);
- capacitățile senzoriale (recepția, procesarea, reacția la stimuli);
- auto-percepția (dorințele, interesele);
- necesitatea de adaptare a echipamentului (mobilă, simboluri, marcaje, tehnologii de asistență, etc.) și metoda de adaptare (fontul, formatul, limbajul semnelor, Braille, sistemul de comunicare prin imagini);
- alte tipuri de suport necesar (suport pentru mobilitate, timpul necesar pentru efectuarea unei sarcini, testarea externă a cunoștințelor).

În scopul tranziției elevului cu CES la învățământul superior, de asemenea, sunt evaluate aspecte precum:

- capacitatea de învățare (capacitatea de concentrare, memoria, înțelegerea);
 - abilitățile de comunicare (abilitatea, modul și forma);
 - abilitățile sociale (independența, interacțiunea, acceptarea și respectarea regulilor de lucru, cooperarea);
 - abilitățile motrice (motricitatea fină și grosieră, mișcarea, orientarea în spațiu, rezistența);
 - capacitățile senzoriale (recepția, procesarea, reacția la stimuli);
 - auto-perceperea (dorințele, interesele);
 - modalitățile de adaptare a modului de evaluare a intereselor și a potențialului;
 - echipamentul necesar (mobilă, mijloace asistive, simboluri, marcaje, tehnologii de asistență);
 - modalitățile de adaptare a procesului ulterior de învățare (font, format, limbajul semnelor, Braille, sistem de comunicare prin imagini, tehnologii de asistență);
 - alte tipuri de suport necesar (suport pentru mobilitate, timpul necesar pentru efectuarea unei sarcini, testarea externă a cunoștințelor).
-

3.3.2 Necesitățile

Autism

Elevii și tinerii cu autism înregistrează un progres mai bun *într-un mediu bine structurat, bine organizat și în condițiile stabilirii și respectării unei rutine zilnice*. În cazul acestor elevi și tineri sunt recomandate informațiile vizuale, pentru asigurarea unei mai bune procesări și înțelegeri. Prin etichetarea și marcarea obiectelor, putem ajuta elevii și tinerii cu autism să înțeleagă felul, în care mediul lor este organizat și să stimulăm, astfel, reacții și comportamente adecvate. Este important ca activitățile să fie organizate în baza unor programe zilnice concertate, să fie utilizate liste de verificare a activităților, itinerare și tabele, care să reflecte activitățile selectate. Una dintre cele mai eficiente metode de lucru cu elevii cu autism este utilizarea „poveștilor sociale”.

Dizabilitățile intelectuale

Elevii și tinerii cu dizabilități intelectuale ușoare sunt în cea mai mare parte buni la concertarea atenției pe conținutul țintă, care trebuie să fie plasat într-un interval de timp specific. Informația trebuie să fie concretă; aceasta trebuie să ofere exemple din mediul imediat și din experiență. Concentrarea se poate obține atunci când stimulii din mediul extern sunt reduși la minim. Ei înțeleg instrucțiunile verbale concrete, simple, în timp ce înțelegerea noțiunilor abstracte și a contextelor verbale mai complexe este limitată în cazul lor. Întrebările se recomandă să fie formulate astfel, încât să determine un răspuns de tipul „Da” sau „Nu”. În procesul de lucru cu elevii și tinerii cu dizabilități intelectuale sunt preferate schemele, cuvintele (în loc de fraze), imaginile, notele, obiectele și materialele de diferite forme și texturi, fișele cu informații vizuale bine structurate, seturi și numere.

Dizabilitățile fizice

Lucrul cu elevii și tinerii cu dizabilități fizice necesită tehnologii asistive, materiale de lucru adaptate, suport pentru mobilitate, ședere, mânăuire a materialelor de lucru și a echipamentului, orientare în spațiu și pe hârtie, scriere, desenare, utilizare a limbajului și formulărilor verbale. Acești elevi și tineri au nevoie de mai mult timp pentru realizarea sarcinilor. În procesul de comunicare cu un elev sau tânăr care utilizează fotoliu rulant, este important contactul vizual și poziționarea la nivelul său. Este recomandabil să se comunice cu el din poziția așezat, decât stând în picioare. De asemenea, este foarte importantă asigurarea accesibilității spațiilor și eliminarea barierelor care ar putea crea impedimente pentru deplasarea elevului sau tânărului cu dizabilități fizice și, respectiv, dificultăți în accesarea diferitor locații, spații sau materiale indispensabile în procesul de lucru.

Dizabilitățile de văz

Elevii și tinerii cu dizabilități de văz pot obține succese, dacă utilizează dispozitive optice, tiflo-tehnice, audio, materiale tactile, iluminare adecvată și individuală, dacă se poziționează astfel, încât să vadă mai bine, dacă lucrează cu informație cu corp mare de literă, proeminentă hașurată etc. Printre materialele utilizate, se numără: imaginile texturate pentru utilizare tactilă, cărțile audio, materialele cu linii

proeminente, fontul Times New Roman 14-20, citirea pe ecran etc. De asemenea, este necesar de subliniat rolul sistemului Braille pentru persoanele cu dizabilități de văz. În procesul de lucru cu un elev sau tânăr cu dizabilități de văz, acesta va fi încurajat să-și aleagă poziția în clasă/sală astfel, încât să poată vedea, auzi și, dacă este posibil, să atingă cât mai mult din materialul prezentat. Este necesară elaborarea prealabilă a materialelor de lucru astfel, încât să se reușească adaptarea acestora prin transformarea informației în formate alternative. De asemenea, este important să se țină cont de utilizarea contrastului atunci când se imprimă diferite conținuturi (alb - negru, galben - negru).

Dizabilitățile de auz

Utilizarea computerului, tabletei, telefonului mobil, care sunt mai accesibile în ultima perioadă, facilitează enorm lucrul cu elevii și tinerii cu dizabilități de auz. Printre adaptările sugerate în procesul de lucru cu acești elevi, se numără și: asigurarea unui mediu liniștit pentru realizarea testelor, interviurilor și eliminarea la maxim a zgomotelor externe; poziționarea specialistului/ persoanei care realizează testarea sau interviul astfel, încât elevul sau tânărul să-i vadă bine fața și în special buzele și mâinile (sursa de lumină și direcționarea acesteia sunt extrem de importante în acest caz); utilizarea materialelor în formă scrisă, a imaginilor, a reprezentărilor grafice, etc.

De asemenea, pot fi utilizate tehnologiile asistive disponibile și pentru persoanele cu alte tipuri de dizabilități (fizice, de văz). Tehnologiile asistive implică produsele, părțile de echipament sau sisteme folosite pentru a majora, menține sau îmbunătăți capacitățile funcționale a elevilor și tinerilor cu dizabilități și dificultăți de dezvoltare, indiferent dacă sunt obișnuiți cu utilizarea acestora în forma originală, modificată sau adaptată. În ultimul timp au fost dezvoltate programe soft pentru învățare, comunicare, verificare și transformare a textului în discurs. Astfel, instalarea diferitor aplicații, soft-uri pe tablete și telefoanele mobile cu ecrane tactile le oferă persoanelor cu dizabilități de auz o posibilitate mai simplă de comunicare cu alții.

Sistemele de comunicare asistată (alternative și augmentative) sunt, de asemenea, folosite pentru a îmbunătăți comunicarea verbală în cazul persoanelor cu dizabilități de auz. Acestea sunt utile, în special, pentru facilitarea expresiei verbale. Spre exemplu, Sistemul de Comunicare prin Schimbul de Pictograme (PECS), poate fi menționat în acest context. În cazul când elevul sau tânărul are o anumită necesitate, dorință, observație, el prezintă o pictogramă interlocutorului (părintelui, profesorului, terapeutului, altui elev, altui adult, etc.) pentru a se face înțeles. PECS este orientat spre dezvoltarea interacțiunii și comunicării, fiind utilizat în calitate de carte de comunicare, calendar de activități – itinerare, etc.

Dizabilitățile psihosociale (psihiatrice)

Elevii și tinerii cu probleme psihiatrice s-ar putea să nu dezvăluie particularitățile dizabilității lor. Cu tratament adecvat și sprijin, mulți dintre ei sunt capabili să-și gestioneze sănătatea mintală și să beneficieze de educație profesională și de măsuri de ocupare a forței de muncă.

Dificultățile de învățare și vorbire

În cazul elevilor și tinerilor cu dificultăți de învățare și vorbire, sunt necesare adaptări, cum ar fi: utilizarea reportofoanelor sau computerelor, alocarea de timp suplimentar pentru realizarea sarcinilor propuse, instrucțiunile sau demonstrațiile suplimentare și/sau în diferite formate, utilizarea comunicării alternative (simboluri, cărți cu simboluri, fotografii, desene, infografice, programe speciale pentru computer, etc.).

3.3.3 Interviuurile

În procesul de ghidare în carieră și consiliere, obiectivul de bază al interviurilor cu elevii și tinerii este colectarea informației relevante pentru acest proces. Modul în care specialistul responsabil de ghidarea în carieră și consiliere comunică cu elevul sau tânărul, trebuie să fie ajustat în conformitate cu abilitățile acestuia.

Abordarea trebuie să fie empatică, directă și deschisă, creând o relație de încredere și presupune inclusiv utilizarea tehnologiilor și sistemelor de comunicare, care sunt acceptabile pentru elevi și tineri.

În scopul obținerii informației despre funcționarea emoțională și socială a elevului sau tânărului este importantă planificarea timpului necesar în funcție de abilitățile acestuia. Dacă un elev sau tânăr vorbește mai lent sau neclar, sau dacă utilizează mijloace asistive sau interpret în procesul comunicării, trebuie să i se acorde suficient timp, pentru a putea răspunde la întrebări. Durata interviului se stabilește în funcție de particularitățile elevului sau tânărului implicat (spre exemplu, dacă obosește prea repede, dacă are o capacitate de concentrare mică, se vor realiza interviuri mai scurte).

La organizarea interviurilor este necesar să se țină cont de faptul că mulți elevi și tineri cu CES au abilități reduse de a-și descrie propriile experiențe și de a-și exprima așteptările și intențiile. De asemenea, ei pot avea dificultăți de acceptare și înțelegere a altor participanți în procesul de comunicare, inclusiv a semenilor.

Prin urmare, flexibilitatea este importantă în procesul de interviuare. Interviul va fi realizat astfel, încât să satisfacă particularitățile și necesitățile elevului sau tânărului cu CES, ceea ce presupune adaptarea comunicării și utilizarea diferitor tehnici, după caz.

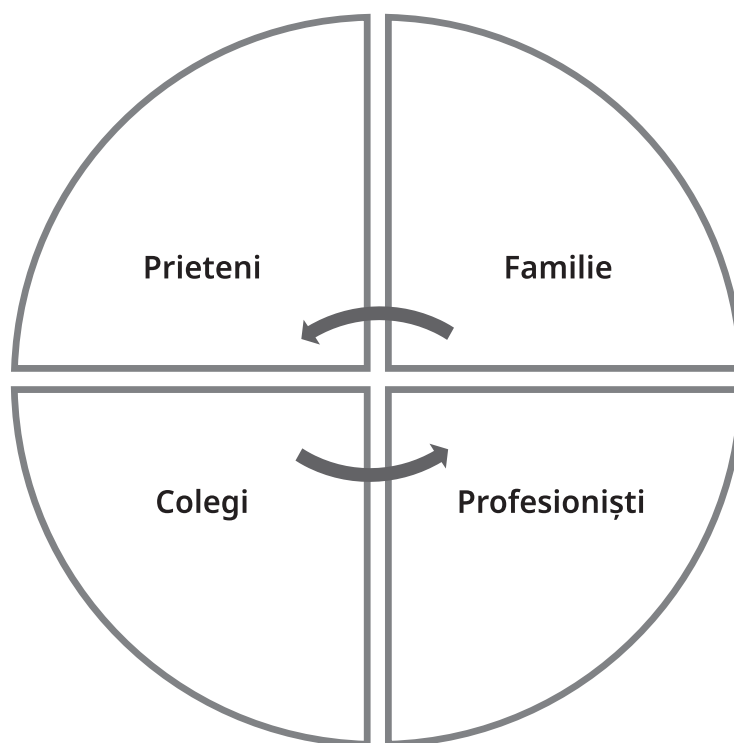
3.3.3.1 Tehnici de interviuare

Pentru realizarea interviurilor, este important ca specialistul să cunoască specificul diferitor tipuri de dizabilități:

- Elevii și tinerii cu **dizabilități de vedere** se bazează pe descrieri, experiențe tactile, tehnologii asistive, Braille, etc. În cazul acestora, este importantă inclusiv etapa de ghidare prealabilă realizării interviului propriu-zis, prin indicații clare de tip: "stânga" sau "dreapta", "urcă" sau "coboară", "scările încep peste aproximativ trei pași", etc.

- Conversația cu elevii și tinerii cu **dizabilități intelectuale** trebuie condusă într-un mod concis, simplu, concret, iar comunicarea verbală este important să fie însoțită/susținută de materiale vizuale.
 - Elevii și tinerii cu **deficiențe de auz** pot folosi citirea buzelor, limbajul semnelor (mimico-gestual), și/sau formele scrise de comunicare. Este important contactul vizual cu elevul sau tânărul în timpul conversației, chiar și atunci când este prezent un interpret. Utilizarea expresiilor naturale ale feței și gesturilor este, de asemenea, importantă. O atingere ușoară pe umăr, o fluturare cu mâna sau alt semnal vizual poate ajuta la atragerea atenției elevului sau tânărului înainte de a începe conversația sau înainte de a pune următoarea întrebare.
 - În cazul unor elevi și tineri cu **dizabilități fizice**, pot apărea provocări de comunicare ce țin de formularea mesajului, înțelegerea mesajului, claritatea pronunției, articulația problematică, etc. Prin urmare, poate fi necesar să i se ofere persoanei mai mult timp pentru a răspunde sau poate fi necesară comunicarea alternativă. Înainte de a oferi ajutor elevului sau tânărului este important ca acesta să fie întrebat, dacă necesită ajutor, deoarece în unele cazuri el cunoaște deja modalitatea cea mai sigură și mai eficientă de a îndeplini sarcinile propuse.
 - Provocările legate de comunicarea cu elevii și tinerii cu **autism** se referă în special la înțelegerea scopului comunicării și așteptărilor cu privire la aceasta. De asemenea, modul de comunicare depinde de faptul dacă este prezentă sau absentă vorbirea, precum și de calitatea și nivelul vorbirii, în general. Prin urmare, în cazul elevilor și tinerilor cu autism se recomandă, mai degrabă, utilizarea tehnologiilor asistive vizuale și a simbolurilor.
 - Elevii și tinerii cu **dizabilități psihosociale**, determinate de boli psihiatrice, ar putea avea nevoie să verifice percepțiile lor despre o situație sau informațiile prezentate pentru a se asigura de faptul că sunt anume așa cum le percep. Este important, astfel, ca elevul sau tânărul să fie întrebat în ce formă dorește să se desfășoare conversația și să i se furnizeze instrucțiunile clare și detaliate, în scris, dacă este necesar. Somnolența, oboseala, pierderea memoriei și/sau timpul prelungit de răspuns pot fi rezultatul medicamentelor utilizate. În cazul acestor elevi și tineri este importantă colaborarea cu serviciile specializate (de exemplu, centrele comunitare de sănătate mintală) pentru a identifica forma optimă de testare și evaluare.
-

Cercul relațiilor sociale este un instrument de diagnostic social, care poate fi utilizat în lucrul cu elevii și tinerii cu diferite tipuri de CES. În centrul cercului se include numele persoanei. În fiecare cadran al cercului se includ numele persoanelor care relaționează cu persoana evaluată, în funcție de tipul relației (membrii familiei, colegii, prietenii, specialiștii care îi acordă suport sau îi prestează diferite servicii). Cu cât relațiile dintre persoana evaluată și o anumită persoană (prieten, membru de familie, coleg, specialist) sunt mai apropiate, cu atât numele persoanei respective se va afla mai aproape de centrul cercului și vice-versa. Dacă există relații între persoanele incluse în același cadran sau în cadrane diferite ale cercului, numele acestor persoane se vor uni printr-o linie. În final se obține o rețea de nume, respectiv persoane, care reflectă relațiile sociale ale persoanei evaluate.

Practici Pozitive | Exemple de Evaluare

Evaluarea Interesului

Acest chestionar poate fi folosit pentru evaluarea intereselor, ideilor și preferințelor personale ale elevilor și tinerilor cu CES referitor la viitorul loc de muncă.

La școală		
Ce activități îți plac?	Ce este plictisitor sau ce nu îți place?	
Acasă		
Ce activități îți plac?	Ce este plictisitor sau ce nu îți place ?	
Ai avut ocazia să faci cunoștință cu locul de muncă?		
Ce activități îți plac?	Ce este plictisitor sau ce nu îți place ?	
Care este profesia sau locul de muncă la care visezi?		
Cu ce aș dori să mă ocup la locul de muncă?	Da	Nu
Să vând ceva		
Să repar ceva		
Să fiu creativ		
Să transport lucruri		
Să construiesc ceva		
Să consilies persoane		
Să am grijă de alte persoane		
Să monitorizez ceva		
Să curăț ceva		
Să lucrez cu documentele		
Să sortez și să organizez ceva		
Să număr		
Să scriu		
Să fac mâncare, să coc		
Să împachetez ceva		
Să distribuie ceva		
Să decorez ceva		
Să hrănesc animalele și să am grijă de ele		
Să am grijă de păr și să fac machiaj		
Să ud plantele		
Cu cine sau cu ce aș dori să lucrez?	Da	Nu
Cu oameni		
Cu animale		
Cu plante		
Cu metale		
Cu lemn		
Cu sintetică		
Cu vopsele		
Cu ceramică și argilă		
Cu solul (grădinărit)		
Cu sticlă, piatră		
Cu produse alimentare		
Cu textile, piele		
Cu mobilă		
Cu hârtie, cărți		
Cu fotografii și imagini		
Cu instrumente/ scule		
Cu mașini		
Cu aparate electronice și electrice		
Cu mijloace de transport		
Cu computere		
Cu muzica		
Cu fișiere, litere, documente		
Media		

Evaluarea abilităților

Următoarele două exemple pot fi utilizate pentru a evalua abilitățile elevilor și tinerilor, și pot servi drept punct de plecare pentru procesul de ghidare în carieră și consiliere.

Exemplul 1

Instrucțiuni pentru profesioniști: Elaborați fișe cu descrierea abilităților. La început, elevii și tinerii pot alege, de exemplu, doar trei tipuri de abilități, pe baza cărora se va discuta.

Tenacitatea fizică – Sunt puternic fizic. Pot să stau în picioare mult timp. Sunt rezistent. (de ex., pot să joc fotbal și îmi place această activitate).

Abilitățile manuale – Am abilități manuale bune. Pot lucra cu mâinile (de ex., mă pricep la meșteșugărit).

Abilitățile tehnice – Am o bună înțelegere tehnică. Pentru mine este ușor să rezolv o problemă tehnică. Știu cum lucrează motoarele (de ex., pot să mă descurc repede cu un telefon mobil nou).

Abilitățile verbale – Am abilități verbale foarte bune. Este ușor pentru mine să vorbesc (de ex., îmi place să vorbesc la telefon, să vând ceva).

Creativitatea – Sunt creativ. Întotdeauna am idei noi, pot desena sau inventa o istorioară.

Capacitatea de memorare – Țin minte lucrurile cu ușurință. Atunci când sunt interesat de ceva, atrag o atenție deosebită la detalii și le memorizez ușor.

Capacitatea de observație – Sunt un bun observator. Recunosc foarte repede schimbările care se produc la oameni. Atunci când fac cunoștință cu cineva observ foarte bine persoana (de ex., cu ce este îmbrăcată, ce coafură are).

Cititul – Citesc bine. Pot citi diferite tipuri de texte și le pot înțelege.

Abilitățile pentru munci grele – Lucrez din greu. Îmi place să lucrez mult și repede. Sunt ambițios.

Exactitatea – Sunt foarte exact. Atunci când trebuie să fac un lucru, sunt cu adevărat conștiincios.

Flexibilitatea – Sunt flexibil. Pot cu ușurință să mă adaptez la situații noi și la oameni.

Spiritul de echipă – Sunt în stare să lucrez într-o echipă. Pot coopera cu alții și aud ce spun celelalte persoane.

Abilitatea de relaționare – Mă bucur să contactez cu alte persoane. Este ușor pentru mine să fac cunoștință cu persoane noi.

Scrisul – Scriu bine. Pot scrie texte fără greșeli gramaticale și de ortografie.

Înțelegerea – Sunt înțelegător. Manifest simpatie și înțelegere pentru alții.

Asertivitatea – Sunt în stare să realizez lucruri. Sunt energic și insistent. Dacă vreau ceva, obțin ușor.

Independența – Sunt independent. Pot să fac lucruri de sine stătător, fără ajutorul părinților, prietenilor și profesorilor.

Fiabilitatea/capacitatea de a inspira încredere – Sunt de încredere. Pot ține promisiunile, sunt punctual. Dacă nu pot veni la o întâlnire, telefonez și preîntâmpin persoana.

Perseverența – Sunt persistent și răbdător.

Abilitățile organizatorice – Organizez bine lucrurile (spre ex. o serată, o petrecere).

Capacitatea de învățare – Vreau să învăț lucruri noi.

Capacitatea de concentrare – Mă concentrez bine.

Dragostea față de ordine – Îmi place ordinea. Este important ca lucrurile, caietele mele să fie îngrijite.

Bunăvoința – Sunt dornic să fac ceea ce îmi spun alții să fac.

Abilitățile matematice – Fac bine calculele. Știu regulile fundamentale ale aritmeticii.

Viteza – Lucrez repede.

Spiritul practic – Implementez ideile în practică.

Răbdarea – Nu mă dau bătut.

Comportamentul – Sunt încrezut în puterile mele și am maniere bune.

Entuziasmul – Mă entuziasmez repede de idei. Mă aprind repede, când e vorba de ceva nou și interesant.

Exemplul 2

Instrucțiuni pentru profesioniști:

- Luați o coală mare de hârtie și rugați elevul sau tânărul să se întindă pe ea.
- Desenați liniile corpului său.
- Puneți întrebări de genul: ce ar spune părinții/sora/fratele/bunicii/profesorul că ai în interior? După părerea lor, care sunt abilitățile tale? Care sunt punctele tale forte?

Evaluarea Punctelor Forte

Cu ajutorul exercițiului „Steaua” se face selectarea punctelor forte ale persoanei. Se concentrează în mod pozitiv asupra competențelor sociale și profesionale ale elevilor și tinerilor.

Instrucțiuni: Alegeți câte un punct forte și completați steaua cu el. Elaborați în prealabil fișe cu descrierea punctelor forte, cum ar fi:

Abilitățile muzicale – Eu cânt la un instrument muzical. Eu sunt un bun interpret de cântece populare/de estradă, etc.

Orientarea în spațiu– Eu pot citi hărțile. Eu mă orientez ușor într-o clădire necunoscută în baza indicatoarelor.

Capacitatea de ordonare – Eu pot aranja lucrurile în conformitate cu niște cerințe specifice.

Abilitățile tehnice – Eu înțeleg cum sunt construite motoarele și cum funcționează acestea.

Încredere

Comportament

Răbdare

Activitate

Viteză

Dragostea pentru ordine

Concentrarea

Talent de organizare

Perseverența

Independența

Asertivitatea

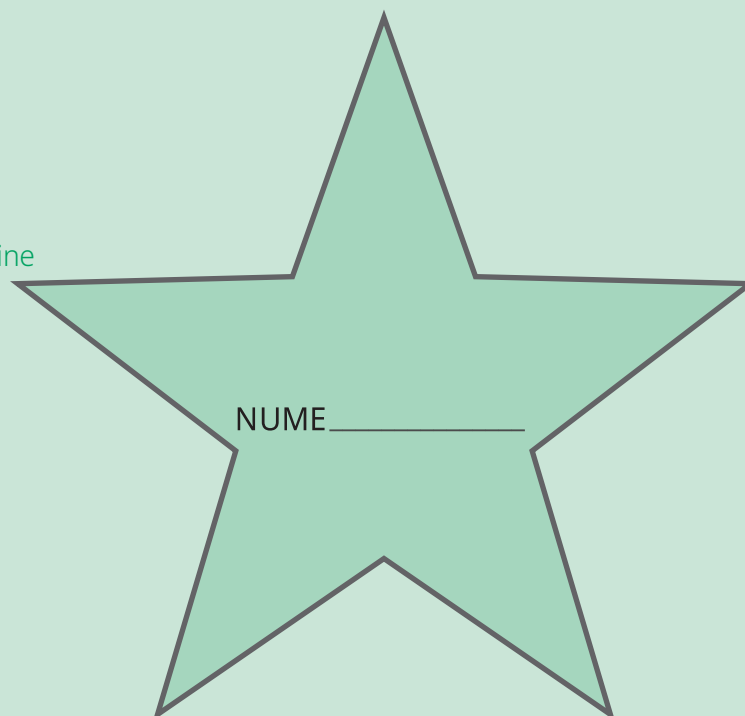
Empatia

Flexibilitatea

Spiritul de echipă

Abilitățile manuale

Tenacitatea fizică, etc.

Evaluarea Abilităților Sociale

Unul din instrumentele utilizate eficient în lucrul cu elevii și tinerii cu tulburări din spectrul autist, dar și cu cei cu dizabilități intelectuale, îl reprezintă poveștile sociale.

Poveștile sociale sunt folosite pentru a modela o interacțiune socială adecvată, oferind elevului sau tânărului o scurtă descriere a unei situații, utilizând indicii sociale adecvate și perspectivele altora despre situația dată, ca în final să fie recomandat un răspuns adecvat. Majoritatea acestor povești au scopul de a educa și instrui persoana cu autism despre ce trebuie să facă în anumite situații, precum și de a o ajuta să recunoască situații, pe care le poate întâlni în viața de zi cu zi.

Poveștile sociale descriu interacțiunile, situațiile, comportamentele acceptabile, participanții, cursul de evenimente, abilitățile dorite, așteptările, regulile, etc.

Acestea au un format și un stil specific și bine definit, fiind prezentate cu ajutorul unor propoziții simple, care descompun o situație socială dificilă în pași, ușor de înțeles. Aceasta presupune eliminarea informațiilor irelevante și utilizarea cuvintelor, termenilor sau expresiilor descriptive, care permit persoanelor cu autism să înțeleagă pe deplin întreaga situație specifică. Este important de menționat rolul imaginilor și fotografiilor în poveștile sociale. Elevii și tinerii trebuie să răspundă la întrebări de tipul: Unde are loc situația? Ce se întâmplă? De ce se întâmplă? Astfel, informațiile sunt prezentate dintr-o perspectivă corectă și obiectivă.

Mai jos prezentăm exemple de povești sociale, care pot fi folosite la selectarea instituției de învățământ profesional tehnic.

Acestea sunt deja utilizate în instituțiile de învățământ din Muntenegru cu scopul de a analiza necesitățile, interesele și opiniile elevilor și tinerilor cu scopul de a-i pregăti pentru situații noi și, în mod special, pentru tranziția la învățământul profesional tehnic.

Povestea socială: îmi aleg instituția de învățământ profesional tehnic

După ce finisez școala generală, eu mă înscriu la o școală profesională. La școala profesională, ca și la școala generală, voi studia împreună cu alți elevi și tineri. La școala profesională voi învăța o meserie și îmi voi alege un loc de muncă.

Îmi plac următoarele profesii (se prezintă fotografii, care reprezintă diferite profesii). Pentru a învăța aceste profesii este necesar de frecventat următoarele școli (se prezintă fotografii, care reprezintă școlile respective).

Pentru această profesie (se prezintă o fotografie relevantă pentru o profesie anume) – eu trebuie să urmez lecții la următoarele discipline (se prezintă orarul școlar în pictograme/simboluri și se permite elevului să selecteze și să prezinte disciplinele, așa cum este descris mai jos).

Pentru această profesie (se prezintă o fotografie), trebuie să învăț cum să fac (se prezintă fotografii de la atelierele de lucru și de la locurile de muncă relevante).

La școala profesională elevii merg la lecții în următoarele zile: luni, miercuri și vineri. În aceste zile, ei studiază următoarele discipline (se prezintă programul școlar în pictograme/simboluri).

Marți și joi, elevii lucrează în ateliere (se prezintă fotografii de la atelierele practice, care reflectă profesia selectată).

Sâmbătă și duminică, eu nu merg la școală. Sâmbătă și duminică, eu îmi petrec timpul cu mama, tata și/sau _____ (se prezintă fotografii cu alți membri ai familiei, după caz, sau se numește persoana).

Eu am orarul lecțiilor de la școala profesională pentru fiecare zi.

Luni elevii au ___lecții (se indică numărul de lecții). La prima lecție, elevii învață ___ (se scrie denumirea disciplinei de studiu sau se prezintă o pictogramă sau un simbol al disciplinei respective). În orarul lecțiilor, această disciplină este reprezentată de următoarea pictogramă (se alege pictograma care reprezintă disciplina de studiu). La a doua lecție, elevii învață despre ___ (se descrie simplu și succint disciplina de studiu). În orarul lecțiilor, această disciplină este reprezentată de următoarea pictogramă (se alege pictograma care reprezintă disciplina de studiu). La a treia lecție, etc. (Notă: ca și în cazul de mai sus, se indică ordinea lecției în orar, denumirea disciplinei de studiu și pictograma adecvată. Același lucru va fi repetat pentru fiecare zi rămasă: marți, miercuri, joi și vineri).

Povestea socială: Capacitățile și interesele mele

Elevii și tinerii merg la școală (se prezintă o fotografie autentică cu un copil și colegii săi de școală).

Adulții, precum mama și tatăl meu, merg la muncă (se prezintă o fotografie cu tatăl și mama copilului la locul de muncă).

Pentru a avea un loc de muncă, trebuie să finisezi o școală profesională sau o universitate. Acolo înveți cum să-ți faci munca, pe care o alegi. Ca să alegi o profesie, trebuie să știi ce-ți place. De asemenea, trebuie să știi ce te interesează și ce poți face.

Acum, spune-mi care este obiectul tău preferat? – se oferă posibilitatea elevului să aleagă din simboluri sau pictograme, disciplinele școlare preferate. Acum, spune-mi, ce exact îți place la această disciplină? – se oferă elevului simboluri sau fotografii, care reprezintă emoții sau alte lucruri pe care el să le poată asocia cu disciplina respectivă (de exemplu, prietenie, lucruri amuzante, câștigarea sau numărarea banilor etc.).

Acum, povestește-mi ce îți place cel mai mult să faci? – se oferă elevului câteva situații (reprezentate simbolic sau prin fotografii originale), care reprezintă ceea ce îi place să facă: să numere, să deseneze, să sorteze lucruri, etc. și se dau instrucțiuni ca el să le aleagă pe acelea, care îi plac.

Lucrurile, pe care îți place să le faci (se oferă elevului reprezentarea simbolică sau fotografia lucrurilor preferate, despre care s-a discutat anterior), sunt parte a profesiilor (se conectează simbolurile sau fotografiile cu lucrurile care îi plac cu fotografii de profesii, care conțin aceste activități).

Marti vei merge să vizitezi o școală profesională (se prezintă o fotografie originală), în care poți învăța această profesie (se prezintă un simbol și o fotografie).

Vineri, vei merge să vizitezi o școală (se prezintă o fotografie originală), în care poți învăța această profesie (se prezintă un simbol și o fotografie, relevante pentru a doua profesie).

După aceasta, vei decide și vei alege la ce școală profesională mergi, după ce vei absolvi școala generală.

În școala profesională, vei învăța profesia pe care ai ales-o.

După ce absolvești școala profesională, vei căuta o companie, întreprindere, în care vei lucra.

Evaluarea | Planul individual de tranziție

Planul individual de tranziție (PIT) este folosit în Muntenegru în calitate de instrument de tranziție de la un nivel de învățământ la cel succesiv și la piața muncii, în cazul elevilor și tinerilor cu CES. Acesta se realizează în baza prevederilor legale și este definit în actele normative. PIT este o parte adițională și o continuare a Planului Individual de Dezvoltare și Educație (PIDE) a elevului cu CES.

Obiectivele, măsurile și activitățile PIT au scopul să susțină elevii în procesul de tranziție și este implementat în două etape: la absolvirea instituției de învățământ general și la absolvirea instituției de învățământ profesional tehnic (în acest caz, există două posibilități: angajarea în câmpul muncii sau înscrierea la facultate).

„PIT susține organizarea procesului de orientare profesională, cu așteptări și activități clare. Acesta oferă elevilor un nivel mai înalt de suport și o calitate mai bună a acestui suport și permite altor actori, părți interesate să cunoască și să-și îndeplinească mai bine sarcinile de care sunt responsabili” (profesor specializat în reabilitare , școala generală, regiunea Centru din Muntenegru).

La **prima etapă**, cu ajutorul PIT-1, este stabilită cooperarea dintre **instituțiile de învățământ general și profesional tehnic**, cu accent pe schimbul de informații, identificarea potențialului și inclinațiilor elevilor și tinerilor, cu scopul de a-i ajuta să treacă la următorul nivel educațional și le va permite să aibă ulterior o viață profesională independentă.

La a **doua etapă**, care are loc înainte de finisarea instituției de **învățământ profesional**, în baza PIT-2, accentul este pus pe **pregătirea pentru angajare** și obținerea abilităților necesare pentru traiul independent. Instituția de învățământ cooperează cu diverși prestatori de servicii, care efectuează evaluarea capacităților elevilor și tinerilor, cu prestatorii de servicii de reabilitare, cu centrele de resurse, cu serviciile de ocupare a forței de muncă, cu angajatorii, etc.

Mecanismul de tranziție de la învățământul profesional tehnic la cel superior este văzut ca un instrument, care stabilește o conexiune dintre **educația secundară și cea terțiară** (PIT-3). PIT-3 constă din obiective, măsuri, activități, sarcini, responsabilități și termeni de realizare. Scopul lor este să pregătească elevii pentru înmatricularea la facultate.

Echipa care elaborează și implementează PIT constă din elevi, părinți, profesori, asociații profesionale școlare, centrul de resurse, serviciul de ocupare a forței de muncă, angajator, etc.

Recomandările pentru tranziția la facultate se bazează pe realizările și interesele individuale ale elevilor, în special pe capacități, stiluri de comunicare, măsuri pentru adaptarea curentă și organizarea procesului de studii, în conformitate cu necesitățile elevului cu CES.

PLANUL INDIVIDUAL DE TRANZIȚIE (PIT)

FORMULARUL PIT-1 (TRANZIȚIA DE LA ÎNVĂȚĂMÂNTUL GENERAL LA ÎNVĂȚĂMÂNTUL PROFESIONAL TEHNIC)¹⁰ Partea I – Informații primare despre elev

Numele și prenumele elevului, vârsta, clasa, anul școlar	
Descrierea dizabilității/dificultății de dezvoltare, capacităților și abilităților elevului	
Capacitățile și stilul de învățare (capacitatea de concentrare, memoria, citirea, scrierea, aritmetica, etc.)	
Abilitățile sociale (inclusiv obiceiurile, comunicarea cu semenii și adulții)	
Abilitățile motrice (abilitățile motrice fine și grosiere, motricitatea generală, deplasarea etc.)	
Auto-percepția (imaginea de sine) și auto-evaluarea (dorințele, necesitățile, interesele etc.)	
Adaptarea evaluării (adaptările și acomodările necesare pentru evaluarea caracteristicilor, intereselor și potențialului elevului)	
Mijloacele și tehnologiile asistive ¹¹ utilizate de către elev, ajustările mediului, condițiilor de învățare, comunicarea alternativă, etc.	

¹⁰ Acest formular este completat în instituția de învățământul general. Echipa: părinții/reprezentantul legal al elevului (ex. tutorele), psihologul, dirigintele, profesorii de diferite discipline școlare.

¹¹ Dispozitive tehnice și electronice, dispozitive medicale, câini însoțitori dresați să acorde asistență, alte tipuri de obiecte și dispozitive moderne, care facilitează procesul de învățare și permite traiul independent, fiind considerate indispensabile persoanelor, care le utilizează. Acestea pot include, dar nu se limitează la: fotolii rulante, orteze, implanturi cohleare, proteze, computere cu tastatură/ mouse/ joystick/ programe adaptate etc.

Partea II – Planul de susținere pe parcursul selectării programului educațional¹²

Măsura	Activitatea	Termenul de realizare	Persoana responsabilă
<i>Formarea echipei de suport în instituția de învățământ general</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Selectarea membrilor echipei, asumarea responsabilităților și sarcinilor de lucru; - Elaborarea orarului de lucru, a graficului ședințelor, asigurarea schimbului de informații între membrii echipei, activități de monitorizare și supervizare. (Notă: echipa va lucra cu elevii claselor VIII și IX). 		
<i>Activități educaționale și promoționale</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Analiza cerințelor de instruire și desfășurarea instruirii; - Conceperea și implementarea activităților promoționale: pentru părinți, elevi și comunitate; - Cooperarea și desfășurarea activităților comune cu serviciile de asistență socială, cu managerul de caz, informarea elevului și părinților acestuia despre drepturile elevului și despre serviciile disponibile; 		
<i>Evaluarea capacităților, abilităților și intereselor elevului, care sunt relevante pentru viitoarea lui profesie/meserie</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Evaluarea adaptării bateriilor de teste și elaborarea planului de cooperare cu Centrul pentru Informare și Consiliere Profesională (CIPS); - Organizarea interviurilor, observațiilor, aplicarea testelor în cooperare cu CIPS; - Elaborarea profilului elevului în baza capacităților restante și intereselor profesionale; - Analiza profesiilor/meseriilor de care este interesat elevul și elaborarea unei liste cu profesii/meserii preferate; - Stabilirea priorităților pentru selectarea instituțiilor de învățământ profesional tehnic, determinarea măsurilor necesare pentru a influența mediul, familia, comunitatea, etc.; - Contactul cu comisia de orientare profesională pentru a conveni asupra evaluării curente a elevului și abilităților acestuia; - Asigurarea continuității monitorizării și susținerii elevului în vederea orientării profesionale adecvate și la timp¹³. 		

¹² Acest tabel este completat în comun de către echipa compusă din reprezentanții instituției de învățământ general și ai instituției de învățământ profesional tehnic.

¹³ Aceste acțiuni se realizează în cazul în care au intervenit careva modificări privind dezvoltarea și progresul realizat de elev și respectiv elevul necesită evaluare, susținere și implicare mai intensă din partea membrilor comisiei.

<p><i>Cooperarea cu părinții</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Organizarea ședinței inițiale cu părinții și semnarea acordului de participare și cooperare; - Evaluarea cerințelor părinților și oferirea susținerii necesare; - Participarea părinților la evaluarea performanței școlare și a realizărilor elevului, schimbul de informații între părinți și instituția de învățământ, discutarea intereselor și cerințelor elevului; - Organizarea unei ședințe pentru a stabili prioritățile pentru elev (oferirea informațiilor despre: evaluarea preliminară și condițiile de învățare recomandate, posibilitățile și modalitățile de adaptare ale mediului/conținuturilor, modularizarea programelor de studii recomandate) și elaborarea planului de cooperare cu instituția de învățământ profesional tehnic; - Informarea părinților cu privire la activitățile echipei PIT-1 pe parcursul implementării PIT-1. 		
<p><i>Lucrul în rețea și constituirea unei echipe comune (instituția de învățământ general și instituția de învățământ profesional tehnic)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Stabilirea contactului între instituția de învățământ general și instituția de învățământ profesional tehnic și crearea unei echipe comune PIT-1; - Elaborarea Planului de cooperare, inclusiv planificarea ședințelor comune, schimbului de informații, a activităților de monitorizare și de promovare; - Planificarea și organizarea vizitelor elevului la instituția /instituțiile de învățământ profesional tehnic în scop de informare și familiarizare cu activitatea instituției/instituțiilor. 		
<p><i>Familiarizarea elevului cu programele de formare profesională și observarea acestuia în cadrul vizitelor în instituțiile de învățământ profesional tehnic</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Schimbul de informații și consultarea cu Centrul de Formare Profesională cu privire la posibilitățile și modalitățile de adaptare a programelor și de modularizare; - Prezentarea listei programelor bazate pe module (modularizate) disponibile; - Organizarea vizitelor elevului la instituțiile, care implementează programe de formare profesională și/sau oferirea oportunității elevului de a asista la lecții practice în cadrul acestor instituții; - Organizarea întâlnirilor elevului cu alți elevi, care deja participă la programele educaționale, care i-au fost recomandate și lui; - Explorarea posibilităților existente și pregătirea pentru învățământul dual; - Evaluarea preliminară și sugerarea locului/locurilor de muncă recomandat/e pentru instruirea elevului la locul de muncă cu analiza posibilității de angajare; - Elaborarea unui plan de adaptare a mediului de învățare, achiziția echipamentului necesar, oferirea de suport, asigurarea accesibilității localului și materialelor, monitorizarea elevului și oferirea serviciilor specializate de suport pe parcursul instruirii. 		

<i>Oferirea serviciilor adiționale de ghidare în carieră</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Consultarea adițională de către centrul de resurse și de către echipa mobilă; - Utilizarea altor servicii disponibile în comunitate. 	
<i>Cooperarea cu comisia de orientare profesională</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Armonizarea opiniilor și a recomandărilor cu membrii comisiei și orientarea profesională a elevului la timpul potrivit. 	
Profesii preferate	<ol style="list-style-type: none"> 1. _____, nivelul _____, instituția care oferă programul 2. _____, nivelul _____, instituția care oferă programul 3. _____, nivelul _____, instituția care oferă programul 	

<p>Possibilități pentru elev privind programul de studii:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) Dobândirea unei calificări potrivite nivelului de studii oferit de instituție (dacă se parcurge programul educațional integral) – diplomă. b) Dobândirea unei calificări profesionale (dacă se parcurge programul educațional modularizat) – certificat. c) Dobândirea abilităților necesare pentru îndeplinirea sarcinilor de bază ale unei profesii/meserii – certificat privind participarea la o parte din program. 	
<p>Propuneri privind suportul necesar a fi oferit elevului pe parcursul instruirii, pentru obținerea unei anumite profesii și a competențelor profesionale necesare:</p>	<p>Precondiții pentru oferirea suportului necesar elevului pe parcursul instruirii, pentru dezvoltarea socio-emoțională și a competențelor sociale:</p>

Membrii echipei PIT 1: Directorul instituției de învățământ general _____,
 Directorul instituției de învățământ profesional tehnic _____,
 Specialistul responsabil de ghidarea în carieră și consiliere din instituția de învățământ general _____,
 Specialistul responsabil de ghidarea în carieră și consiliere din instituția de învățământ profesional tehnic _____,
 Dirigințele din instituția de învățământ general _____, Profesorul din instituția de învățământ profesional tehnic _____,
 Părintele/tutorele _____, Alții (după caz) _____

FORMULARUL PIT-2 (TRANZIȚIA LA PIAȚA MUNCII)
Partea I - Informații relevante despre elev pentru planificarea angajării în câmpul muncii

Numele și prenumele:		Instituția de	Tipul și nivelul de învățământ:	
			PROGRAM INTEGRAL	O PARTE DIN PROGRAM
Încercuți opțiunea dorită (indicați dacă elevul va participa/participă la programul integral sau doar la o parte din program)				
Dacă elevul participă doar la o parte din program, enumerați standardele ocupaționale și descrieți profesia / profesiile pentru care este instruit elevul				
Descrierea dizabilității/capacităților și abilităților elevului	Capacități de învățare (capacitatea de concentrare, memoria, înțelegerea)			
	Abilități de comunicare (abilități, forma/ele de comunicare utilizată/e de elev)			
	Abilități sociale (independența, interacțiunea, acceptarea și respectarea regulilor de lucru, cooperarea)			
	Abilități motrice (abilități motrice fine și grosiere, mișcarea, orientarea în spațiu, rezistența)			
	Abilitățile senzoriale (spectrul, recepția, procesarea, reacția la stimuli)			
	Auto-percepție (dorințe, interese)			
Descrierea adaptărilor	Adaptarea evaluării (adaptările și acomodările necesare pentru evaluarea caracteristicilor, intereselor și potențialului elevului)			
	Echipamentul folosit (mobilă adaptată, mijloace asistive, tehnologii asistive)			

	Modalități de adaptare (fontul, formatul, limbajul semnelor, Braille, sistemul de comunicare bazat pe pictograme, desene etc.)			
	Alte tipuri de asistență necesară (timpul de executare a sarcinilor, examene externe, etc.)			
Revizuire și observații cu privire la realizări, cunoștințe și abilități practice dobândite de către elev				

Partea II - Selectarea locului de muncă și planul de suport la angajare

Etape	Activități planificate	Descrierea detaliată a activităților și recomandărilor	Persoana responsabilă
Formarea echipei PIT-2 din reprezentanții instituției de învățământ, CIPS, AOFM	<ul style="list-style-type: none"> - Selectarea membrilor echipei, asumarea responsabilităților și sarcinilor de lucru; - Elaborarea orarului de lucru, a graficului ședințelor, asigurarea schimbului de informații între membrii echipei, activități de monitorizare și supervizare; 		
Activități educaționale și promoționale	<ul style="list-style-type: none"> - Analiza cerințelor de instruire ale elevului; - Activarea rețelei de suport (colegi, semeni); - Conceperea și desfășurarea activităților promoționale: motivarea părinților, colegilor, comunității, angajatorilor; - Cooperarea cu managerul de caz din cadrul serviciilor de asistență socială: motivarea, informarea despre posibilitățile existente, elaborarea planului individual de servicii și asistență; 		
Cooperarea cu părinții	<ul style="list-style-type: none"> - Informarea cu privire la activitățile planificate și termenele de implementare a măsurilor din PIT-2; - Analiza intereselor și cerințelor părinților și oferirea suportului necesar; - Schimbul de informații între părinți și instituția de învățământ; - Stabilirea priorităților privind angajarea elevului; 		

<p><i>Evaluarea capacităților și intereselor elevului în cooperare cu CIPS</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Analiza realizărilor, necesităților, stilurilor de învățare și de lucru, abilităților și capacităților prin interviuri, observații, teste adaptate; - Desemnarea unui mentor și monitorizarea realizărilor și a cerințelor educaționale; - Identificarea factorilor care influențează negativ procesul de învățare și/sau muncă; - Identificarea necesităților de susținere a elevului pe parcursul procesului educațional, precum și a necesităților de susținere pentru dezvoltarea socio-emoțională și a competențelor sociale; - Elaborarea profilului vocațional, analiza listei de profesii potrivite; - Stabilirea priorităților de angajare; 		
<p><i>Evaluarea cerințelor de muncă și cooperarea cu angajatorii</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Determinarea capacității de muncă (abordare bazată pe drepturile omului); - Elaborarea versiunii preliminare a planului de reabilitare profesională; - Selectarea ocupației / profesiei / meseriei, contractarea potențialilor angajatori și efectuarea vizitelor, selectarea locurilor de muncă; - Analiza locurilor de muncă și a mediului de lucru. 		
<p><i>Stabilirea unui loc de muncă adecvat</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Elaborarea planului pentru ajustarea locului de muncă și a mediului de lucru, identificarea echipamentului necesar și a asistenței necesare la locul de muncă, precum și altor forme de susținere necesare; - Instruirea practică, monitorizarea și oferirea asistenței specializate pentru un anumit loc de muncă în scop de prevenire a abandonării locului de muncă de către elev; - Evaluarea rezultatelor inițiale și ulterioare obținute la locul de muncă. 		
<p>Locuri de muncă preferate: _____, oferite de..... _____, oferite de</p>	<p>Recomandarea prestatorului de reabilitare profesională</p>	<p>Recomandarea potențialului angajator</p>	

Membrii echipei PIT-2: Directorul instituției de învățământ _____, Specialistul din cadrul serviciilor de suport disponibile în instituția de învățământ _____, Dirigintele / Profesorul din instituția de învățământ _____ Mentorul _____, Părintele / tutorele _____, Consilierul din cadrul Centrului pentru Informare și Consiliere Profesională (CIPS) _____, Specialistul responsabil de ghidarea în carieră și consiliere _____

FORMULARUL PIT-3 (TRANZIȚIA LA ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR)

Partea I - Informații relevante despre elev pentru planificarea înmatriculării în învățământul superior

Numele și prenumele:	Instituția de învățământ frecventată:	Tipul și nivelul de învățământ:
<p><i>Descrierea dizabilității / dificultății de dezvoltare, capacităților și abilităților elevului</i></p>	<p>Capacități de învățare (capacitatea de concentrare, memoria, înțelegerea)</p>	
	<p>Abilități de comunicare (abilități, forma/ele de comunicare utilizată/e de elev)</p>	
	<p>Abilități sociale (independența, interacțiunea, acceptarea și respectarea regulilor de lucru, cooperarea)</p>	
	<p>Abilități motrice (abilități motrice fine și grosiere, mișcarea, orientarea în spațiu, rezistența)</p>	
	<p>Abilități senzoriale (spectrul, recepția, procesarea, reacția la stimulii)</p>	
	<p>Auto-percepție (doriințe, interese)</p>	
	<p>Adaptarea evaluării (adaptările și acomodările necesare pentru evaluarea caracteristicilor, intereselor și potențialului elevului)</p>	
<p><i>Descrierea adaptărilor</i></p>	<p>Echipamentul folosit (mobilă adaptată, mijloace asistive, tehnologii asistive)</p>	
	<p>Modalități de adaptare (fontul, formatul, limbajul semnelor, Braille, sistemul de comunicare bazat pe pictograme, desene etc.)</p>	
	<p>Alte tipuri de asistență necesară (timpul de executare a sarcinilor, examene externe, etc.)</p>	
<p><i>Revizuire și observații cu privire la realizările, cunoștințele și abilitățile practice dobândite de elev</i></p>		

Partea II - Planul de susținere pentru selectarea facultății

Etapă	Activitățile planificate	Descrierea detaliată a activităților și recomandărilor	Termenul de realizare	Persoana responsabilă
Formarea echipei PIT-3 din reprezentanții instituției de învățământ, CIPS, Universității	<ul style="list-style-type: none"> - Selectarea membrilor echipei, asumarea responsabilităților și sarcinilor de lucru; - Elaborarea orarului de lucru, a graficului ședințelor, asigurarea schimbului de informații între membrii echipei, activități de monitorizare și supervizare. 			
Activități educaționale și promoționale	<ul style="list-style-type: none"> - Analiza cerințelor de instruire; - Conceperea și desfășurarea activităților promoționale: motivarea părinților, colegilor, comunității, angajatorilor; - Cooperarea cu managerul de caz din cadrul serviciilor de asistență socială: motivarea, informarea despre posibilitățile existente, elaborarea planului individual de servicii și asistență; 			
Cooperarea cu părinții	<ul style="list-style-type: none"> - Informarea cu privire la activitățile planificate și termenele de implementare a măsurilor din PIT-3; - Schimbul de informații, analiza intereselor și cerințelor părinților; - Stabilirea priorităților. 			
Evaluarea capacităților și intereselor elevului în cooperare cu CIPS	<ul style="list-style-type: none"> - Analiza realizărilor, necesităților, stilurilor de învățare și de lucru, abilităților și capacităților; - Identificarea factorilor care influențează negativ procesul de învățare și/sau muncă; - Desemnarea unui mentor și monitorizarea progresului, realizărilor și cerințelor educaționale; - Elaborarea profilului vocațional, identificarea facultății potrivite; - Stabilirea priorităților de înscriere la universitate. 			

<p><i>Evaluarea cerințelor de studii și cooperarea cu Universitatea</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Vizita la Universitate, elaborarea Planului de incluziune și de instruire a personalului; - Elaborarea Planului de suport pe parcursul studiilor, a adaptărilor necesare pentru procesul de studiu, a adaptărilor de mediu; - Procurarea echipamentelor necesare, a tehnologiilor asistive; - Asigurarea accesibilității mediului și materialelor de studiu; - Monitorizarea pe perioada studiilor; 		
<p>Facultățile preferate: 1) _____ 2) _____</p>			

Membrii echipei PIT-3: Directorul instituției de învățământ _____, Specialistul din cadrul serviciilor de suport disponibile în instituția de învățământ _____, Dirigințele/ Profesorul din instituția de învățământ _____

Mentorul _____, Consilierul din cadrul Centrului pentru Informare și Consiliere Profesională (CIPS) _____

Specialistul responsabil de ghidarea în carieră și consiliere _____

Bibliografie

Prezentul Ghid a fost elaborat în baza experienței profesionale dobândite în activitatea practică a autorilor și experților noștri la **Mentoratul pentru tineri WUK**, **Asociația Staze** și **Centrul „Speranța”**. Informațiile și cifrele date în text au fost furnizate de către aceștia.

Sursele on-line ale convențiilor și **documentelor internaționale** menționate sunt:

<http://www.un.org/en/documents/index.html>

<https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/>

Alte surse citate:

<http://inclusiveeduc313.blogspot.com/2011/10/sue-stubbs-august-2000-retrieved-from.html>

https://fism.gov.md/sites/default/files/document/attachments/educatia_incluziva_vol_1.pdf

https://fism.gov.md/sites/default/files/document/attachments/educatia_incluziva_vol_2_0.pdf

<http://www.keystonemoldova.md/assets/documents/ro/publications/Guide%20inclusive%20education.pdf>

<http://www.cso.gov.me/vijesti/190179/modularizovani-obrazovni-programi-koji-se-implementiraju-od-skolske-2017-2018-i-2018-2019-godine.html>

Anexă

KulturKontakt Austria

KulturKontakt Austria (KKA) este un Centru european de competențe și resurse pentru domeniile principale ale educației culturale pentru școlile din Austria, cooperarea educațională internațională și programul Artist in Residence pentru artiști din alte țări.

Fiind o organizație nonprofit, dezvoltă și implementează programele sale în numele și cu sprijinul Ministerului Federal al Educației, Științei și Cercetării din Austria și Cancelaria Federală Austriacă. Prin expertiza și proiectele sale, KKA este un actor important atât la nivel național cât și european.

KKA este o organizație dedicată principiilor fundamentale ale politicii educaționale și culturale formulate la nivel european, și anume, abordarea incluzivă a diversității și diferențelor și asigurarea învățării pe tot parcursul vieții. Pe baza acestor principii, KKA își elaborează activitățile și programele cu scopul de a facilita accesul egal la educație, cultură și artă.

Staze

Asociația Părinților Copiilor și Tinerilor cu Dizabilități "Staze" a fost înființată în decembrie 2001 în Muntenegru. Inițiatorii Asociației sunt părinții copiilor și tinerilor cu dizabilități și a persoanelor care doresc să participe activ la crearea și îmbunătățirea politicilor și practicilor care oferă copiilor și tinerilor cu dizabilități o viață fără discriminare și participare deplină la viața comunității.

Părinții copiilor și tinerilor cu dizabilități sunt reprezentanții lor legitimi și conducători ai diferitelor activități care contribuie la includerea lor în toate sferele vieții sociale.

Centrul Speranța

Asociația Obștească Centrul "Speranța" este un centru pentru susținerea și promovarea incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova, prin acordarea de suport pe baza nevoilor individuale ale fiecărei persoane și ale familiei sale în comunitățile în care trăiesc.

Centrul „Speranța” începând cu anul 2000 a fost una dintre organizațiile lidere care a contribuit la dezvoltarea practicilor de educație incluzivă în sistemul de învățământ general. Începând cu anul 2015, activitatea organizației este focusată pe dezvoltarea deprinderilor de trai independent, prestarea serviciilor de orientare vocațională și facilitarea procesului de incluziune pe piața muncii a tinerilor cu dizabilități.

Misiunea organizației este de a crea oportunități pentru creșterea, dezvoltarea și exploatarea potențialului fiecărei copil de a deveni un membru cu drepturi depline al societății - "Toată lumea are potențialul să o descopere".

Austria

Munte negru

Republica Moldova

Anul publicării: 2018

Design & machetare: Ion Axenti

Acest Ghid a fost elaborat cu suportul financiar al DSPF, Uniunea Europeană și Municipiul Viena.

City of Vienna

